

Vincas Stonis

ŠATRĪJOS RAGANA

Vincas Stonis

I

Labai gražioje vietoje stovėjo Žalakių sodžia. Iš vienos pusės tekėjo Ventos upė, apaugusi karklynais, kaip kokių žaliu vainiku; iš antros stoksojo tamsus ir platus miškas; toliaus tęsėsi laukai, dar toliaus — lygios žaliuojančios pievos.

Sodžios gale buvo Juozapo Stonio troba. Stovėjo ji toliaus nuo kelio, ant kalnelio. Nedidelė, pajuodavusiu stogu ir žemu kaminu, iš vienos pusės turėjo mažą sodnelį, aptvertą virbų tvora, kuriame augo keletas obelių; po langais žydėjo raudonos rožikės ir geltoni gvazdikai, žaliavo paikios¹ rūtelės; prieš trobas stovėjo svirnelis, šalyje, tarp svirno ir trobos — senos katės; iš antrosios mažo kiemelio šalies, prie vartų, buvo šulinys ilga svirtimi. Troboje iš priemenės po kairę buvo vienas kambarėlis, paskui — antras, mažesnis; po dešinę buvo gana didelė kamara, prikrauta visokių baldų. Kaip kiemas, taip ir trobos buvo švarios ir sutvarkytos. Surūkusios sienos išlipytos popieriais ir apkabintos šventųjų paveikslais, asla iššluota, stalas baltai nušveistas, ant žemų langelių stovėjo puodžiukai su žolynėliais, tarp jų — kryželis. Matyti buvo tuojan, jog tos trobos šeimininkė ne tinginė. Ir iš tikro, Stonis ir Stonienė visų buvo giriami už savo darbštumą. Turėjo juodu ketvertą vaikų: mažiausioji mergelė dar nei žąsų negalėjo paganyti, vyriausiasis sūnus, Vincukas, baigė jau tryliktus metus. Su tuo nebuvo bėdos tėvams, Šįmet jau ne tik po namus padėdavo, bet net uždirbdavo, ganydamas sodžios karves. Įstabus tat buvo vaikas: darbštus ir išmintingas, kaip senis. Ant ūkio galva pramušta. Vasarą ganydamas tai karves, tai kiaules, neturėjo laiko padėti tėvui lauko darbuose, užtat pavasarį, kol dar visi gyvuliai tebestovėjo tvartuose, jis būdavo kaip pririštas prie tėvo. Einant tėvui į lauką su žambiu, eina ir jis kartu, ir prašo, kad duotų jam nors trupučiuką paarėti. Žinoma, arimas buvo menkas, mažos jo rankelės negalėjo dar gerai suvaldyti sunkaus žambio. Tėvas juokėsi, jisai gi, žiūrėdamas į savo kreivą vagą, nuliūdęs tardavo :

— Ak, Dievuliau! Negaliu taip, kaip tėvelis!

Bet tuojau vėl palinksmėjęs pridurdavo:

— E, niekas! Pamatysi, tėveli, kaip aš gerai arsiu kitamet! Išaugsiu gerokai per žiemą ir pamatysi! Ar matei, kaip aš augu? Kur mama Užgavėnėms pasiuvo apsiaustėlį, jau man strugas! Ar matei?!

— Mačiau, mačiau, kaipgi! — juokėsi tėvas — Oho! kitamet jau tu pats viską suarsi, ką? Man nebereikės vargti!

Užtat koks džiaugsmas buvo išėjus tėvui akėti! Su akėčiomis lengviau galėjo Vincukas apsieiti; turėdamas tvirtai vadžiasėjo plačiais žingsniais, kaip tėvas, šaukdamas ant arklio.

— Bėruk, kur eini! Aš tau parodysiu!

Žiemą padėdavo tėvui šerti arklį ir karvę, varydavo gyvulius girdyti. Kada tėvas pasisamdė vežti aktainius² iš dvaro miško, jisai užsivilkęs kailiniukus, užsimovęs ant galvos veltinę kepurę, ant rankų — storas, dideles pirštines, važiuodavo kartu į mišką; ten padėdavo tėvui sukrauti medžius, paskui gi atsisėdavo ant rogių ir tėvas duodavo jam vežti, pats eidamas pėsčias šalia. Užėjus dideliame speigui, tėvas nebeimdavo jo į mišką. Liūdnas būdavo tada Vincukas, bet ne labiausiai: tėvui išvažiavus pats atidirbdavo visus jo darbus

Gamta, Sodžius, Šeima,
Ramybė

Šeima, Ramybė,
Džiaugsmas

¹paikas — prastas. [przypis edytorski]

²aktainis — ko nors aštuntadalis. [przypis edytorski]

namie. Taip besidarbuodamas gijo daug vieko³, buvo daug tvirtesnis už visus kitus savo amžiaus vaikus.

Užtatai tėvai negalėjo juo atsidžiaugti. Dažnai tėvas, glostydamas jam galvą, sakydavo:
— Mano Vincelis ūkininkas! Dirba, kaip vyras? Jau mažne už berną gali eiti!
Vincukas rauda iš džiaugsmo ir bučiavo tėvui į ranką.

II

Išaušo gražiausias sekmadienis. Saulė kaitino, liedama aukso spindulius ant ilsinčios žemės; dangus buvo mėlyntelaitis, tik kur ne kur baltavo debesėliai, lengvučiai, lyg smulkiai supašyti baltų vilnų sluoksneliai. Žmonių daugybė suėjo į bažnyčią, o pasibaigus pamaldoms būriais rinkosi linksmai sau šnekučiuodami ant Šventoriaus.

Viename būrelyje, kur buvo ir Stonis su savo žmona, stovėjo žmogus, kurs žymiai skyrėsi nuo visų kitų žmonių. Apsidaręs jis buvo juodai, kaip koks ponas, ant galvos turėjo juodą aukštą skrybėlę, ant rankų — geltonas pirštines, rankoje — skėtį, ant kojų blizgėjo naujitelaičiai kaliošai⁴. Visas būrelis žiūrėjo į jį ir klausėsi jo kalbos.

— Ko čia daug ir bekalbėti! — sakė jisai. — Nei palyginti negalima Amerikos su mūsų kraštu! Čia darbuokis, darbuokis žmogus ir vos tegali išsimaitinti. Ir koks gi išsimaitinimas! Srebi vis juodą putrą⁵, mėsos retai tematydamas. O Amerikoj, oho! Tiesa, sunkiai reikia darbuotis, bet užtat ir uždarbė tokia, kad ir valgai sau, kaip ponas, ir drabužius gerus nusiperki, ir dar atlieka tiek pinigų, jog per keletą metų gali sau kokį tūkstantį susikrauti.

— Taigi, taigi, žinoma! Gerai sako! — kalbėjo žmonės būrelyje.

Amerikietis traukė toliau:

— Tik, žinoma, nereikia tingėti. Tinginys ar koks girtuoklis verčiau teneinie į Ameriką. Bet darbščiam žmogui visados linkiu eiti.

— O dėl ko pats pagrižai iš tos savo Amerikos? — paklausė kažikas.

— Gana jau man; prisikroviau apie du tūkstančius, ar krosnį pinigais korensiu!

— Nuje! Gerai sako! Kada čia tu žmogus sudėtumei tokią pinigų daugybę! Sakau, brolau, važiuoti visiems, ir gana!

— Važiuokit, važiuokit! — atsiliepė kitas. — O kad negausite darbo, ką tada veikssite? Keliais įmanytumėt sugrįžti namo!

Pamažu žmonės skleidėsi, grįždami namo. Stoniai taip pat skubėjo savo sodžios linkan. Pakelėje Stonis ūmai tarė pačiai:

— Ar žinai ką, Onele, man iš galvos neišeina tas Paliulio apie Ameriką pasakojimas. Pašėlusiai ir sukrovė pinigų, du tūkstančius! Ketverius metus pabuvo ir dabar sau ponas!

— O kaip apsidaręs! — pridėjo Stonienė. — Nei pažinti negalima, jog tai tas pats žmogus!

— Dėl to! O kad taip man išvažiavus į tą Ameriką?

— O Jergutėliau! — sušuko Stonienė. — O kaipgi aš čia palikčiau su vaikais, neduok Dieve, į tokį kelią išleidus!

— Na, ar vienas eina! Nueina ir vėl pareina, ir niekas jiems bloga neatsitinka, o pinigų parsiuočia kiek! Aš ne juokais sakau. Kuo aš blogesnis už kitus? Uždirba kiti, uždirbsiu ir aš; ne girtuoklis juk esu, ne tinginys koks. O ko čia namie sėdėti? Ką aš čia uždirbsiu ant tų keturių dešimtinių? Sukrovęs kiek pinigų Amerikoj, galėčiau pripirkti žemės — tai būtų kas kita!

— Gerai būtų! Vaikams nereiktų po svetimas kerčias valkiotis. Bet vienu atsiminimu, joguei gali išvažiuoti, širdis dreba!

Kiek neskaudėjo, kiek nedrebėjo bėdinos Stonienės širdis, tečiau Stonis nepametė savo sumanymo. Įkalbinėjo pačiai, kaip bus gerai, jam į Ameriką išėjus: kaip uždirbsiąs daug pinigų, keletą metų pabūsiąs tenai, paskui gi sugrįsiąs, pripirksiąs žemės, būsią sau ūkininkais, kaip reikiant; kaip vaikams būsią geriau, galėsią kokį vieną pagaliaus į mokslus leisti, gal ir į kunigus, jei Dievas leis daug Amerikoj uždirbti. Beklausydama tų vyro žodžių, Stonienė nusiramino. Išmanė ir ji, jog gerai būtų vyrui pinigų parnešus, ir guodė

Užsienis, Įspūdžiai

Sumanymas, Užsienis

³viekas — jėgos. [przypis edytorski]

⁴kaliošas — guminis apavas. [przypis edytorski]

⁵putra — miltų, bulvių kukulių, kruopų ar kitokia sriuba. [przypis edytorski]

save, tarydama: „Kokie treji-ketveri metai tai — ne visas juk amžius, prais jie, nei juste nepajusiu, ir sulauksiu savo vyro pareinant, jei tik Dievas sveikatos duos”. Ir Stoniui nelengva buvo ant širdies. Ir jis gailėjosi labai palikti pačią ir vaikus, kuriuos taip mylėjo, ir savo kraštą, kur gimė ir augo. To nebūdamas, tečiau nusprendė važiuoti. Tuoju parašė savo pusbroliui, kursai jau buvo Amerikoje, prašydamas jo atsiųsti šipkartę⁶, ir pasiryžo rudenį iškeliauti.

Vincukas, patyręs apie tėvo sumanymą, labai nuliūdo. Buvo jisai girdėjęs, jog Amerika yra toli, toli, kažki kur pasaulio gale, už jūrių — marių, už kalnų ir girių. Kaip gi dabar eis tenai jo tėvelis? Širdį jam skaudėjo pamanius, jog nebeprisikalbės jau su tėveliu vakarais, nebeklausys jo juokingų ir graudingų pasakų, nebesivažinės su juo į mišką, nebears jo mokomas... Kas gi čia dabar ars? Kas bus ūkininku? Kaip jie čia pasiliks be tėvo?

Girdėjo jisai paskui tėvus tariantis, kaip kas reikėtų padaryti. Susitarė, jog Stonienė ūkininkaus viena, Vincukas padės jai, kur galėdamas, prie sunkesnio gi darbo pasiprašys ką nors kitą.

Na, Vinceli — tarė vieną syki tėvas — tu dabar pasiliksi visas ūkininkas. Turi globėti⁷ mamelę ir mažesnius vaikus; esi vyriausias, tai turi būti jiems tėvo vietoje.

— Tėteli! — prašė Vincukas, tėvui rankas bučiuodamas, ašarotomis akimis — Vėrčiau nevažiuok! Ar negerai dabar mums visiems buvo?!

— Reikia, vaikeli, nieko neveiksi! Ar negeriau ir tau bus, kad pinigų daug užsidirbsiu? Žemės pripirksime, didesnį ūkį imsime... Juk taip mėgsti ūkininkauti... Ar negerai bus, ką?

— Gerai, bet taip gaila tamstos, tėveli!

Savo bandą ganydamas, vis galvojo dabar apie tą kelionę ir ką jie čia veiks tėvui išėjus. Atsiminus, ka sakė tėvas, jog paliks jį savo vietoje ūkininku, aptildavo jo širdies skausmas. Žinoma, reikia jam būti dabar visos šeimos globėju, jis juk už visus vyriausias: jisai jau daug ką ir dirbti moka... Kiek sykių tėvelis jį gyrė... Oho, mokės jis viską! Ar nēr matęs, ką dirbo tėvelis? Ir galvojo vis, kaip jisai šers gyvulius per žiemą, kaip važiuos šatru⁸ parsivežti. Dabar atsimindavo, kaip ką darydavo tėvelis, kur eidavo, ką dirbdavo, manydamas, jog ir jam dabar reiks taip pat elgtis.

III

Laikas vis bėgo ir bėgo. Atėjo Stoniui ir šipkartė iš Amerikos. Prisiartinio Švenčiausiosios Panelės Užgimimo diena. Ant rytojaus po tos šventės Stonis žadėjo išvažiuoti — lig Varnių savo arkliu, iš ten gi kartu su keliais dar vyrais į Prūsus. Stonienė sukrovė vyro daiktus į ryšį, pridėjo valgio kelionei. Ištraukė vargšę, ką turėjo geriausia: dėjo geltoną sūrį, sviesto abrinėlį, dešros galelį, lašinių rėžį, ir ašaros nenustabdomos ėmė lietis iš akių. Pavakariais susėdus visai šeimynai valgyti vakarienės, nebegalėjo tvertis bėdina moteriškė ir ėmė balsu raudoti:

— Paskutinį kartelį susėdome visi prie stalo! Dievuliau tu mano! Tuščia bus tavo vieta, viena paliksiu našlaitė su vaikais, viena, kaip paukštelis!

— Cit, Onele! — ramino ją Stonis, bet pačiam sužibėjo ašaros akyse — Cit, nebliauk, gana! Ir ko čia taip raudoti? Juk ne mirti einu. Dievas duos, sugrįšiu... Ar nepareina iš Amerikos?

Vaikai, pamatę motiną verkiant, ėmė taip pat verkti, trindami akis kumsčiomis. Stonis pasisodino mažiausiąją mergelę ant kelių, kitus apkabino rankomis, bučiuodamas.

— Žiūrėkit, vaikai, būkite geručiai! Klausykite mamelės, nedykaukit! O tu, Vinceli, atmint, ką sakiau: globėk juos, padek mamelai, neužmiršk, kad aš tave savo vietoje palieku. Ar neužmirši, Vinceli?

— Neužmiršiu! — atsakė verkdamas Vincukas.

— Na, Žiūrėk!

— Tik parašyk tuojau nuvažiaavęs — tarė vėl Stonienė. — Ir paskui rašyk dažnai! Juk mes lauksime žinios nuo tavęs, lygu saulės...

— Rašysiu, rašysiu. Bet ir tu neužmiršk. Nueik į dvarą, panelė tau visados parašys.

⁶šipkartė — laivakortė. [przypis edytorski]

⁷globėti — globoti, rūpintis. [przypis edytorski]

⁸šatra — šaka, kartis. [przypis edytorski]

Ilgai tą vakarą sėdėjo jie taip besikalbėdami. Niekas nenorėjo gulti, kiekvienas troško kuo ilgiausiai pabūti su tėveliu paskutinį vakarėlį. Ant galo vaikai ėmė snausti ir sumigo; laikas bavo gulti ir visiems. Bet ilgai negalėjo užmigti Stonis tą naktį. Liūdno, sunkios mintys lakstė jam po galvą, spaudė širdį, lyg akmuo. Dar kelios valandos ir jau reikės važiuoti... Palikti viską, viską: brangią pačią⁹, mielus vaikelius, savo kraštą, žmones, trobą! Dieve, Dieve! O ten viskas bus svetima — svetimi žmonės, svetimas kraštas, svetima kalba... Čia myli jį tiek širdžių, rūpinasi jo laime — ten gi jis vienas bus, kaip paukštis iš lizdo išmestas, kaip lapas nukritęs nuo gimtosios šakos... Ar jis susirgs, ar liūdnas bus, ar nelaimingas — niekam nieko nerūpės, niekas apie tai nepagalvos...

Kiekviena kertelė čia pažįstama, kiekvienas paukščio balsas žinomas... Kiekvienas kereelis, lyg senas draugas, kartu išaugęs... Čia ta juoda žemelė, jo tėvų ir jo paties prakaito prisisunkusi, penėjusi jį tiek metų, tiek metų! — Dėl vaikų, dėl pačios! — šnibždėjo patyliais, ramindamas save — Užsidirbsiu — pareisiu... Vaikams bus geriau, Onelė nebevargs taip...

Seniai jau gaidžiai buvo pragydę, kada Stonis užmigo. Trumpai pamiegojęs, atsikėlė ir pavalgęs pusrytį, išbučiavęs vaikus ir pačią, apsiliejęs ir aplietas ašaromis, raudų lydymas... išvažiavo.

IV

Liūdna rados Stonių troboje, tėvui išvažiavus. Stonienė verkė bruzdėdama po namus; bet nebuvo laiko labai raudoti ir dejuoti: pasilikus vienai, ant jos pečių užvirto daugiau darbo.. O čia dar atėjo ir bulbėkasis. Vincukas metė jau bandą ganęs, nes reikėjo namie padėti motinai. Kartu su ja kasė bulbes, pavakariais gi, pasikinkęs arklį, vežė namo! Šypsančiu veidu ir blizgančiomis akimis kinkė bėruką, pasikinkęs tvirtai stovėjo ratuose, nustūmęs kepurę ant viršugalvio ir šaukdamas ant arklio. Visą savo vieką ištempęs, krovė į ratus, motinos padedamas, bulbių maišus, net rauda jo liesas veidelis. Paskui prikrovęs vežimą klausė motinos:

— Mamele, ar aš neturiu vieko, ar nepajėgiu? Ką?

— Kur neturėsi! Bet vis dėlto viščiukas dar tu!

Ak, ką jįsai duotų, kad to vieko kuo daugiausia turėtų! Kad galėtų, kaip jaugęs vyras, arti ir pjauti, ir kult!

Pasikinkęs arklį į žambį, rimtai ėjo į bulbyną, išaukšto žiūrėdamas į sutiktus vaikus. Užkalbinus jiems, atsakydavo drūtu balsu.

— Netauzykit! Laiko neturiu, juk matote, kad arti einu!

Drebančiomis nuo didžio vieko ištempimo rankomis valdė savo žambį, stengdamasis išvesti kuo tiesiausią vagą, nuolat dairydamsis, kaip išrodo ta jo vaga. Ir širdis jam pašoko iš džiaugsmo, kada moteriškė, kasanti bulbes ant kaimyno rėžio, sušuko:

— Ar matai, koks darbininkas! Didelė čia bėda molynai, turint toki ūkininką!

Bet iš antro rėžio Šileikienė, visų žinomoji pa šaipa, atsiliepė:

— Ūkininkas, tai ūkininkas! Gaidys, rasit, gilesnę vagą iškastų, bet višta — ne!

Susispaudė Vincuko širdelė. Bet raminosi: „Et jau ta Šileikienė! By¹⁰ tik išjuokti visus, niekam nedovanos! Ar negeros vagos, ko bereikia?!“

Pasilikęs tėvo vietoje, visai persimainė. Tėvo žodžiai: «Pasiliksi mano vietoje, esi vyriausias, turi globėti motiną ir mažesnius vaikus», visados stovėjo jam galvoje. Pirma, būdavo, dažnai erzinas ir susipeša su savo mažesniuoju broliu ir seserimi, — dabar gi, susibarus jiems, tuojau eina «taikinti», aiškindamas, jog bartis ir peštis negražu, jog reikia geruoju gyventi. Motinai pradėjus verkti, ne tik neverkdavo pats kartu, kaip seniau būdavo, bet ramino ją guosdamas, kad tėtis sugrįšias, kad Amerikoje būsią jam gera, kad iš ten parnešias pinigų. Tapęs «ūkininku», besidarbuodamas po savo gyvenimą, tarėsi tikrai esąs suaugęs vyrus. Atsimindamas, kaip ką darydavo tėvelis, ir pats dabar taip darė. Tik visa jo bėda buvo, jog negali dar visų darbų pats nudirbti. Rugienas¹¹ tėvas buvo jau užaręs, bet reikėjo dar javus iškulti. Nors didžiai širdį skaudamas, turėjo prisipažinti ne-

⁹pati — žmona. [przypis edytorski]

¹⁰by — kad tik. [przypis edytorski]

¹¹rugiėna — laukas, kur auga rugiai. [przypis edytorski]

atliksiąs to darbo pats vienas. Motina susitarė su vienu kaimynu, kurs žadėjo ateiti iškulti su Vincuko pagalba; už tatai prižadėjo jam duoti truputį grūdų.

V

Jau antras mėnuo ėjo nuo Stonio išvažiavimo. Stonienė seniai jau pradėjo laukti laiško ir negaudama raudėjo. Ant galo¹² vieną ketvirtadienį Šileikis, nuvažiavęs į turgų, į Luokę, rado krasoje¹³ laišką. Vincukas, pamatęs jį parvažiuojant, išbėgo, kaip buvo papratęs, patikti ir, gavęs laišką, tekinas įpuolė į trobą.

— Mamele, yra laiškas nuo tėčio!

Stonienė pašoko nuo suolo.

— Ak, Dievuliau! Kas gi dabar perskaitys! Eikime pas Zyką, Jonukas juk paskaito.

Ir tuojau nubėgo kartu su Vincuku į sodžios galą pas Zyką, kurio sūnus mokėjo šiek tiek rašyti. Bet jo nebuvo namie. Motina pasakė, būk turįs netrukus pareiti, ir Stonienei reikėjo laukti. Atsisėdo vargšė su Vincuku, žiūrėdama vis pro langą, ar nepareina Jonas. Nepareina ir nepareina... O čia širdis dreba, taip nori kuo greičiausiai patirti, kas tenai parašyta, taip nori!.. Turi štai laišką rankose, turi surašytus tėvo ir vyro žodžius, ir nieko negali suprasti, nieko išgirsti... Ant galo parėjo Jonas ir perplėšęs laišką, ėmė skaityti. Skaitė jis pamažu, tankiai¹⁴ apsirikdamas, kraipydamas žodžius. Bet vis dėlto galėjo suprasti, jog Stonis privažiavo Ameriką laimingai, jog sveikas dabar ir linksmas, nes gavo tuojau gero darbo anglių kasykloje; moka jam labai gerai, sunkiai reikia dirbti, bet užtai ir valgis ir namai šimtą sykių geresni esą, kaip Lietuvoje. Rašė dar, kad esąs pastigęs¹⁵ savo pačios ir vaikų, prašė rašyti jam, neužmiršti jo; pabaigoje įdėjo krūvą labų dienų ir graudingų pasveikinimų visiems pažįstamiems. Stonienė verkė graudžiomis ašaroms, ir Vincukui, nors «ūkininkas» stengėsi neverkti, žibėjo akyse ašaros.

— Mažilėlis tas mano! Nabagėlis! — šnibždėjo verkdamą Stonienė.

Padėkojusi už perskaitymą, išėjo. Namie ėmė apsakinėti vaikams, ką rašo tėvelis,

— Kasžin, ar toli ta Amerika? — paklausė Juozukas.

— Žinoma, toli — atsakė Vincukas. — Per tokias jūras reik važiuoti, kad baisu! Nedėlią¹⁶ turi važiuoti, kol antrą kraštą pamatysit!

— A Jergutėliau! Tai kaip mūsų laiškas neįkrito į tas jūras?

— Kvailys! Juk, turbūt, kokiame maiše ar skrynioje veža, ne taip!

Po vakarienės, Stonienė liepė vaikams padėkoti Dievui, kad tėveliui leido laimingai nuvažiuoti ir darbo gauti. Visi atsiklaupė eilėje ir kalbėjo paskui motinos poterių žodžius, sudėję rankeles ir įsmeigę akis į kybančius ant sienos šventųjų paveikslus.

Ant rytojaus prasidėjo naujas rūpesnis — reikėjo atrašyti. Vincukas patarė mamai eiti į dvarą ir paprašyti panelės parašyti. Stonienė sutiko. Tik pirmiau reikėjo dar nusipirkti popieriaus ir kuvertas¹⁷, nes to prašyti panelės negražu. Po pietų Vincelis išėjo tų mažmožių į Užventį. Eidamas vis galvojo, kaip tai negėra nemokėti nė skaityti, nė rašyti. Žmogus lyg aklas esi, paimi laišką ir nieko neišmanai. Kaip dabar būtų gėra, kad jisai mokėtų pats parašyti tėveliui. Parašytų ilgą laišką, surašytų visa, ką tik norėtų... Nereikėtų prašyti panelės... Ir tėvelio laišką galėtų sau skaityti daug kartų, kasdien... Taip malonu klausytis, rodos, kad pats tėvelis kalba... O dabar — perskaitė tas Jonas vieną kartą ir tai dar kažin kaip, ir gana! Ak, kaip jis norėtų išmokti!

Paskaityti ant knygos Vincukas truputį mokėjo, motina per kelias žiemas buvo jį jau į kelias litanijas įstačiusi, bet rašytinių litarų¹⁸ jisai visiškai nepažino ir nebuvo matęs.

Ant rytojaus Stonienė apsilviko nauju sijonu, užsirišo ant galvos gražų skepetėlį ir nuėjo į dvarą. Neilgai tetrukus, sugrižo.

— Panelė parašė laišką, — tarė įėjus į trobą — ir šiandien tuojau išsiuntė į pačtą¹⁹. Pone Dieve duok jai sveikatėlę!.. Ir gerumas jos!..

¹²ant galo — pagaliau, galiausiai. [przypis edytorski]

¹³krasa — paštas. [przypis edytorski]

¹⁴tankiai — čia: daug, dažnai. [przypis edytorski]

¹⁵pastigęs — pasiilgęs. [przypis edytorski]

¹⁶nedėlia — čia: savaitė. [przypis edytorski]

¹⁷kuverta — vokas. [przypis edytorski]

¹⁸litara — raidė. [przypis edytorski]

¹⁹pačtas — paštas. [przypis edytorski]

— Ar įrašė, kiek bulbių gavome? — paklausė Vincukas.
— Įrašė, įrašė! Daug prirašė, pilną popierių... Sako, negalima esą tuščio siųsti...
— O ar įdėjo, kad aš pats šatrus vežiau?
— Ką ten dėš visokius niekus! Užmiršau ir pasakyti.
— Et, tiktai! — tarė Vincukas nuliūdęs — kad aš mokėčiau rašyti, įdėčiau visą, ką tik panorėčiau...

— Nori — gali išmokti. Ar žinai, ką panelė sakė? Klausinėjo, kiek tu turįs metų, kaip ūkininkauji, ir sako: „Didelis berniukas, reikia jam, sako, mokytis. Išmoks rašyti, galės, sako, pats tėvui parašyti; teateinie, sako, pas mane kasdien, laiko turėdamas”. Sakau jau, tos panelės ir gerumas!

Vincukas pagaliaus nuo suolo pašoko, tą motinos kalbą išgirdęs.

— Ar tikrai, mamele, ar taip sakė panelė? — klausė nekantriai.

— Sakau juk! Ir dar sakė, kad greitai ateitumei, kad dabar turinti laiko, tai reikia, esą, tuo naudotis. Sakeisi juk kelis sykius norįs mokytis. Dabar eik... Tuojau rytoj rytą ir eik, nieko nelaukdamas.

— Eisiu, eisiu, mamele! — Šaukė didžiai nudžiugęs Vincukas. Pamatysi, kaip aš parašysiu laišką tėveliui! Ką tik norėsiu, tą parašysiu!

— Eik, eik, tu vištele — juokėsi motina — Manai, kad tai taip lengva išmokti! Palūkėk, kol dar galėsi tėveliui parašyti! Daug dar privargsi!

— Niekas, išmoksiu, pamatysi!

Visą tą dieną jis vien apie savo mokslą tekalbėjo. Prižadėjo savo seselei, Kazelei, pats pramokęs, išmokysias ir ją. Vakare atsigulęs, ilgai negalėjo užmigti iš to didžio džiaugsmo ir nerimo. Džiaugėsi tėveliui parašysias pats, mokėsias surašyti, ką tik norėsiąs, ir perskaityti tėvelio laiškus: „Išmoksiu skaityti geriau už Zykų Joną — tarė sau gulėdamas lovoje — skaitysiu kas dieną laiškus nuo tėvelio... Susirašysiu daineles, kurias motinėle dainuoja ir kurias aš pats moku”. Bet kartu ir neramios mintys spaudė jo galvą: kaip jisai ten lįsiąs į dvarą? Taip nedrąsu... Kaip jisai pasakysias paneli, rasit neišgalėsiąs mokytis gerai, panelė rasit šauksiančią ir barsiančią jį...

Ant rytojaus, pietus pavalgęs Vincukas rengėsi eiti į dvarą. Apsivilko žalias kelnes ir naują pilką milinį švarką, kojas apsiavė ilgais batais, kuriais retai teavėdavo. Savo šviesią čiuprelę apsilaistęs vandenių taip dailiai sušukavo, jog išrodė lyg veršis, motinos išlaižytas. Taip apsidaręs, pasiėmė didžią lazdą šunims atsiginti ir išėjo. Motina dar šaukė paskui jo: „Neužmiršk padėkoti paneli už jos gurumą! Pabučiuok į ranką!“. „Na jau, nesirūpink, mamele!“ — sušuko jisai, užpykęs, kad gali dar žmonėms į galvą ateiti, jog toks ūkininkas su žmonėmis apsieiti nemokės. Į dvarą buvo netoli, kokio pusantero varsto. Netrukus, pamatė didelius namus su gražia sodžia aplinkui. Jis čia jau kelis kartus buvo buvęs: atnešdavo uogų ar grybų, o paskutinį sykį prašė vaisto savo mažajai sesytei susirgus. Drebančia širdėle įėjo pro priemenę į virtuvę, kaip visados eidavo.

— Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus! — tarė įeidams.

— Ant amžių amžinųjų! — atsakė virėja, maišydama kažį ką prikaistuvyje. — O ko nori, vaikelį?

— Atėjau pas panelę — tarė Vincukas nedrąsiai.

Tuo pačiu laiku įbėgo į virtuvę pati panelė.

Vincukas, pamatęs ją, tuojau pabučiavo jai į ranką. Toji, glostydama jo galvą, tarė:

— Tai bene Stonių Vincelis?

— Nuje — prašnibždėjo Vincukas, glamžydamas savo kepurę ir paraudonavęs, lyg vėžys.

— Turbūt, mokytis atėjai? — klausė toliau panelė. — Gerai! Zuch vaikas, kad netingi. Eiva kartu!

Ir nusivedė Vincuką į didelį kambarį, kurio viduryje stovėjo stalas, aplinkui — suolai. Išėmus iš indaujos elementorių, paklausė berniuko:

— Ar moki skaityti?

— Mamelė mokė truputį... Įstatė į litanijas, mišių maldas paskaitau...

— Na, pamėgink, paskaityk iš tos knygelės!

Ir pradėjo Vincukas skaityti pamažu, bet aiškiai, nekraipydamas žodžių. Tečiaus, nors tarytum nebuvo ko, rauda vis didžiau, ir bijodamas, kad panelė neišpeiktų jo skaitymo,

Dvaras, Džiaugsmas, Žinia,
Mokslai

Džiaugsmas, Mokslai

įmanė kuo greičiausiai pabėgti. Panelė, tarsi matydama, kas dedasi jo širdyje, tarė juokdamasi ir glostydama jo drėgną čiuprę²⁰:

— Gerai, labai gerai! Nemaniau, kad taip gerai skaitai! Tuoju išmoksi greit skaityti! Jei tik panorėsi, pats nepasijusi, kaip už mane geriau skaitysi. Kiek gražių daiktų galėsi išmokti! Veizdėk²¹, kiek čia visokių knygelių, visas galėsi išskaityti.

Ir atidarius jai indaują, Vincukas pamatė daug knygų, didelių ir mažų. Ji išėmusi vieną, ėmė rodyti jam paveikslėlius. Buvo tenai visokių žmonių, mažoms akimis, atsikišusiomis lūpomis, dideliais kaltūnais ant galvos ir grandimis nosyje; buvo žvėrių keistų, kokių mūsų šalyje visiškai nėra. Vincukas žiūrėjo, akis išpūtęs.

— Apie viską perskaitysi, išmokęs gerai — tarė panelė. — Viską žinosi, kur tokie žmonės gyvena, kas tat per žvėrys, kaip jie vadinasi. Ar nori apie tatau žinoti, ką?

— Kur nenorėsi! — pasakė Vincukas dabar jau drąsiau.

— Matai! Tai mokykimės, kad kuo reikiauusiai galėtumei visa tat patirti.

Ir prasidėjo mokymas. Panelė mokė savotiškai, ne taip, kaip motinė. Tuoj ėmė skaityti lengvus, trumpus žodelius. Pabaigus skaitymą, davė jam panelė sąsiuvinį ir pieštuką ir parodė rašyti. Ak, koks tai sunkus buvo darbas! Pieštukas krito iš rankų; tiesių lazdu vietoje, kurias liepė jam rašyti, išeidavo jo kreivos, vingiuotos, lyg upės, o ritiniuko niekaip negalėjo parašyti. Vincukas mažne²² verkė: jam rodėsi, jog niekad negalės nieko parašyti. Bet panelė ne tik nepyko dėl jo nemokėjimo, bet dar šypsodama tarė:

— Bus gerai! Iš pradžios visados sunku, ranka, mat, neįpratusi!

Pasibaigė tos dienos mokslas. Panelė liepė Vincukui ateiti visados anksti, taip kad pietums galėtų jau namo grįžti. Vincukas pabučiavęs panelei abi rankas, išgrįžo namo.

VI

Tokiu būdu pradėjo Vincukas mokytis. Kasdieną iš ryto, pašėręs karvę, arklį ir avį, bėgo į dvarą su knygele ir sąsiuvinium rankoje ir sėdėjo tenai apie tris valandas, grįždamas tiktai pietums. Ar lietus lijo, kaip iš maišo pildamas, ar šalti vėjai užė ir gaudė — jis visados ėjo, nepraleisdamas nė vienos dienos. Tik, atėjus kokiam reikalui ūkyje, nebegalėjo kartais kokią dieną nubėgti pas panelę. Kartais reikėjo nuvežti į maitiną rugių ar miežių pūrelį, kartais į turgų važiuoti su žąsimis. Kinkė tada savo bėruką, seikėjo grūdus, dėjo su motinėls pagalba į ratus, atsisėdęs ant maišų, važiavo sau į malūną, lyg tikras ūkininkas. O kaip vėl buvo malonu vežti kartu su motinėle žąsis į Luokę! Pardavus žąsis, mamelė nupirkdavo jam kokį riestinėlį, visados ir kitiems vaikams po kokį vieną parveždavo. Kaip jie džiaugdavo! Linksma jam buvo važiuoti su motinėle pasiraginant, kur reikdavo, savo bėruką... Tečiau negalėdavo užmiršti, jog štai šiandien praleido lekcijas²³; važiuodamas vis galvojo, ką parodys, ir labai gaila jam buvo, kad jis to negirdės ir nepamatys. Mokslas taip jam tiko, jog ne tris valandas, bet ir visą dieną, rodos, sėdėtų rašydamas, skaitydamas, užvis panelės pasakojimų klausydamas. Panelė ne jį vieną mokė: ateidavo pas ją dar ir kitų vaikų, mergaičių ir berniukų. Žinoma, būryje dar linksmiau mokytis: kiekvienas, stengiasi geriau paskaityti, gražiau parašyti; išmokus ką nors gerai ir balsu atsakant, malonu matyti, jog visi klauso ir girdi. Panelė pasakojo jiems apie visokius gražius daiktus: kaip Viešpats Jėzus užgimė ir gyveno, kaip mokė žmones ir mylėjo juos, kaip jį žydai nužudė; pasakojo apie žemę, kokių ant jos žmonių gyvena, kokių yra kalnų, kokios kur šalys ir gyvuliai; mokė, kaip senovėje išrodė mūsų šalis, kaip gyveno ir ką dirbo mūsų protėviai. Mokė taip pat gražių eilių ir dainelių. Vincukas klausėsi visados ausis ištempęs, nė vienas žodis nepralėkdavo pro šalį jo ausų; atmindavo viską taip gerai, jog vakarais mažne viską galėjo atkartoti motinėlei ir vaikams. Vaikai taip priprato jo pasakojami, jog vakarais, susirinkus visiems troboje, tuoju puldavo prie Vincuko prašydami: „Vinceli, pasakyk, ką šiandien sakė panelė!“. Ir Vincukas pasakojo, nes norėjo labai, kad ir motinėle ir vaikai žinotų apie tokius gražius daiktus; tada ir jam, rodos, maloniau buvo. Vieną dieną parbėgęs tuoju sušuko :

Darbai, Mokslas

²⁰čiuprė — galvos plaukai. [przypis edytorski]

²¹veizdėti — žiūrėti. [przypis edytorski]

²²mažne — kone, bemaž [przypis edytorski]

²³lekcija — pamoka. [przypis edytorski]

— Ar žinote, kokia mūsų žemė? Apskrita, kaip obuolys! Rodė mums panelė tokį didelį rutulį, kur yra parodytos visos šalys ir jūros, kaip kad yra ant žemės. Ir žemė tokia, kaip tas rutulys.

— Na, na — tarė motina — iš kur jau taip kas gal žinoti, kokia ta žemė? Juk niekas visos apmatyti negali.

— Apmatyti negal, bet kitaip sužinojo. Mokytieji žmonės išvažiavo iš savo namų, važiavo, važiavo, vis tiesiai tolyn, niekur nesisukdami, ir parvažiavo atgal į savo namus, tiktai iš antros pusės. Juk jei žemė būtų ne apskrita, tad būtų, kaip tas stalas, plokščia, tad jie būtų kur nors galą radę, būtų privažiavę kokį nors kraštą; o veizdėkite, štai — sakė, paėmęs didelę ropuotę, — jei aš iš tos šit vietos pradėjęs trauksiu pirštą vis tolyn, pagrišiu štai į tą pačią vietą, nuo kurios pradėjau traukti, — apėjau ropuotę aplinkui!

Motina ir vaikai žiūrėjo į ropuotę klausydami atsidėję ir stebėdamiesi.

— Manote, kad saulė eina dangumi, ką? — tarė toliau Vincukas. — Netiesa, neina! Taip tiktai mums rodosi! Ne saulė eina, tad žemė sukasi aplink saulės.

— O Jergutėliau, ką tas šneka! — sušuko Kazytė. — Mamele, ar girdi?! Juk visi matome, kad saulė atsikelia, eina per dangų, leidžiasi vis žemyn ir paskui užcina už žemės! O tu sakai, kad ne! Neapgausi mūsų, ne!

— O ar atmeni, kaip, važiuojant greit, rodos, jog mes stovime ant vietos, medžiai gi, namai, kerai nuo mūsų bėga? Ar neatmeni?

— Atmenu — tarė Kazytė.

— O juk medžiai stovi, tik mes važiuojame. Taip pat ir su saule: mes nejučiamė žemės sukimosi, ir mums rodosi, kad tai saulė eina, o mes stovime ant vietos.

Dabar jau Kazytė nebeturėjo ko pasakyti. Nustebusi žiūrėjo į Vincuką ir tarė:

— Koks tu esi mokytas, Vinceli! Viską žinai! Ir aš norėčiau eiti pas panelę!

— Palauk — pasakė Vincukas — dar maža esi už poros metų, rasit, ir tave pamokys.

Kartais vėl, vakare, dar neuždegus žiburio, susėsdavo visa šeimyna prie krosnies, ir Vincukas pasakodavo ką nors naujai išgirstą. Vieną kartą sakė panelę pasakojus apie Lietuvą, apie Lietuvos miestus, ir taip kalbėjo:

— Mamele, tu žinai, kad yra toks miestas, Vilnius. Yra dar tenai Ašmenos Vartuose²⁴ stebuklingas Panelės šv. paveikslas. Panelė sakė mums šiandien, kas jį įkūrė seniai, labai seniai, kada dar lietuviai savo karalius turėjo, Lietuvos karaliumi buvo Gediminas. Jis buvo labai narsus, turėjo daug kareivių, daug visokių turtų. Kas tik užpuldavo mūsų žemę, norėdamas pagauti sau kokį žemės plotą, ar tat vokietis, ar lenkas, ar gudas — tą Gediminas tuojau nuveikdavo ir neleisdavo plėsti Lietuvos. Užtat visi priešininkai jo bijojo iš tolo. Tada lietuviai buvo dar stabmeldžiai; netikėjo Dievą ir į Viešpatį Jėzų, bet dirbos sau tokius dievaičius iš medžio ir meldėsi prie jų. Vieną sykį Gediminas karalius su savo tarnais ir daugybe visokių kunigų — taip tada didi ponai vadinosi — išvažiavo medžioti. Kunigai jojo gražiais arkliais; jų balnai buvo auksu ir sidabru išsiūti; prie šonų turėjo prisikabinę aštrius kalavijus, už juostos užsikišę smailius peilius, rankose turėjo tokius ragus, iš kurių pūtė, kaip vamzdžiais vamzdžiavo. Šaudyklių tuomet dar nė žinoti nežinojo, nes nemokėjo dar dirbti parako, taigi priešininkus ir žvėris kalavijais ir saidokais²⁵ temušo. Tarnai vedė šunų daugybę. Taip tą kartą visi nujojo į girią. Visą dieną medžiojo, bruzdėjo po mišką, net giria visa skambėjo. Atėjus vakarui, visi pavargę, išalkę, susirinko į būrį ant kalnelio. Tarnai suvilko visos užmuštuosius žvėris. Kiek ten jų buvo! Ne kiškių ir lapių, kaip dabar mūsų žemėje kad yra, bet kitų visokių, tokių didelių, kokių dabar pamatyti nebegalima: briedžių, ilgais, lyg medžio šakomis, ragais, vilkų, gauruotųjų loškių. Ir tada buvę giriose dar taurų, labai didelių panašių į karves gyvulių. Pats Gediminas karalius užmušo didžiausi taurą... Dar nebuvo matę tokio didelio visi nustebo. Tuo tarpu tarnai pakūrė ugnį, pastatė iš drobės palapinę ir pritaisė vakarienę. Pavalgę ir pagėrę karalius su ponais panorėjo miego. Namo grįžti buvo toli, naktis buvo tokia šilta, romi²⁶, be jokio vėjo, kad Gediminas įsigėdė čia pat pernakti! Ta vieta didžiai jam patiko: tas kalnas, kur ilsėjosi, buvo apaugęs senais ąžuolais ir baltais beržais, pakalnėje plaukė Neris upė. „Kaip čia gražu bus nakvoti! — tarė karalius — Pritaisykite tuojau guolius!“

²⁴Ašmenos Vartai — Aušros Vartai. [przypis edytorski]

²⁵saidokas — strėlių ar akmenų svaidomasis lankas. [przypis edytorski]

²⁶romus — ramus. [przypis edytorski]

Džiaugsmas, Žinios

Džiaugsmas,
Pasididžiavimas, Žinios

Tarnai tuojau suvilkę lokenas²⁷, sutaisė iš jų guolius ir netrukus visi atsigulė ir užmigo. Ryto metą karalius atsikėlęs tarė: „Nuostabų sapną aš sapnavau šią naktį! Rodėsi man, jog ant to kalno stovėjo didelis, didelis geležinis vilkas. Taip baisiai jis kaukė, lyg kad jo viduje šimtas kitų vilkų glūdėtų. Kažin, ką tas sapnas gali reikšti?”

Niekas negalėjo išgalvoti. Bet karalius būtinai norėjo žinoti, ką reiškia tas nuostabus sapnas. Netoli kalno, miške, stovėjo bažnyčia. Žinoma, buvo ji stabmeldžių pastatyta ne Dievui, bet dievaičiui Perkūnui, kurį lietuviai tada laikė už savo Dievą. Prie tos bažnyčios gyveno vyriausiasis Lietuvos vaidila, toks kunigas, vadinamasis Krivaitis. Lietuviai labai jį gerbė: ką jis pasakė, tas buvo šventa. Gediminas, atsisėdęs ant arklio, nujojo pas Krivaitį prašyti, kad išaiškintų jam sapną. Vyriausiasis kunigas, išklausęs jo, valandėlę pagalvojęs, paskui taip tarė: „Šviesiausiasis karaliau! Tavo sapnas štai ką reiškia: tas geležinis vilkas yra tat miestas, kurį tu turi pastatyti ant to kalno; tas miestas bus toks tvirtas, kaip geležis; nors mūsų priešininkai daug sykių užpuldinės jį, norės sugriauti ir sudeginti, bet nieko neveiks, jis visados stovės ir atgins nuo priešininkų mūsų tėvynę. O tie vilkai, kurie kaukė geležinio vilko viduje, yra tatau galingieji to miesto vyrai. Daug jų bus tame mieste ir bus jie tokie galingi, jog garsas apie juos skambės plačiai po pasaulį, kaip tų vilkų kaukimas”. Gediminui patiko labai toks sapno išaiškinimas. Jisai pastatė miestą ant to kalno, kur nakvojo ir pavadino jį — Vilnius; paskui pats persikėlė į jį gyventi ir visi Lietuvos karaliai tenai gyveno. Ir paskui viskas taip buvo, kaip sakė Krivaitis: miestas greit ėjo platyn, augte augo, buvo tvirtas ir lobingas, daug garsingų vyrų iš jo išėjo. Ir dabar, nors jau seniai nebėra Lietuvos karalių, tečiau Vilnius tebestovi gražus ir didelis. Kokių ten esą bažnyčių gražių! Toje vietoje, kur tada stovėjo Perkūno šventykla, dabar yra puikiausia bažnyčia, ir po didžiuoju altoriumi galima pamatyti aukuras, kur senovės lietuviai degino ugnį savo dievaičiui Perkūnui. Tyčiomis laiko tą vietą, kad kiekvienas galėtų pamatyti, kaip meldėsi mūsų senoliai ir kokias šventyklas turėjo. Rodė mums panelė Vilniaus paveikslus, mačiau ir tą bažnyčią, ir tą Perkūno aukurą... Nė apsaityti negalima, kaip ten gražu!

— Ką ir besakysi! — tarė Stonienė. — Ir aš labai norėčiau pamatyti Ašmenos Vartus, pasimelsti prie stebuklingojo Motinos Švenčiausiosios paveikslo. Bet ką padarysi! Pėsčiai sunku nueiti, tokia tolybė...

VII

Vincukas buvo dabar labai užimtas. Atsikėlęs rytą, turėjo pašerti ir pagirdyti savo kelis gyvulius, kūrė ugnį motinai virti pusryčius, paskui, pavalgęs, bėgo į dvarą. Parėjęs valgė pietus, po pietų darbavosi vėl savo akyje. Kiek galėdamas, padėdavo ir motinai: prinešdavo jai vandens, privilkdavo šatrų, nešė jovalą paršui, roputes skuto. Stonienė turėdama daugiau laiko, paėmė vilnas verpti ir tokiu būdu uždirbdavo kelis skatikus. O vakarais Vincukas išsiimdavo iš skrynios savo sąsiuvinį ir knygą ir mokėsi, ką buvo uždavusi panelė rytojui. Sunku be galo buvo jam iš pradžios rašyti: niekaip neparašydavo apskrito ritiniuko. Kiek nesistengė, kiek nevargo, vis ne taip ir ne taip, kaip panelės rašyta. Bet savaitei praėjus panelė pradėjo girti, kad raidės esančios geros, ir sulig tuo laiku ėjo kaip iš mašinos.

Kokiam mėnesiui praslinkus, kada panelė turėjo atsakyti Stoniui ant antro jo laiško, Vincukas taip pat, nors kreivai ir didžiomis raidėmis, bet savo paties ranka įrašė: „Bučiuoju tėveliui rankas. Vincukas Stonis”. Koks tat buvo džiaugsmas! Sunku ir apsaityti. O dar didesnis, pagalvojus, kaip tėvelis, tuos jo parašytuosius žodžius pamatęs, bus laimingas, kaip jis džiaugsis, kad jo sūnus jau moka rašyti. Vincukas, rodos, lėkte nulėktų į Ameriką, per visas jūras-marias, kad tą tėvelio džiaugsmą pamatytų.

VIII

Buvo jau vėlyvas ruduo. Žemė liūdnei terodė: visur juoda, nešvaru, bjauru. Keliai juodais purvais užkloti, laukai tušti ir pilki, medžiai pliki, sudlapę; nuo kiekvienos jų šakelės varvėjo lašai, ir, rodėsi, jie verkia gailėdamiesi taip greitai praslinkusios vasaros. Nuliūdęs, matydamas vien tokius nelinksmus reginius, pakeldavai akis aukštyn, ieškodamas paguodos danguje. Bet nė tenai neatrasdavo žmogus linksmumo: pilkas, apsverkęs dangus

²⁷lokėna — lokio kailis. [przypis edytorski]

neleido nė vienam saulelės spinduliui žvilgterėti tą mūsų nuliūdusią žemę. Pilka buvo ir dvaro kambaryje, kuriame mokėsi vaikai. Vaikų būrelis sėdėjo aplink stalą: vienas skaitė, kiti rašė. Panelė, vaikščiodama apie²⁸ stalą, žiūrėjo į sąsiuvinius, taisė, gyrė, peikė.

— Na, Juozuk, tavo raidės, kaip girtuokliai, į visas šalis virsta! O tu, Petriuk, kam praleidi raides? Ar negali pagalvoti gerai ir parašyti, kaip reikia! O, Vincelis jau gerai rašo! Matai tik, koks mokytas žmogus! — Vaikai taisė savo paklaidas, žiūrėjo vienas kitam į sąsiuvinį, norėdami žinoti, kaip kurio parodyta, juokėsi iš panelės juokingų žodžių. Pabaigus jiems rašyti, panelė atsisėdo stalo gale ir tarė:

— Dabar klausykite! Pasakysiu jums, kas tat yra *debesiai* ir iš kur imasi.

Nutilo, vaikai sėdėjo, lyg musės. Ir panelė taip pradėjo.

— Ar esat matę, kaip motinėle vandenį verda? Vanduo katile, pradėdamas kaisti, ima garuoti, o kad jau labai įkaista, garai, kaip dūmai kokie, kyla ir kyla iš katilo aukštyn. Kodėl taip darosi? Todėl, kad vanduo apšildamas suskysta, t.y. dalijasi į mažutėlius lašelius, randas toks lengvas, jog pasikelia aukštyn. Ir mes jau tada nebeįmatome atskirų lašelių — taip jie yra maži — tik matome lyg kokius dūmus, susispietusius ties katilu, ir sakome, jog tat yra garai. Garai plauko sau po trobą. Bet nulėkę toliau nuo ugnies, kur nėra taip šilta, tie mažučiai vandens lašeliai tuojau apšąla, susitraukia po kelis į krūvą, randas suokus, persimaino į didesnius lašus ir krinta žemyn. Jei mes laikysime ranką ant garų, mūsų ranka sušlaps, nes garai apšalę susilies į lašus ir nukris ant mūsų rankos. Taip pat yra ir ant lauko. Vanduo upėse, ežeruose, jūrose, balose įkaista nuo karštų saulės spindulių, lengvėja ir pasikelia aukštyn į orą; kol tie garai tebėra žemai, mes dar jų nematome, bet pasikėlus jiems labai aukštai ir susivienijus į didžius gabalus, jau galima pastebėti. Vadiname juos *debesiais*. Tągi debesiai, tie, kur plaukia aukštai ties mumis, ties mūsų galvomis, yra tat *garai*, tokie pat, kaip tie, kurie išeina iš verdančio katilo. Vėjas nešioja tuos debesius po visą pasaulį. Kol oras aplink juos yra šiltas, debesiai vis tebeplaukia, bet, papūtus šaltesniam vėjui, tuojau atšalsta, garai susilieja į vandens lašus, lašai sunkūs nebegali susilaikyti ore ir krinta ant žemės. Mes tada sakome: lietus lyja arba tiesiog — lyja. Na, ar visi supratote?

— Supratome! — sušuko visi vaikai.

— Kartais tuos garus ir pasikeliant nuo žemės matome, — atsiliepė Vincukas — Vakaraš žemai, ties pievomis, ties mūsų Venta, stovi tokis rūkas, kaip garai kad eina iš katilo.

— Taip, — atsakė panelė — Bet tatau tik vakaraš matome, nes vakare oras visados yra šaltesnis ir tie mažučiai lašeliai susivienija į kupetikes, didėja, ir galime juos pamatyti. O dienos metą nė jokio rūko (miglos) nepamatysi, nebent rudenį, kada oras šaltas. Juozuk, pasakyk man dabar, kaip pasidaro debesiai?

Juozukas, kokių dešimties metų berniukas, pasitaisęs savo suole, pradėjo:

— Kaip mamytė užkais katilą, vanduo pradeda virti; garai išeina, pasikelia... paskui, priėjus garų pilnai trobai, mamytė atidaro duris, garai tada išeina laukan, pasikelia aukštyn ir yra debesiai...

— Cha, cha, cha! — prasijuokė visi vaikai.

— Tavo mamytė, turbūt, didelius katilus kaito, — tarė panelė šypsodama — kad iš jūsų trobos tiek debesų išeina!

Vaikai dar didžiau ėmė juoktis, o Juozukas sėdėjo susigėdinęs, akis žemyn nuleidęs.

— Gana, vaikai! — subarė panelė. — Negražu juoktis iš kieno nors nežinojimo; o dar kažin, ar jūs geriau pasakysite?

— Aš pasakysiu! — atsiliepė Jonukas.

Ir iš tikro, labai gerai atkartoto viską, ką panelė buvo sakiusi apie debesis.

Debesų mokslas pasibaigė.

Paskui prasidėjo šventoji istorija. Panelė pereitą sykį buvo sakiusi vaikams, kaip Viešpatis Jėzus, vaikščiodamas po visą žydų žemę, mokė ir gydė žmones. Dabar liepė Petriukui atkartoti apie tatau.

— Viešpatis Jėzus vaikščiojo po žydų žemę — pradėjo Petriukas — vaikščiojo vaikščiojo po žydų žemę...

— Ir ką gi jisai dirbo vaikščiodamas? — klausė panelė.

²⁸apie — čia: aplink. [przypis edytorski]

Petriukas tylėjo.

— Na, ką gi? Ko jisai vaikščiojo, dėl ko nesėdėjo namie?

— Ėjo ubagais — atsakė pagalios Petriukas — bėdinas buvo, kitas davė duonos gabalą, kitas pinigų...

Vaikai vėl ėmė balsu juoktis. Jau čia ir panelė negalėjo susitūrėti neprasijuokus. Ilgai paskui aiškino ji Petriukui, ko vaikščiojo Viešpats Jėzus.

— Dabar gal Marcelė pasakys mums eiles — netrukus tarė panelė.

Tuoju Marcelė, nedidelė mergaitė, didžiomis mėlynomis akimis ant apskrito, išblyškusio veidelio, ėmė sakyti:

Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka.

Ten mūsų tėvynė, graži Lietuva;

Čia broliai artojai lietuviškai šneka,

Čia skamba po kaimus Birutės daina.

Tegu bėga mūsų upės į jūras giliausias,

Tegu skamba mūsų dainos po Šalis plačiausias!

Sakė aiškiai, neskubėdama, nė sykio nepaklydusi.

— Gerai, Marcele, labai gerai! — pagyrė panelė.

— O ar negalėtumėte man dabar pasakyti, kas tat yra tėvynė?

— Tėvynė — atsakė tuojau Vincukas — yra tat žemė, kurioje užgimėme ir gyvename.

Tėvynė yra mums kaip motina, reikia ją taip pat, kaip ir motiną, mylėti.

— Gerai sakai, Vinceli, — atsakė panelė. — Žiūrėkite tikrai, ar ne motina: štai turite marškinius, o tie marškiniai iš ko? Iš linų; o tie linai išaugo mūsų tėvynės laukuose; vilkite vilnų drabužiais; vilnas turime nuo avių, kurias peni taip pat ta mūsų žemė savo žolėmis ir žiedeliais. Valgome duoną iš grūdų, pribrendusių ant tos mūsų gimtinės žemelės. Dainuojame daineles, kurias yra sudėję ir dainavę žaliuose miškuose ir lygiuose tos tėvynės laukuose mūsų protėviai. Viską turime iš tėvynės. Tėvynė daug mums duoda, užtai ir mes turime jai šitą duoti, turime kaip nors savo dėkingumą jai parodyti. Turime mylėti visa, kas tik jos yra: mylėti tą juodą žemelę, gerai ją dirbti, mylėti žmones, savo draugbrolius, tos pačios žemės vaikus, mylėti savo daineles, savo kalbą, kad ir mums kartais nelabai gerai būtų tėvynėje, nors kitur gautumėme baltesnės duonos, nereik apleisti savo šalies, reikia rūpintis, plušėti, kad ir joje ta duona eitų visiems baltyn. Kad pamatytumėte, kaip karštai kitą kart mūsų tėvėlių mylėta savo tėvynė, pasakysiu jums vieną atsitikimą.

Tėvynė, Apmąstymai

Buvo tat seniai, labai seniai, dar daug seniau už tą Gėdiminą karalių, kurs Vilnių įkūrė. Lietuviai buvo stabmeldžiai. Gyveno tada Lietuvoje du garsingi vyrai, du broliai — Vidėvūtas ir Birutėnas. Vidėvūtas buvo Lietuvos karalius, Birutėnas vyriausias kunigas, vadinamasis Krivaitis. Abu juodu būvo labai išmintingi ir rūpinosi lietuvių laime. Išleido jiems visokių gerų įstatymų, visus nuskaustuosius gynė, teisingai teis susibarūsus. Po visą Lietuvą ėjo garsmas²⁹ apie jų dorybę, teisingumą, išmintį ir narsumą, ir visi lietuviai gerbė juodu, kaip kokius nelyginant dievaičius. Juodu labai tarp savęs mylėjosi, vienas antram duodavo patartis, vienas antram padėdavo valdyti ir tvarkyti Lietuvą. Taip besidarbuodami apie tėvynės naudą, susilaukė žilos senatvės. Ir nors visą savo amžių dėl tėvų žemės juodu vargo ir vien tik tėvynės gerove rūpinosi, jiems tečiau rodėsi, jog dar maža yra padarę. Ir sumanė atiduoti savo gyvybę tėvynei. Reikia žinoti, jog lietuviai, būdami stabmeldžiais, tikėjo, kad jų dievaičiams labai patinka, jei koks žmogus padaro sau galą jiems pasišvėsdamas, ir kad žmogus atidavęs savo gyvybę dievaičiams, gali iš jų ką tinkamas išprašyti. Ir Vidėvūtas ir Birutėnas, karštai mylėdami savo kraštą, norėjo išprašyti iš dievaičių, kad ji būtų visados laiminga, ir nepasigailėjo savo gyvybės. Ramuvoje, kur juodu gyveno, netoli šventojo ažuolo, tarnai sukrovė iš medžių šatrų didelį, aukštą laužą. Žmonės, išgirdę apie savo karaliaus ir Krivaičio pasiryžimą, minių miniomis suėjo į Ramuvą ir susirinko aplink laužą. Visų širdys pilnos buvo galesio, akys ašarų. Laužas jau buvo pabaigtas. Tada pasirodė Birutėnas ir Vidėvūtas ir pamažu užlipo ant laužo. Abiejų

Tėvynė, Meilė, Pagarba,
Ištikimybė

²⁹ garsmas — garsas. [przypis edytorski]

plaukai buvo balti, abudu buvo apsvilkę baltais ilgais rūbais ir stovėdami aukštai ant laužo, išrodė, lyg du balti balandėliai. Žmonių minios, pamatę juodu, pradėjo siūbuoti, ir suriko gailiu, balsingu verksmu. Bet Vidėvūtas pamojo ranka, kad nutiltų, ir taip pasakė: „Mieliausieji mūsų broliai! Žinote, jog per visą savo amžių darbavovos savo brangiajai tėvynei, rūpindamiesi jūsų laime, kovodami su mūsų visų priešininkais. Tečiau, tėvyne yra mums taip brangi, jog vis dar, rodos, mažai ją mylėjova, todėl noriva dabar atiduoti ir savo gyvybę dievaičiams, idant jie už tatai nuleistų jums laimę ir priešininkai nenuveiktų mūsų Lietuvos. Esava jau seni, nebegaliva tiek darbuotis, kiek ligi šiol, tad nors tokiu būdu prisidėsiva prie jūsų laimės ir gerovės. Mylėkite tėvynę, ginkite ją nuo priešininkų, gyvenkite vienybėje!“

Minia, kaip vienas žmogus, klausėsi tų žodžių: tylia viešpatavo giliausia, visi norėjo išgirsti gerai paskutinius savo mylimojo karaliaus žodžius. Diena buvo šviesi ir šilta; aukso saulutė švietė ant giedraus dangaus ir bučiavo savo spinduliais baltas didvyrių galvas, tarsiva norėdama padžiuginti juos paskutini sykį, paukšteliai čiulbėjo medžių šakose, lyg dainuodami jiems atsisveikinimo dainas. Pabaigus kalbėti Vidėvūtui, tarnai uždegė laužą. Sausi medžių pagaliai ir šatrai užsidegė greit, ugnis vis šoko aukštyn; damai pasikėlė ir apsupo du baltus stuomenis ant laužo viršūnės. Žmonės vėlei skaudžiai suriko... Netrukus užsidegė ir rūbai, paskui viskas užgriuvo ir degančių medžių krūva pridengė tuodu Lietuvos didvyrius .

— Na, vaikai, ar patiko pasakojimas? — paklausė panelė pabaigus.

— Labai, labai patiko! — sušoko vist.

— Mes dabar, būdami krikščionys — tęsė panelė, — žinome, jog Dievas nenor nuo mūsų tokių aukų, jog padaryti sau mirtį yra didelis nusidėjimas. Bet Birutėnas ir Vidėvūtas nepažino tikrojo Dievo ir, tikėdami į savo dievaičius, darė tą, kas, jų nuomone, galėjo suteikti tėvynei didžiausią laimę. Ir nepasigailėjo nė brangiausio daikto — savo gyvybės. O mes ar taip pat stengiamės nors truputėlį prisidėti prie mūsų tėvynės laimės? Būti dori, daug sužinoti, daug išmokti, kitus pamokyti, kitus šelpti, būti savo broliams pavyzdžiu — vis tat yra tėvynės laimė. Argi mes stengiamės prie to, vaikeliai? — Vaikai nieko neatsakė — Užsirašykite, vaikai, tų dviejų didvyrių vardus, kad neužmigtumėte ir visados atmintumėte, kaip jie tėvynę mylėjo.

Lekcijos buvo pabaigtos. Vaikai, sudėję savo knygas ir sąsiuvinius, atsisveikino su panelė, bučiudami jai į ranką. Priėjus Stasiukui, mažiausiajam iš viso būrelio, panelė paėmė jį už rankos ir tarė:

— Norėjau tavęs vieno daikto paklausti, Stasiuk. Turbūt tu savo ausyse karvę statai, kad tokios juodos?

Stasiukas paraudo ir glemžė kepurę rankose.

— Bet juk ir karvidę kartais išvalo, Staseli! Xa, su Dievu!

Išsėdėję ramiai kelias valandas, vaikai turėjo sau atsilyginti. Išėję tuojau ėmė bėgioti, vienas kitą gainioti, kepurės svaidyti. Išsijudę, pradėjo kalbėti apie lekcijas.

— Neduok Dieve, kokia gėda Stasiukui! — tarė Jonukas. — Jau tu, Stasiuk, rytoj tik neateik tokiomis ausimis.

— Išvalyk nors syk savo tvartą! — pridėjo Petriukas.

— O tu, Petriuk, ar nebuvai vieną sykį atėjęs juodomis rankomis, a? Ar jau užmiršai, kaip panelė barėsi?

— A, Jergutėlyčiau, kaip panelė gražiai pasakojo! — stebėjosi Marcelė. Tik kunigu jai būti ir pamokslus sakyti!

Visiems vaikams buvo arti namai, vienas Vincukas toliau teturėjo eiti. Pasiliko ant galo vienas ir ėjo sau, galvodamas vis apie Birutėną ir Vidėvūtą.

— A Jergutėliau! Kaip galima išdrįsti gyvam į ugnį listi! Neduok Tu, Dieve!.. Tai tu man taip mylėk savo žemę! — tos mintys vis negalėjo išeiti jam iš galvos.

IX

Lapkričio mėnesio gale pradėjo šalti, o netrukus ir gausiai prisnigo. Pasidarė neblogas kelias. Žmonės, kurie per tuos purvynus sėdėjo namie, dabar krutėjo: ėmė važinėti į mišką, vežti grūdus. Ir mūsų Vincukas džiaugėsi sulaukęs gero kelio, nes jau malkos baigėsi. Būtų šeštadienis. Vincukas tuojau po pusryčio ištraukė roges, pakinkė bėruką ir

Atidumas

Darbai, Miškas

nuvažiavo į mišką šatų. Dar vasaros metų Stonis ėjo dienas į dvarą; už tat ponas davė jam išsikirsti savo miške kelis vežimus šatų. Vincukas rudenį prisikirto, kiek reikėjo, tik bereikėjo parsivežti. Taigi apsidaręs kailiniukais, užsikišęs kirvį už diržo, veltinę (tūbinę) kepurę ant galvos užsimovęs, sėdėjo Vincukas ant rogių ir linksmai varė savo bėruką, nuolat šaukdamas: „Ei, bėruk! Olia, olia, balandėlė!“.

O bėrukas ir neraginas bėgo, lyg stirna. Ilgai stovėdamas be darbo įgijo daug vieko. Be to Vincukas taip jį gerai prižiūrėjo — šėrė ir girdė, kaip įmanydamas — jog arklys suriebėjo, sugražėjo ir išrodė, lyg koks žviginis. Kaip Vincukas mylėjo savo bėruką! Įpildamas jam į prakartą vandens, ar užkišdamas šieno, niekadoms neužmiršdavo paglostyti ir pasikalbėti. Dažnai pakreikdavo jam šiaudų, kad sausai stovėtų. Atrado kažin kur kerčioje seną grandyklę, turbūt kitą kart tėvelio pirktą. Koks tada buvo jo džiaugsmas! Pradėjo savo bėruką šveisti, kasdieną šukuoti, lyg kokį iš pono arklidės. Arklys tuojau pradėjo kitioniškai išrodyti: plaukai ėmė blizgėti, pats suriebėjo. Vincukas nė vienu pietų, nė pusryčių nepavalgęs, nepalikęs iš savo dalyko nors mažučio duonos kąselio bėrukui. Užtat bėrukas taip prie jo prijunko, jog, pamatęs savo mažąjį poną įeinant į tvartą, kreipdavo prie jo galvą, patyliais žvendamas iš džiaugsmo. „Labas rytas, bareli!“ — sakydavo Vincukas, ateidamas šerti jo iš ryto. Bėrukas atsakydavo žvengimu. Paskui Vincukas priėjęs bučiavo jam į nasrus, o bėrukas laižė Vincukui rankas.

Diena buvo labai graži. Aukštai dangus giedrus, be jokio debesėlio, tamsiai mėlynas, žemai žemė balta-baltitelaitė. Saulė spindėjo, atsimušdama nuo sniego, spindinčio lyg šv. Jono vabalėliai. Važiuoti buvo neapsakomai malonu ir Vincukas norėjo ilgai dar taip sau keliauti. Bet miškas buvo netoli ir netrukus pasirodė. Kas buvo jo gražumas! Vincukas žiūrėjo į žalias egles sniegais apibarstytas, į laibas, aukštas pušis, (tankius krūmus, apsupusius mišką, lyg kokių pilku vainiku, ir manė: „Oje, kaip gražus dabar miškas! Teisybė pasakyta tose eilėse, kuriu dabar mokomės — Ten mano tėvynė, graži Lietuva!“.

Ir užtraukė laibu balseliu: „Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka“ taip skardžiai, kad net bėrukas apsidairė, tartum norėdamas pamatyti, ar tikrai jo ponas dainuoja. O tam ponui taip pamėgo dainavimas, jog kraudamas šatrus į roges dainavo ir dainavo, net miškas skambėjo: balsas lėkė per tylią girią toli, toli, ir plačiu atgarsiu atsimušdavo nuo apsnigtų pušų. Prikrovęs roges, važiavo jau pamažu, nes gailėdamasis savo bėruko, pats pėsčias ėjo šalia. Pavargęs bedainuodamas, ėmė galvoti apie savo mokslą, apie tat, ką buvo girdėjęs nuo panelės.

— Teisybę panelė sako, kad tėvynė tat lyg motina — tarėt sau — štai ir tie šatrai išaugo tėvynėje, iš tos žemės. Kaip gi nemylėti tos savo žemelės, kad ji viską mums duoda... Ir peni, ir apdaro, ir šildo... Tikrai, kaip motina! O tėvelis štai apleido tėvynę, išėjo sau į Ameriką... Bet juk ne visiškai jos išsižadėjo, išėjo tik to, kad užsidirbtų pinigų, ir paskui vėl sugrįš, ir dar geriau bus ir tėvynei: pripirks žemės, galės geresnį ūkį įsteigti, galės vaikus leisti mokytis kur nors, kad žinotų jie, kaip reikia tėvynei tarnauti. Juk taip ir nuo motinos galima išeiti, o uždibus pinigų sugrįžti ir atnešti jai tuos pinigus... Kas kita, kad tėvelis būtų išėjęs ir visai, niekadoms negrįžtų jau atgal į tėvynę... Tai vistiek, kaip kad kas savo motiną pamestų, išsižadėtų jos amžinai... Tėvelis sugrįš į tėvynę, neišsižadės!

Ketvirtą vežimą kraudamas, pamatė Vincukas kiek toliau, po pušimi, kupetą laibų (tėvų) beržinių rąstelių.

— Ak, kokie gražus rąsteliai! — tarė jis sau apžiūrėdamas juos. — Tai būtų geri mamelai prasikurti. Kad nors vieną tokį turėtumėme, kaip mamelė džiaugtų!

Žiūrėjo, žiūrėjo ir atėjo jam noras vieną rąstiuką paimti. Išskyrė dailiausią. Kažin dėlto! — dinktelėjo jam — juk svetimas daiktas, ar galima imti? Bet tuojau nusiramino: ar čia didelis daiktas, toks mažutis rąstelis! Vieni niekai! Kad taip iš svetimo sodo ką paimtum, ar iš lauko — tad kas kita, niekadoms nepaimtų: savo amžiuje nebuvo mažiausio obuolėlio nuo svetimo medžio nuskynęs; tėvelis ir motinėle nuolat mokė, jog nevalia svetimų vaisių, nė uogų imti. Bet čia kas gi! Nors miškas ir pono, bet ar ponas jį augino, ar diegė? Dievas pasėjo, Dievas užaugino... Ir ar čia ponas bent pajus, netekęs to rąstelio? Ką jam tas rąstelis!

Taip galvodamas, įdėjo rąstelį po apačia, o ant viršaus prikrovė šatų. Bet kažin dėl ko neramu jam pasidarė, tartum kokia kirmėlė lindo į širdį. Norėdamas nusiraminti, priduoti sau linksmumo, šaukė nuolat savo bėrukui: „Na, bėruk! Olia, olia balandėli!“.

Arklys

Tėvynė, Pamąstymai

Tėvynė, Meilė, Pagarba,
Ištikimybė

Nedoras elgesys

Bet tai nieko negelbėjo, kirmėlė vis nenustojo graužus širdies. Pradėjo sau manyti apie savo lekcijas, steigdamasis atminti, ką buvo girdėjęs nuo panelės, bet mintis tuojau bėgo prie rąstelio... Ir negalėjo jų suturėti³⁰ ant kitų daiktų. Parvažiavus jam namo, buvo jau gerai pradėję temti. Pastatė savo bėruką tvarte, padavė jam šieno, pripylė vandens, pašėrė karvę ir avį, o paskui ėmė dėti šatras į daržinėlą. Ten pat prie šatrų padėjo ir rąstelį. Elzytė su Juozuku, pamatę Vincuką parvažiavus, išbėgo ant kiemo padėti jam šatrų vilkti. Abudu vienplaukiu, basnyčia įsistoję į klumpelius. Elzytė buvo apsivilkusi struga, plona jupele³¹, o Juozukas sudriskusiomis kelnelėmis. Oras vakarop labai apalo, speigas buvo nemažas. Todėl Vincukas tarė Elzytei:

— Elzyte, tu sušalsi, eik į trobą! Juozukas didesnis, jis gal man padėti šatrus dėti, tu maža dar!

— Il aš noliu! — cypė Elzytė. — Man ne salta!

— Reikia klausyti, kad sakau, — tarė Vincukas. — Tu verčiau troboje padėk Kazei ką nors dirbti. Mergelė tegu padeda mergelei, juk taip Elzyte?

Ir paėmęs už rankelės vaiką vedė į trobą. Elzytė, nors nelabai noriai, tečiau ėjo. Netrukus sudėjo Vincukas su Juozuku šatrus, ten pat prie jų padėjo Vincukas ir rąstelį, nerodydamas jo Juozukui. Pabaigę darbą nuėjo į trobą. Tenai kamine degė ugnis, prie ugnies ant trinkos sėdėjo Kazė ir skuto roputes vakarienei, mėčiodama jas taip smarkiai į milžtuvę³², jog vanduo pliauškėdamas aukštyn šoko. Motinos nebuvo namie: iš ryto buvo išėjęs pas savo seserį anapils Užvenčio. Buvo tat šeštadienis. Išėidama, Stonienė liepė Vincukui atvažiuoti ant rytojaus į bažnyčią, kur ir ji žadėjo ateiti, ir paskui kartu žadėjo pagrizti namo. Kazė palikusi šeimininke, nemiegojo. „Argi tik vienas Vincukas tegal būti šeimininku!“. Iššlavė grynai trobą, sudėjo dailiai visus daiktus, sumazgojo indus, iššveitė stalą baltitelaičiai.

Vincukas net nustebė įėjęs.

— Oho, kokia Kazė šeimininkė! Ar veizdi tiktai! — sušuko.

— Ar tari, kad tu vienas temoki šeimininkauti! — atsiliepė Kazė pasididžiuodama.

— O micuką ar pašėrei? O vištas ar palesinai? — klausė Vincukas.

— Pa, pa! Viską padirbau! Nebijok!

— O karvės nebūtumei pamilžusi! Gerai, kad užtrūkusi, man reikėtų bobų darbas dirbti šiandien! — tarė vėl Vincukas, erzindamas seserį.

— A jau! Būčiau pamilžusi ir pati! Tari, kad nemoku! Gal dar už tave geriau!

— Na jau! Nė tu turi vieko, nė nieko, maža tebesi... Kaip tu pamilžtumei! Nė pusės pieno neišmilžtumei!

Kazė užpyko, net paraudonavo, maža betrukė, kad apsiverktų. Vincukas matydamas, kaip ji nori, kad visi ją laikytų už pilną šeimininkę, viską mokančią, norėjo dar ją erzinti. Bet tuojau atsiminė esąs tėvo pastatytas tų vaikų globėju ir apgynėju; pagalvojo, jog tėvelis niekad neerzindavo jų ir nevedė į apmaudą — ir ne tik liovėsi erzinęs, bet dar ėmė girti seselę už jos darbštumą ir išmintį.

Ir kaip man stalą baltai nuvalė! Aš dar taip nemokėčiau! Turbūt visas dienas darbavais? Nežinojau, kad turiu seselę tokią šeimininkę. Pasakysiu mamai, tai pasidžiaugs! Reikia tau būtinai pyragą rytoj iš Užvenčio pervežti, nieko nebus!

Kazė, klausydama tų brolio žodžių, augte augo, kaip ant mielių. Norėdama parodyti, jog tie pagyrimai teisingi, dar smarkiau ir greičiau ėmė krutėti. Sudėjo roputes į puodą, užkaitė, pylė druskos, priraižė svogūnų. O Vincukas, besvildydamas prie ugnies, vėl atsiminė rąstelį, ir vėl ėmė graužti jam širdį.

— Vinceli! — prašė Juozukas — atmeni, prižadėjai man padirbti kardą? Pasakojai vieną sykį, kaip Gediminas karalius, tas, kurs apie tą vilką geležinį savnavo, su kardu eidavo į karą prieš neprietelius³³... Sakei panelę rodžius kardą... Aš taip noriu, kad pridirbtumei!

— Kur aš dabar dirbsiu! Nė yra iš ko, nė nieko.

— O iš to rąstelio, kur parsivežei iš miško! Mačiau — toks ilgas, būtų geras kardui. Atskeltumei galelį ir būtų!

Vincukas, pats nežinodamas dėl ko, paraudo.

Namai, Pamąstymai

Namai, Darbai

³⁰suturėti — sulaikyti, suvaldyti. [przypis edytorski]

³¹jupele — sijonas. [przypis edytorski]

³²milžtuvė — kibiras, į kurį melžiamas pienas. [przypis edytorski]

³³neprietelis — priešas. [przypis edytorski]

— Kitą sykį padirbsiu, šį vakarą nenoriu... Pavargęs esu...

— Vinceli! — atsiliepė vėl Juozukas — o kodėl Gediminas šaudyklės nesinešė į karą? Būtų galėjęs iš tolo nušauti neprietelius!

— Iš kur paims šaudyklę! Juk į šaudyklę reikia įdėti... parako, o tada, Gediminai gyvenant, nebuvo dar parako; nemokėjo niekas jo dirbti. Tik paskui vienas žmogus, vokiėtis, pramanė, kaip reikia dirbti paraką.

Vaikai prašė pasakyti ką nors, bet Vincukas šį vakarą nieko nenorėjo. Tuo tarpu Kazė išvirt vakarienę ir pastatė ant stalo garuojantį bliūdą³⁴. Išvirti pavyko mažai šeimininkei: šutienę, nors su pasninku, buvo labai skani. Pavalgę vaikai padėjo Kazei mazgoti indus, o Vincukas, išėmęs iš stalčiaus knygą, pradėjo skaityti.

Mėgo jis labai skaityti. Sugavęs liuosą³⁵ valandėlę tuojau imdavo knygą. Dabar, ilgiems rudens vakarams užstojus, laiko buvo daugiau ir mažne visą vakarą Vincukas galėjo skaityti. Visų dažniausiai skaitydavo balsu, nes ir motina norėdavo pasiklausyti, kas tenai tose knygose parašyta. Skaitė jau labai gerai: jau ir pirma neblogai mokėjo, bet dabar pasimokęs pas panelę ir dažnai skaitydamas, taip priprato, jog knygas lyg ropę graužė. Knygucių gaudavo nuo panelės. Šį vakarą išsiėmė labai gražią knygelę. Buvo tat aprašymas apie Šveicariją ir jos gyventojus. Vincukas patyrė iš to aprašymo, kad Šveicarija yra tat šalis, kuri yra taip pat, kaip ir mūsų, Europoje, tik didžiau į pietus, toli nuo mūsų, patyrė, jog toje šalyje yra aukštų kalnų, jog toji šalis yra tokia graži, kad žmonės iš tolimų šalių atvažiuoja jos pamatyti. Perskaitė, kokie ten žmonės gyvena, ką jie dirba. Buvo knygelėje pasakyta, jog Šveicarijos žmonės taip yra teisingi, jog niekadoms joks daiktas tenai neprapuola. Galima esą ten pamesti brangiausią daiktą, jei tik kas ras, visados atiduos. Vienas žmogus, iš svetimoms šalims atvažiuojęs į Šveicariją pasižiūrėti, norėjo pasitikrinti, ar tikrai žmonės ten taip niekadoms nevagia. Tuo tikslu nuėjęs ant rinkos³⁶, padėjęs ant stulpelio auksinį pinigą. O pats tuojau išvažiuojęs iš to miesto į kitą Šveicarijos pusę. Porai savaičių praėjus, pagrįžo atgal, eina ant rinkos — ir koks buvo jo nustebimas kada ant stulpelio atrado savo padėtąjį auksinį pinigą! Gulėjo jisai ten, visi jį matė, o tečiaus niekas neatsirado, kas jį paimtų. O taip — obuolių sauja ar koks rąstas, pamestas prie kelio, gali sau supūti begulėdami — niekas nė piršto prie jų neprikiš.

Perskaičius apie tokius žmones, Vincukui tarsi kas į širdį įdūrė. Nebegalėjo toliau nė skaityti, pasirėmė ant alkūnių ir susimąstė. Rąstelis vėl atsistojo jo akyse. „Ką, ką tenai! — galvojo, — auksinio pinigą, nė jokio svetimmo daikto ir aš niekadoms nepaimčiau, niekadoms... Bet čia parašyta, jog nė prie rąsto niekas nė piršto neprikiša... G,ali sako, sau supūti, begulėdamas... Turbūt, jie daug medžių turi. dėl to ir neima... Kam imti! Ne! Juk pirma pasakyta yra, jog tie Šveicarijos žmonės neturtingi, labai sunkiai turi darbuotis, kad kaip nors išmistų...“

Toks neramumas apniko Vincuką, jog nebegalėjo vietos sau rasti. Tarsi, tas beržinis rąstelis užgulė jam ant krūtinės ir slėgė. Vaikai jau buvo sugulę. Ir Vincukas, nebenorėdamas skaityti, ryžos greičiau eiti gulti. Sukalbėjęs poterius atsigulė, bet negalėjo užmigti. Vartėsi, vartėsi lovoje, nuo vieno šono ant antro, galvodamas vis apie Šveicarijos gyventojų dorumą. Ant galo tarė sau:

— O dėl to šveičarai nepaimtų rąstelio iš svetimmo miško! Niekadoms nepaimtų! Ir kam aš turiu būti blogesnis už juos? Kam aš turiu svetimą daiktą imti? Neimsiu, tega jį vilkai! Nuvežęs atgal į mišką padėsiu, kur buvo, ir gana!

Taip nusprendęs, nusiramino ir tuojau užaugo. Per visą naktį matė sapne mišką, pilną prikrautų beržiniu rąstų, drūktų ir laibų; jisai, rodos, norėjo tuos rąstus krauti sau į ratus, bet atbėgo Šveičaras ir neleido: „Nevalia, sako, vogti“. Paskui rodėsi jam: buvęs Šveicarijoje, ir ten keliai buvę išbarstyti aukso pinigais: žmonės ėję, važiaavę per tuos pinigus, bet niekas jų nekušinęs. Jis žiūrėjęs ir stebėjęsis. Šveičarai tik tyčiojęsi iš jo: „Matai, sako, kokie mes! Kad taip pas jus Lietuvoje tiek pinigų kas būtų pametęs, pultumėte prie jų, kaip bitės ant medaus! O, jūs, vagys!“ Vincukas, mažne verkdamas, norėjęs jiems pasakyti, kad jis nieko nėsąs savo amžiuje pavogęs, kad rąstelį tuojau atgal nuvešiąs į mišką... ir pabudo.

³⁴bliūdas — indas. [przypis edytorski]

³⁵liuosas — laisvas. [przypis edytorski]

³⁶rinka — turgavietė. [przypis edytorski]

Nusivilimas

Neramumas

Buvo jau gerai išaušę. Kazė buvo jau atsikėlusi ir bruzdėjo apie kaminą, taisydama pusrytį. Vincukas pašoko iš lovos ir apsidaręs nuėjo šertis. Įėjęs į daržinikę, atsiminė rąstą, visa, ką vakar galvojo, ir savo sapną.

— Ne, broliai, — tarė sau, atmindamas sapnuotojo šveicaro žodžius — Jau čia meluojate! Galėtų dėl manęs būti pilni keliai pinigų — aš jų neimčiau! Vagimi nebūsiu! O rąstelis, didelis čia daiktas!

Kol pavalgė pusryčius ir išsirengė važiuoti, išėjo gera valanda. Atvažiavęs į Užventį ir įėjęs į bažnyčią, rado votivą jau besibaigiant. Motina jau klūpojo savo paprastoje vietoje, netoli krotų. Vincukas atsiklaupė šalia ir, išsiėmęs iš kišenės knygėlę, pradėjo melstis. Klebonui atlaikius sumą, jaunas kunigėlis lipo sakyti pamokslo. Išmėtinėjo žmonėms jų nedorybes, atminė Dievo prisakymus, aiškino, kad blogai darą, prašė, meldė pasitaisyti, pasigailėti savo dūšios. Visų daugiausia šaukė už girtuokliavimą ir vaginėjimą. Aiškino, kaip neteisingai žmonės pas mus net už nuodėmę sau nelaiką paimti kokį mažą svetimą daiktą. O jau apie medžius iš miško, tai nėra ko besakyti; paimti kokį tenai medelį, ar rąstą vieną-antrą, tai kas čia per nuodėmė! Ar čia kas tą mišką sėjo, ar kas augino? Didelis daiktas, kad pono vadinasi... Dievo užaugintas, kodėl negalima paimti koks pagalys?! „Neteisingai — sakė kunigėlis — samprotauja žmonės taip galvodami: Dievas moko mus, jog, paėmęs svetimą daiktą, kad ir menkiausią, kad ir mažiausią, esi vagis. Ar pavogsi rąstelį, ar arklį — kalčia³⁷ ta pati, ir taip, ir taip būsi vagis. Yra juk šalių pasaulyje — kalbėjo kunigas — kur žmouės taip dori, jog svetimos nė sagutėlės neima, nė menko obuolėlio, augančio prie kelio, kodėlgi jūs negalite būti tokie dori? Kodėlgi jūs vedate savo dūšias į amžinąją prapultį? Kodėl nenorite, kad jūsų tėvynė būtų statoma pavyzdžiui visiems, kaip dabar anosios šalis statomos?!”

Žmonės susigraudino beklausydami; bobos verkti pradėjo. O Vincukas stovėjo, lyg akmeniu pavirtęs. Nieko jau toliau nebegirdėjo, tik įsmeigęs akis į altorių šnibždėjo be paliovos: „Ar pavogsi rąstą, ar arklį, vis tiek — esi vagis...” Pamoksliui pasibaigus, kada visi žmonės puolė ant kelių, atsiklaupė ir jis, ir neatitraukdamas akių nuo altoriaus šnibždėjo: „Ir aš pavogiau rąstą... Esu vagis! Ak Dieve, Dieve!” Ir rodėsi jam, Panelė Švenčiausioji altoriuje ne taip išrodo, kaip visados; jog žiūri į jį rūšciai, liūdnei...

Ašaros pradėjo riedėti jam iš akių ir, kad motina jų nepamatytų, pasilenkęs žemai, drebančiomis lūpomis šnibždėjo: „Dovanok, Jėzau ir Tu, Panele švenčiausioji! Tuojau nuvešiu atgal rąstą, ir niekad, niekad daugiau, nė sagutėlės svetimos nebeimsiu!”

Po mišparų Vincukas nuėjo dar į sankrovą³⁸ nusipirkti pyrago, kuri buvo prižadėjęs vakar Kazei. Nenorėdamas nuliūdinti kitų vaikų, nupirko visiems po riestainį .

Vincukui su motina grįžtant namo, bėrukas gražiai bėgo: kelias buvo dailus, kaip stalas. Vincukas sėdėjo, vieną koją iškišęs, kaip tikras vyras, ir vikriai valdė arklį. Motina klausinėjo, ką jie dirbo, jai nesant, paklausė, ar daug šatrų parvežė. Vincuko veidelis, raudonas nuo šalčio, dar didžiau paraudonavo.

— Keturis vežimus. Rytoj dar parvešiu kokį vieną. Užteks šiam kartui.

— Galėsi važiuoti po pietų, nuo panelės pagrižęs, nereik aplėisti savo mokslo. Juk taip dejuoji visados, negalėdamas eiti į dvarą.

— Ne! Verčiau važiuosiu anksti rytą, o pagrižęs nubėgsiu į dvarą. Vieną vežimą netruksiu parvežti — tarė Vincukas vėl paraudonavęs ir nežiūrėdamas į motiną.

— Kaip sau išmanai! Ryžkis... Man vistiek!

Ryto metą, auštant, atsikėlė Vincukas. Nors labai nenorėjo pasivėluoti pas panelę, tečiau dar daugiau rapėjo kuo greičiausiai nuvežti atgal tą nelaimingąjį rąstą. Atsikėlęs tuojau pasikinkė arklį, dėjo į roges rąstą ir nuvažiavo. Nesigailėjo ši kartą nė savo bėruko, varė jį, kaip įmanydamas, kad bėrukas net stebėtles pradėjo, kas čia pasidarė jo ponui, kad jau nė pasilsėti nebeleidžia. O Vincukas paukščiu norėjo nulėkti į mišką, by tik greičiau nuo to rąsto atsikratyti. Ant galo privaziavęs, padėjo jį ant tos pačios vietos, iš kur buvo paėmęs. Tada, tarsi sunkiausia uola, nurietėjo jam nuo širdies. Dainuodamas prikrovė vežimą, skubėdamas, kad nelabai pasivėluotų į dvarą .

³⁷kalčia — kaltė. [przypis edytorski]

³⁸sankrova — krautuvė, parduotuvė. [przypis edytorski]

X

Neilgai teiřbuvo geras kelias: kelioms dienoms praslinkus, rados atlydis ir, kaip matai, sniego beveik nebeliko. Bet tuojau vėl ėmė smagiai šalti. Vincukas džiaugėsi tuo, nes ant pievų rados dailus ir slydus ledas, jisai gi labai mėgo čiužinėti. Taigi, sulaukęs sekmadienio, tuojau po pietų pasiėmė savo ledžingas (pačiužas) ir nubėgo į pievas.

Jo ledžingos buvo medinės, jas buvo pasidaręs pats sa tėvo pagalba pereitą žiemą. Vienoje, po apačia, buvo prikalta labai drūta viela, į antrąją įsikalė kelios ilgos vinyš...

Šita ledžinga pasiremdamas, važiavo sau ta, kur buvo viela pakaustyta. Bet, matyt, ir daugiau čiužinėtojų buvo Žalakių sodžioj: Vincukas ant pievų rado jau du vaikus, netrukus gi atėjo dar keletas. Tai buvo linksmybė!

Berniukai bėgiojo lenktyn — kas greitesnis. Vienas kitą pranokdavo, lakstė pro kitas kitą. Dažnai kūlvertėms lėkė, bet niekas to nebojo, kiekvienas pakilęs bėgo toliau. Juoksmas ir šauksmas toks pasidarė, kad pagaliau pievos skambėjo. Pavargę atsilsėdavo, pasiņnekučiuodavo. Visi berniukai daugiausia kalbino Vincuką: buvo jis pats ūkininkas, vaikščiojo i dvarą, taigi visiems buvo įdomu žinoti, ką jisai dirba namie ir pas panelę.

— Pereitą nedėlių šatrus vežei? — tarė Miknių Kaziukas.

— Vežiau, — atsakė Vincukas.

— Didelis čia daiktas šatrus vežti! — atsiliėpė Antaniukas Pleikis, kurs visados mėgo pasigirti. — Aš tėvui padėjau kulti; aš ir pats galiu visus javus iškulti.

— A jau tu ir iškuli! Toks špyga! — tarė kažin kas.

— Kad jau taip viską padirbi, tai ko sėdi namie? Eik į dvarą už berną! — nusijuokė Vincukas.

— O mokytis ar gerai? — paklausė vėl Kaziukas. — Ar panelė nepikta?

— Kur nebus gerai! Ar nemalonu mokėti parařyti visa, ką tik nori, arba žinoti, kaip kas pasaulyje yra, kaip senovėje būdavo...

— O aš jau nenorėčiau mokytis! — tarė Antaniukas. — Sėdėk, sėdėk, galvą sau tik suk, daugiau nieko! Ar nelinksmau pabėgioti, ar pasičiužinėti!

— Et, niekus tauzyji ir gana! — užpyko Vincukas. — O kad pradėtumei mokytis, paveizdėtumei, kaip patiktų.

— Fui! Man jau tokie niekniekiai neberūpi — atšovė Antaniukas.

— O aš labai norėčiau mokytis! — pasakė vienas berniukas.

— Ir aš! — tarė kitas.

— Ir aš!

— Ir aš!

— Kaip negerai, kad visi negalime kartu mokytis! — pasakė Vincukas. — Be mokslo žmogus, lyg aklas, vaikščioja po pasaulį, nieko nežinai. Išmokęs žinai, iš kur atsiranda ledas ir lietus, iš kur debesiai, žinai, kodėl diena praslinkus užstoja naktis — viską gali iš knygų patirti.

— O ar tu jau viską žinai? — paklausė vienas.

— Eik, eik! Tari, kad taip greit ir galima visas išmokti! Nedaug dar aš nežinau, kiek aš čia mokaus?! O dėlto šitą žinau, nors pirma nieko nežinojau.

— Nė man reikia tų tavo žinių, nė nieko! — įsikišo vėl Antaniukas. — Aš sau į Ameriką nuvažiuosiu, ir ganai ėia nebebūsiu, kaip tik užaugsiu tuojau šmakšt ir išmausiu! Ar aš kvailas čia būti? Ten užsidirbsiu daug pinigų, dėvėsiu sau, kaip ponas, juodai, skėčiu pasirėmęs vaikščiosiu... Nė grįžti atgal čionai nebegrįsiu!

— O be tėvų ar nebus ilgu? — paklausė Kaziukas.

— Pasiilgęs, atsiųsiu šipkartes, ir atvažiuos jie pas mane.

— O savo tėvynės ar nepasiilgsi? — klausė Vincukas.

— Yra čia ko ilgėtis! Juk visur tokia pat žemė, tokie pat medžiai ir vanduo!

— Juk ir žmonės visur tokie pat, o kodėl ilgu tau be motinos? — klausė vėl Vincukas.

— Motina kas kita! Motina mane myli, augino, penėjo, apdarą tiekė...

— O tėvynė ar nemyli tavęs? Ar nepeni? Ar neapdaro? Iš kurgi duoną valgai, iš ko turi marškinius, ar ne iš tos Žemės, ką? Tėvynė yra mūsų antroji motina. O ar tat gražu savo motiną apleisti dėl to, kad jos juodesnė duona, ir eiti sau pas svetimuosius tik dėl to, kad jie duoda pyragų? Ir tėvynę taip pat reikia mylėti, kaip motiną, ir neapleisti jos... Ar

Linksmybės, Draugai

Nuoširdumas

Tėvynė, Pamąstymai

žinote ką, vyrai? Eikime kartu visi pas mus, aš jums papasakosiu vieną labai gražią istoriją; vakar sakė mums panelė. Iš ten pamatysite, kaip reikia tėvynę mylėti.

Visi berniukai labai mielai priėmė tą pakvietimą; pagaliaus Antaniukas Pleikis neatšiliko nuo kitų.

Pradėjo jau temti, kada visas būrys prisičiužinėję ligi soties nubėgo į Stonių trobą. Stonienė tarkavo roputes vakarienei, Kazė skuto jas, Juozukas gi su Elzyte kerčioje prie krosnies.

— Motinėle, — tarė Vincukas, pirmas įjęs į trobą — atvedžiau svečių visą būrį! Nori jie pasiklausyti mano pasakojimų.

Berniukai įję sušuko visi vienu balsu: „Tegul bus pagarbintas“, paskui pabučiavo Stonienę į ranką ir atsisėdo suoluose apie stalą.

— Gerai, gerai, — tarė Stonienė — Pasakok, Vinceli, ir mums su Kaze linksmiau bus bulbės tarkuoti, besiklausant.

Vincukas įlipo į pat kerčią, į vidurį berniukų, kad visi gerai galėtų jį išgirsti, ir pradėjo:

— Buvo tat seniai, seniai, lietuviai tada stabmeldžiai tebebuvo. Lietuvoje buvo toks miestas, Naujapilis, nuo mūsų toli, dar toliau, kaip Vilnius. Tą miestą su visa žeme aplinkui valdė tada kunigaikštis Kariutis. Jisai vieną dukterį teturėjo, bet ta duktė buvo taip graži, taip graži, kad nė apsaityti negalima, kaip tik rožė. Kad pažvelgs, būdavo į ką, tad, rodos, saulė pradeda šviesti. Ir gerūmo buvo ji tokia pat, kaip ir gražumo. Kas tik suserga mieste, ji tuojau eina, gydo, slaugo. Pa vargeliams davinėjo duoną, pinigų, drabužių. Kokiai motinai mirus, imdavo į savo globą našlaičius. Kaip tik angelas buvo! Už tat visi žmonės ją dideliai mylėjo. Vadinosi ji Gyvilė. Žinoma, nuo piršlių negalima būro atsiginti: visokie kunigaikščiai, išgirdę apie jos gražumą ir gerumą, važiavo ir važiavo be paliovos, kiekvienas norėjo pasiimti ją už pačią. Bet Gyvilei nėvienas netiko, vis sakėsi nenorinti ir nenorinti tekėti. Kud. Kariuočio buvo vienas karavedys, toks pulkininkas, kars buvo pastatytas visos kareivijos vyriausiuoju ir padėdavo Kariuočiui valdyti visą kraštą. Jis buvo vardu Parei vis. Buvo jisai dar jaunas ir toks pat gražus, begalo drąsus; kariaudamas, pirmas puldavo ant priešininko, ir taip juos mušė, kad visi neprieteliai iš tolo jį pamatę drebėjo. Ir ne tik kariauti jisai mokėjo, jis ir šiaip buvo labai išmintingas. Kariutis visados klausė jo patarimų, Žinodamas, kad niekus taip gerai neišmano, kaip Pareivis. Ir Gyvilė labai pamilo Pareivį, Pareivis — kunigaikštytę. Bet nė Gyvilė, nė Pareivis niekam nieko apie tat nesakė: Gyvilė bijojo labai, kad tėvas nepatirtų apie tą jos meilę; ji žinojo, kad tėvas labai supyks ant jos, užką pamilo savo tarną, ir niekados neleis už jo tekėti. Ir niekas nieko nesuprato. Vieną sykį, kun. Kariutis išėjo su savo kareiviais i karą; namie savo vietoje paliko Pareivį valdyti. Gyvilė tuo tarpu vis verkė namie pasilikusi. Nors ją tėvas ir labai mylėjo, žinojo ji, kad jokiū būdu neišprašys leisti ją už Pareivio, nors kažki kaip prašytų. Tokia jau buvo mada, kad kunigaikštytė už kunigaikščio tegalėjo tekėti, ištekėti už tarno — buvo didelė gėda. Nuo to gailėsio ir verksmo gražioji Gyvilė išblyško, suliesėjo, kaip iš kokios sunkios ligos atsikėlusi.

Jos skaistus veidelis išbalo, lyg sniegas, mėlynos akys paraudonavo nuo ašarų. Kariutis sugrįžęs vos tegalėjo pažinti saro dukterį. Ėmė klausinėti, kas jai yra, ar neserga, ir suprato, kad ji bus, turbūt, pamilusi kokį žmogų, nelygų sau, ir todėl yra tokia nelaiminga. Tada užpyko dideliai kunigaikštis. Pasišaukė Gyvilę ir tarė:

— Jau žinau, kodėl tu tokia esi liūdna ir apsiverkusi: patiko tau kas nors iš mūsų tarnų, ir žinodama, kad aš tau tekėti už jo neleisiu, verki ir nusimeni. Gerai žinai, aš niekados dukters už savo pavaldinio neleisiu, kad ir numirtumei beverkdama! Padarei gėdą mano senai galvai; vieną tave teturiu, reiktų tau išrinkti narsus kunigaikštis, kurs gerai ir tą mano kunigaikštiją valdytų, man numirus. Tiek šviesiausių, garsingiausių kunigaikščių siuntė piršlius pas tave, tu gi, visus paniekinusi, pamilai savo tarną! Pasakyk, kas jis toks yra? Tuojau pasakyk!

Bet Gyvilė atsakė verkdama:

— Nesiginu, brangusis tėve, pamilau tavo pavaldinį, bet kas jis toks — nepasakysiu. Taip pyksti ant manęs, tad ant jo pyksi dar daugiau. Kam jisai dar turi kentėti? Gana jau mano vienos ašarų ir kančių!

Legenda, Tėvynė, Meilė,
Ištikimybė

Kiek neprašė kunigaikštis, kaip nebaugino, ką nedarė — vis nieko negelbėjo, Gyvilė nepasakė, kaip vadinas jos mylimasis. Tada kunigaikštis taip užpyko, jog apmaudu nesitvėrė. Sušuko rūsčiu balsu Gyvilei:

— Na, gerai! Kad tokia esi užkietėjėlė, padarei gėdą visai mano kunigaikštijai, tad liepsiu tave sudeginti dievams! Už savaitės bus Perkūno šventė, tada būsi sudeginta! Taip nusidėjusi turi atsilyginti dievams! Ir liepė įmesti Gyvilę į kalėjimą. Tas kalėjimas buvo tamsus ir drėgnas. Vargšė kunigaikštystė turėjo gulėti ant šiaudų, valgyti gaudavo tik juodos putros. Tokiose baisiose kančiose laukė ji savo mirties. Pareivio, žinoma, širdis plyšo matant ir girdint, kaip dėl jo kenčia Gyvilė, tečiau niekaip negalėjo jos pagelbėti. Ir nors širdį skaudėjo, dirbo savo darbus, kaip visados, ir taip mokėjo paslėpti savo jausmus, jog kunigaikščiui nė į galvą neatėjo, kad tat jis yra jos dukters išrinktasis. Tuo tarpu tuoj metus Gyvilę į kalėjimą, Naujapilį aplankė nelaimė: užpuolė gudai su didžiais kareivių pulkais. Tuojau Pareivis, sulinkęs savo kareiviją, išėjo prieš neprietelius. Visą dieną kovojo jie, grūmėsi, galvos krito, kaip varpos po dalgių, bet lietuviai pergalėjo, baisiai sumušo gudus, atstūmė juos toliau nuo miesto. Pavakariais grįžo Pareivis su savo pulkais atgal į miestą. Visi žmonės linksmindamiesi išėjo jo sutikti: vieni barstė jam žiedus po kojų, kiti šaukė:

„Štai mūsų išgelbėtojas! Štai mūsų globėjas!“. Pats kunigaikštis išėjęs priešais, dėkojo jam, jog taip puikiai apgynė miestą ir sumušė gudus. Tada Pareivis, matydamas, kaip jį kunigaikštis myli ir kaip jam yra dėkingas už priešininkų nuveikimą, tarė, kad dabar gal neatsakys jam nieko. Ir puolęs Kariuočiui po kojų tarė:

— Šviesiausiasis kunigaikšti! Matai, jog tarnauju tau iš viso vieko, nesigailėdamas nė gyvybės, nė sveikatos. Už tat nieko daugiau nenoriu, tik meldžiu leisti už mane Gyvilę! Aš būsiu dėkingas ligi mirdamas ir kaip įmanydamas tau tarnausiu!

Kunigaikščio veidas staiga iš maloningo persimainė į rūstų. Tuojau suprato, jog tat Pareivis buvo jo dukters mylimasis. Užpyko baisiai. Bet numanė, jog negal dabar Pareivio surūstinti, nes gudai dar nebuvo visai išvaryti, dar reikės juos užpulti ir iš kunigaikštijos išvyti, o kas kitas taip mokės jus nuveikti, kaip Pareivis? Pareivis gi užpykęs galėtų pabėgti sau kur tinkamas ir neiti į karą. Ką gi tada veiktų kunigaikštis? Taip išgalvojęs, paslėpė širdies gilumoje savo neapykantą ir tarė rimtai:

— Labai mane surūstino tavo prašymas, Pareivi! Žinai, jog myliu tave ir gerai suprantu, kaip ištikimai man tarnauji. Bet savo dukters leisti už tavęs negaliu. Žinai pats, jog iš senų — senovės Lietuvos kunigaikščiai neleidžia savo dukterų už savo tarnų. Kaip gi aš galiu leisti už tavęs Gyvilę?! Ko nori, prašyk, padarysiu, bet to negaliu niekaip!

Liūdnas ir nusiminęs nuėjo Pareivis į savo butą. Pats jusiai nebeįmanė, kas dabar daryti. Dar kelios dienos, ir Gyvilę sudegins, ir jis niekaip negali jos išvaduoti! Ką čia darysi? Ką čia veiksi? Kaip gelbėsi? — manė, galvą susispaudęs. Ant galo pašoko nuo suolo linksmesnio veidu, išgalvojo, mat, pagelbą. Nakčiai užstojus, kad niekas nepamatytų, išėjo jusiai iš miesto. Per kelis varstus nuo miesto, ant laukų stovėjo gudų pulkai. Pas juos ėjo Pareivis. Skubinau ėjo jusiai tamsumoje per laukus, per pievas. Priėjęs prie gudų stovyklos, pasakė kareiviams, stovintiems ant sargybos, kad turįs didį reikalą pas vyriausiąjį karavedį. Kareiviai nuvedė jį.

Nusiminęs sėdėjo gudų karavedys, giliai susimąstęs. Jo pulkai sumušti, tiek žmonių sumušty, tiek visoko nustota, kokia gėda! Ir kaip dabar įsilaužt į tą Naujapilį, kad tenai sėdi toks vyras, kaip liūtas — Pareivis? Atėjo čia su tokiais pulkais, tiek buvo vargo, tiek išlaidų, ir dabar reiks grįžti namo nieko nepešus! Juodos buvo karavedžio mintys, kaip rudens naktis. Tik staiga uždanga pasikėlė ir įėjo aukštas vyras visas šarvuotas. Priėjęs prie karavedžio, tarė:

— Esu Pareivis... Ateinu...

Perkūnui iš giedraus dangaus trenkus, gudų karvedys nebūtų taip nustebejęs ir persigandęs, kaip pamatęs pas save Pareivį. Kaip gi nenustebs? Dar širyt užpuolė jusiai, kaip koks vėsulys, ant jų, kapojo juos, lyg žąsis, o dabar štai ateina vienas... Jau, turbūt, nege-ruoju... Gal užmušti karvedį ketina? Ir karavedys jau buvo begrobiąs kardą, norėdamas kirsti Pareiviui per galvą, bet tasai, sutarėjęs jam ranką, tarė:

— Ne muštis ateinu... Ateinu pasisakyti galįs jus įleisti į miestą. Tik prižadėk neužmušti žmonių ir atiduoti mau kunigaikščio dukterį, kuri sėdi kalėjime... Eime tuojau!

Legenda, Tėvynė,
Ištikimybė

Legenda, Tėvynė,
Ištikimybė, Pagarba

Gudų karavedys dar didžiau nustebo. Bet, žinoma, ir nudžiugo, kad taip lengva bus paimti miestas. Ko norėjo Pareivis, ir tuojau liep pulkams taisyti į darbą. Ir netrukus Pareivis įvedė priešininkus į miestą. Niekas, žinoma, negynė, nes Pareivis pats eidamas pirmas, liepė sargams atverti vartus ir įleisti kareiviją, ir niekas nedrįso prieštarauti. Niekas iš lietuvių nemanė, kad Pareivis pats neprietelius veda. Bet paskui, gudams įėjus į miestą ir visiems žmonėms juos pamačius, pakilo neapsakomas šauksmas ir klyksmas. Lietuviai šoko ginkluotis, norėdami atremti gudus, bet gudai jų neleido. Pareivis viską metęs šoko į kunigaikščio rūmus — liepė kareiviams išlaužti kalėjimo duris ir tekinas įbėgo Gyvilės išvaduoti. Neduok Dieve, kokią ją atrado! Ant šiaudų saujos gulėjo ji taip išbalusi ir nusilpnėjusi, jog vos tegalima buvo pažinti. Pareivis puolė prie jos, šaukdamas:

— Gyvilė, mano mieliausioji, esi liuosa! Nebekentėsi daugiau, nebesudegins tavęs!

Ji, taip netikėtai pamačiusi Pareivį, iš to didelio džiaugsmo ir išgąščio apalpo. Pareivis paėmė ją į glėbį ir išnešė iš kalėjimo ant kiemo. Paskui ėmė gaivinti. Netrukus Gyvilė atsigavo, apsižvalgė ir pamačiusi aplinkui gudus, labai nusigandusi, ėmė šaukti:

— Kur aš esu? Kas čia yra? Iš kur čia tie gudai?!

— Nebijok, mano mieliausioji — tarė Pareivis, bučiuodamas jai rankes — esi liuosa, tie gudai padėjo man tave iš kalėjimo išleisti. Dabar niekas mat tavęs nebeatims!

Tada Gyvilė tuojau viską suprato. Suprato Pareivį išdavus Tėvynę, įleidus priešininkus į miestą, idant ją išvaduoti.

Jos išblyškęs veidas krauju apsipylė, išvertkose akyse sužibėjo ugnis. Pašokusi nuo žemės, ištraukė iš Pareivio rankų kardą ir sušuko:

— Šalin nuo manęs, tu išdavėli! Priešininkams Tėvynę išdavei dėl manęs! Bet aš išdavėjams vieną užmokestį teturiu!

Ir įsmeigė kardą į Pareivio širdį. Pareivis krito negyvas, kaip jaunas nukirstas ąžuolas...

Ir Gyvilė, ištraukusi kardą iš Pareivio krūtinės, sušuko į susirinkusiuosius žmones:

— O jūs ko čia žiopsote?! Ar taip varote priešininkus! Aš jums parodysiu, kaip reikia ginti savo tėvynę!

Ir garuojančiu kardu, nuo kurio tebevarvėjo Pareivio krabas, puolė ant gudų. Pamatę ją taip darant lietuviai, atsiminė, jog reikia ginti tėvynę, ir pasigrobę ginklus, pradėjo mušti gudus. Gudai, taip netikėtai užpulti, patys nebežinojo, ką daryti, ir menkai tesigynė. Lietuviai grūdė juos laukan iš pilies, kirto, mušo. O Gyvilė, švaistydama bebėgdama gudus, nubėgo pas tėvą ir puldama jam po kojų tarė:

— Matai, tėve, kaip tavo Gyvilė myli savo tėvynę ir kaip užmoka išdavėjams!

Vos tegalėjo ištarti tuos žodžius, ir tuojau numirė. Tokio skausmo, tokios nelaimės neištūrėjo jos nuvargintoji širdis ir plyšo...

Ir palaidojo ją su didele iškilme prie pat Naujapilio. Žmonių minių minios suėjo į laidotuves. Ir nebuvo tarp jų nė vieno žmogaus, kursai nebūtų verkęs gaudžiai, laidodamas tėvynės apgynėją. Iš to didelio dėkingumo žmonės supylė ant jos kapo aukštą, aukštą kalną. Ir ilgai lankė lietuviai tą kalną, atmindami tą narsią kunigaikštę. Ir ilgai motinos pasakojo dukterims apie ją, kad žinotų, kaip reikia tėvynę mylėti.

Troboje taip buvo tylu, jog, rodos, ir musę lekiant išgirstum. Vaikiukai klausėsi, įsmeigę akis į Vincuką ir išsižioję. Pagaliaus Stonienė nustojo roputes tarkavusi, o Juozukas, pametęs savo žaislus kerčioje, priėjo arčiaus klausytis. Pabaigus Vincukui, Stonienė tarė, dūsaudama:

— Aha! Tai tikrai buvo gimtinės meilė! Mat, ir savo mylimojo nepasigailėjo, nors jis dėl jos buvo išdavęs miestą gudams!

— Paėmė, mat, ir nudūrė Pareivį, kaip kokį aviną! — stebėjosi Kaziukas.

— Ir gerai tokiam! Kam įleido gudus į miestą, nelabasis! — sušuko antras vaikiukas.

— Tik gaila, kad ji numirė, vargšė!

— A Jerguteliau, sakau! — tarė trečias — Pareivis išleido ją iš kalėjimo; juk kad ne jis, būtų sudeginta buvus ir, mat, nesidžiaugė nė kiek, ėmė ir nudarė!

— Todėl ir minima ji yra ir garbinama — aiškino Vincukas. — Taip ji mylėjo savo tėvynę, jog geriau norėjo pati galą gauti, nekaip matyti tėvynę į priešininkų nagus pakliuvus. Todėl ir sakiausi pasakysiąs, kaip kitą kart lietuviai tėvynę mylėjo.

Pleikių Antaniukas, kurs ligšiol tylėjo, staiga atsiliepė:

Legenda, Tėvynė,
Ištikimybė, Pareiga, Pagarba

Tėvynė, Ištikimybė,
Pagarba

— A jau! Nė aš tikiu, ką šneki, nė nieko! Ir kas ten matė, kaip ten buvo! Iš kur jau čia taip tavo panelė žino, kas taip seniai yra buvę?!

— Eik tu, gudragalvi! — tarė juokdamasis Vincukas. — Nori būti per daug išmin-tingas, o nieko neišmanai! Juk ir tada buvo mokytų žmonių, kurie mokėjo rašyti, tai ir užrašė visus didžiuosius atsitikimus: kokie buvo žmonės ir jų kunigaikščiai ir kaip šie valdė savo kraštą. Tai iš jų raštų ir žino dabar žmonės, kas yra buvę.

Antaniukas nieko neatsakė; vaikiukai pradėjo iš jo juoktis.

— Oje ta mano, kaip gerai mokytis pas panelę! — tarė Kaziukas. — Tokias gražias istorijas pasakoja!

— Kaip tam Vincukui gera! — pasakė kitas.

Vincukui susopėjo širdelę, kad jie negali tų visų gražių daiktų girdėti, ir pasakė:

— Ar žinote ką? Ateikite pas mus kas nedėlią, aš jums visados ką nors pasakysiu! Ar norite?

— Norime, norime! — sušuko vienu balsu, nudžiugę.

Atsisveikinę, išvaikščiojo į savo trobas, nes jau tuojau buvo laikas valgyti vakarienę. O Vincukui visą vakarą skurdu buvo, kad jis mokosi, o tie visi berniukai — ne, nors ir jie taip nori. Kur gi jie mokysis? Panelė viena negali visų vaikų išmokyti, jau ir taip gerą būr turi. Kad kitos panelės taip pat mokytų, tai dar... Bet kurios čia moko! Ar Užvenčio panelės moko? Ar Dvarčių moko? Ar Beržynuose moko? Viena tik jų panelė tokia gera be galo... Vis taip jisai galvojo, kaip tat gerai būtų, kad visus vaikus kas mokytų. Staiga jo veidelis sulinksmėjo. „Žinau, ką padarysiu! — tarė. — Aš pats mokysiu! Tik ne dabar, žinoma, dar pats nieko nemoku, bet pasimokysiu šią žiemą, paskui dar antrą ir gal trečią, ir tada jau galėsiu mokyti“. Vasaros metą galėsiu darbuotis lauke, žiemą — mokysiu... Iš savo sodžios visus vaikus galėsiu mokyti... O tuos išmokęs, kaip kiti paaugs, paimsiu kitus... Oje kaip gerai bus! O kad taip kiekvienoje sodžioje kas nors mokytų, tai netrukus ir pas mus būtų kaip toje Šveicarijoje, kad skaičiau: kad ten kiekvienas žmogus mokąs rašyti ir visi skaitą sau laikraščius, kaip ponai.

Ketino pasakyti paneli tą savo sumanymą ir paklausti, ar norės jį mokyti taip ilgai, ir paprašyti, kad mokytų.

Iš dviejų savo seserų ir brolio Vincukas visų daugiausia mylėjo mažiausiąją sesytę, Elzytę, kuri dabar ėjo penktus metus. Rasit dėl to, kad buvo jai tarsi pusmotinė, nes kol buvo dar labai maža, jis, nors pats nedaug didesnis, nešiojo ją per kiauras dienas, arba paguldęs į lopšį, sūpavo dainuodamas laibu balseliu:

«Aa, aa, apapa,
Zuikis vaiką supava!»

Dabar Elzytė nebereikalavo jo auklėjimo. Užtat dabar Vincukas kitokiu būdu mokėjo ją palinksminti: dirbo jai malūnėlius, statė namus lėlėms, pynė krepšelius. Buvo tat labai linksma mergaitė, didžiomis mėlynomis akimis ir raudonais skruosteliais. Bet paskutinį laiką jos skaistus veidelis pradėjo balti ir liesėti. Jau antras mėnuo ėjo, kaip Stonių karvė užtrūkusi stovėjo ir visa jų šeimyna nematė pieno lašo. Pirkti nebuvo kuo, pinigai, kuriuos uždirbdavo Stonienė verpdama, buvo paskiri kitiems reikalams: reikėjo nupirkti druskos, reikėjo žibalo. Elzytei atsibodo jau juoda putra ir ji verkdamas sakėsi nenorinti jos valgyti. Motina guosdavo ją: šėmargė tuojau, tuojau vesianti ir duosianti tiek pieno, tiek pieno, kad Elzytė gersianti ir nebeišgersianti. Vincukas atsiminė tada turįs kelioliką kapeikų. Išėidamas rytą į dvarą, pasiėmė puodelį ir nupirko dvare kvartą pieno iš centrifugos³⁹. Menkas tat buvo pienas, bet vis dėlto pienas, ir mokėti reikėjo nedaug, ir Vincukas vylėsi užteksią jam pinigų pirkinėti kasdien po kvartą, ligi nevedus karvei. Pats neėmė to pieno nė lašo, ir didesnius vaikus prikalbinėjo, kad viską paliktų Elzytei, nes ji esanti maža. Elzytė gi džiaugėsi ir išgerdavo pati viena visą kvartą.

³⁹centrifugą — aparatas, skiriantis mišinį į atskiras dalis, pvz.: atskiriantis pieną ir grietinėlę. [przypis edytorski]

XI

Praslinko kelios dienos. Oras vėl apšilo, kaip pavasarį; rūkas kybojo viršum žėmes, lyg kokiū baltu audeklu apsupdamas pasaulį. Trečiadienį, pagrižęs iš dvaro ir pavalgęs pietų, nuėjo į mišką dar šatrų prisikirsti. Kirto, kirto, norėjo ligi nesutemus daugiau prisikirsti, net apšilo, ir prakaitas išmušo jam veidą. Ponas buvo parodęs jam plotelį miško, leiddamas kirsti jame visus alksnius laibus ir drūktesnius⁴⁰. Todėl Vincukas, sutikęs drūktesnį stuobrį, net susukdavo iš didžio džiaugsmo ir kirto dar didžiau įnirtęs.

— Prikirsiu šiandien gerą glėbį — tarė sau modamas kirviu. — Kirsiu rytoj, poryt, sudėsiu kelis vežimus, paskui užsnigus suvešiu... Dar turime šatrų namie: kol sudeginsime, tie pradžius... Oho, tie geri! Duok Dieve kiekvienam!...

Paskui jo mintys nukrypo į kitą pusę. Atsiminė, ką sakė šiandien panelė: kaip jam patiko, ką pasakojo apie Lietuvos priešininkus vokiečius, kryžiuočius, kaip jie senovėje gyveno Prūsuoje, ir būdami tokie artimi Lietuvos kaimynai, be paliovos užpuldinėjo lietuvius, degino miestus ir sodus, žudė žmones, grobstė viską nuo lietuvių.

— Nelabieji žmonės buvo tie kryžiuočiai! — tarė sau Vincukas — kad juos vilkai pagautų, bjaurybės! — Atsiminė, ką panelė pasakojo apie lietuvių drąsumą, kaip jie gynėsi nuo tų vokiečių, kaip nenorėjo atiduoti jiems nė mažiausio žemės gabalėlio nuo savo tėvų žemės... Prižadėjo panelė pasakyti vieną atsitikimą, kaip lietuviai apgynė nuo kryžiuočių vieną miestą; turbūt, labai bus gražus pasakojimas... Taip jis norėtų kuo greičiausiai išgirsti... Kažin, ar rytoj pasakys?.. Jau kaip bus, taip, jis jau paprašys panelės rytoj nuėjęs, kad pasakytų, jei nepradės pati! Ir dar prižadėjo panelė parodyti paveikslus, kaip ten lietuviai gynę tą pilį... Sakėsi turinti... Viskas, sako, stovi nutapyta... Ak tu, Ponedie kad tik greičiau parodytų!

Paskui atėjo jam į galvą eilės, kurių mokėsi dabar, ir balsu sau pasakė pradžią:

Nerelė mūsų upelių močiutė!
Aukso tur dugną ir veidą, kaip dangų...
Vandenį semia Lietuvos sesutė
Veido gražesnio už žemčiūgą brangų...

— Šį vakarą reiks dar toliau išmokti rytojui, — tarė sau. — Ir kažin kada ta mūsų šėmargė vest — dinktelėjo jam galvoje.

Bet staiga pamatė alksnį, drūktesnį už visus kitus. Vincukas džiaugsmu nesitvėrė. Puolė tuojau prie jo.

— Tai bus geras duonai kepti! O dar padžiovinus truputį!

Su didybe žiūrėjo į stuobrį, iš kurios čia pusės reikėtų kirsti. Dabar jis tarėsi esąs tikras, suaugęs vyras, kurs žada kirsti drūktą, aukštą pušį. Aukštai kirvį pakėlęs, kirto iš viso vieko vieną sykį, kirto antrą...

Skaudus šauksmas suskambėjo miško tylumoje ir atsimušo plačiu atgarsiu...

Jaunas kirtėjas pavirto ant žemės, kirvis iškrito iš jo rankų...

Valandėlę gulėjo, lyg apalpęs, paskui atsigavęs ir atsisedęs, ėmė veizdėti, kur čia jam taip skauda. Ir pamatė perkirstą savo kairiąją koją. Iš pailgos auto⁴¹ skylės varvėjo kraujas, dažydamas autą ir sudžiūvusius lapus. Vincukas pasižiūrėjo į koją, paskui į kraujus, ir tarė:

— Tai aš koją persikirtau! Pašėlęs alksnis! Kad jį vilkai!

Šalta jam pasidarė. Sudilęs bekirsdamas nusivilko kailiniukus ir pametė ant šatrų, per kelis žingsnius nuo tos vietos, kur dabar sėdėjo. Reikėjo būtinai apsvilkinti kailiniukais. Bet tie keli linksniai rodėsi jam dabar lyg dygliu prikišti, ir jis nedrįso pasikelti iš vietos, nes kiek pasijudinus koją taip skaudėjo, kad ašaros nenorams bėgo jam iš akių. Tečiau pasikelti reikėjo, nes drugys jau ėmė krėsti nuo šalčio ir dantys barškėjo. Skaudžiai dejuodamas pasiekė galų gale kailinius ir užsivilko. Pasijudinus, dar didžiau pradėjo varvėti tiršti, tamsiai raudoni kraujai, tekėjo ir tekėjo be paliovos. Vincuką baimė paėmė.

— Kas čia dabar bus? — tarė jis sau. — Kaip kraujai išbėgs, juk ir numirti galiu... O kol pareisiu namo, juk gal išbėgti ligi paskutinio lašo... Juk čia nenakvosiu, reik eiti namo kaip nors...

⁴⁰drūktas — storas, laibas. [przypis edytorski]

⁴¹autas — audeklo galbalas kojoms apvynioti aunantis. [przypis edytorski]

Tėvynė, Pamąstymai

Miškas, Nelaimingas
atsitikimas, Žaizda

Atsiminė turįs ant kaklo skepetėlį. Nusirijęs stipriai apsvyniojo perkirstą koją. Pasidarė by lengviau. Bet tuo tarpu sutemo visiškai, reikėjo skubėti namo. Atsikėlė, paėmė pamestąjį kirvi ir nuėjo. Iš miško lig Žalakių tebuvo du varstai, bet jam dabar rodėsi, jog prieš jį kokios dešimties mylių kelionė, jog namai taip toli, taip toli, kad niekadus jų nepasieks. Ėjo pamaželiais, nes kiekvienas žingsnis suteikdavo jam baisius sopulius⁴². Nieko jau nebeatminė, nė apie ką kita nebegalvojo, juto tiktai skausmą ir norėjo kaip nors greičiau prieiti lig namų. Galelį paėjėjęs, atsisėdavo pagriovėje atsilsėti. Po valandėlės vėl pakildavo ir vėl vilkosi toliau. Bet jautėsi kaskart einąs silpnyn ir silpnyn.

— Kad bent ką nors sutikčiau — šnibždėjo — gal pavėžėtų...

Žvalgėsi aplinkui, bet ant kelio nieko nebuvo matyti, nė girdėti.

Rūkas dar sutirštėjo, nusileido žemiau ir apsiautė žemę, lyg damai, uždengdamas medžius, namus, tvoras. Kur tik pažvelgsi, visur aplinkui buvo baltos jūros, bekraštės, neišmatuojamos. Gilioje nepertraukiamoje tyloje girdėti buvo tiktai Vincuko dejavimai; tarp balto rūko jo mažas juodas stuomenėlis tesijudino, lyg menkiausia žuvelė jūros platybėse. Tarp rūko sužibėjo silpnas žiburėlis. Vincukas pažino, jau priėjęs lig savo sodos.

Stonienė pati nebumanė, kas tat yra, kad Vincukas taip ilgai negrįžta. Iš pradžios tarė, kad turbūt į dvarą bus užėjęs, gal kokios knygos gauti nuo panelės, ar šiaip ko. Bet praėjo viena ir antra valanda, kaip jau sutemo, o jo vis dar nebuvo, ir motina persigando.

— Gal kas bloga atsitiko, gal įsikirto kur — tarė vaikams. — Eisiu veizdėti, miškas netoli.

Ir jau buvo besivelkanti kailinius. Staiga subrazdėjo durys prieangyje, ir į trobą įėjo Vincukas. Nė žodžio neištaręs, metė kirvį į kerčią ir atsėdė ten pat prie durų, ant trinkos prieš ugnies.

— Dėkavoti Dievui — tarė Stonienė, kabindama atgal savo kailinius ant kablio. — Be reikalo būčiau valkiojusia nakties laiku... Ir kur taip ilgai užtrukai? Valkiojies kažin kur, o čia tu žmogus tik nerimą stauk be jokio reikalo! Ir kur gi buvai?

— Niekur, mamele, — atsiliepė silpnu balsu Vincukas.

Elzytė pribėgo prie jo ir, pastebėjusi aprištą ir kruviną koją, paklausė:

— Vinceli, kas gi tau pasidalė?

Tada jau ir Stonienė, prisiartinus prie ugnies, pamatė sužeistą koją.

— Kas čia tau pasidarė, Vinceli? — klausė. — Kam ta koja tokia kruvina?

— Persikirtau...

— A Jėzau, tu Marijelaite! Kame, parodyk! Eik, gulkis į lovą!

— Nebegaliu, mamyte!

Pamačiusi Vincuką toki silpną, kad nebegal pats nė paeiti, ir pastebėjusi jo išblykusį veidelį ir pabalusias lūpas, Stonienė ėmė raudoti. Nuvedė jį i lovą, paguldė ir atrišo koją. Žaizda buvo didelė, kraujai ir dabar dar po truputį varvėjo.

— O Dievulėliau! — šaukė Stonienė. — Jei tik kaulo neperkirtu! Kur dabar dingsiu, nelaiminga!

Vaikai, apstoję lovą, žiūrėjo į koją. Kazė verkė, du mažesniuojau ne labai dar beišmanė, kas čia per nelaimė, žiūrėjo, pirštus į burną įsikišę, ir gana. Stonienė, paėmusi iš kerčios voratinklio saują, uždėjo ant žaizdos, kad kraujai nustotu bėgę.

— Nebeišmanau, ko čia daugiau dėti! Kaze, bėk pas Pleikienę, paprašyk, kad tuojau ateitų!

Kazė išbėgo. Pleikienė buvo garsi visoj sodžioje daktarė. Nuo visų ligų turėjo ji «tikrų» vaistų, kaip pati sakydavosi. Tvirtino, būk visi daktarai tik — pjauną žmones, nieko neišmaną, jiems terūpi pinigai nuo bėdino žmogaus ištraukti, daugiau nieko. Ji viena temokanti gerai gydyti.

Netrukus atėjo ir garsioji daktarė. Stonienė puolė prie jos, prašydama gelbėti Vincuką. Pleikienė apveizdėjo koją, apčiuopinėjo ir liepė atnešti karvės mėšlą.

— Apdėsiu mėšlais, aprišiu, tuojau išgis, pamatysi, — tarė.

— Pleikienėle, o kaulas ar neperkirstas? — klausė neramiai Stonienė.

— Gal, kiek yra įkirsta, bet ne labai, ne kiaurai. Karvės mėšlai tuojau pagelbės. Ir kaulai užauga nuo jų, kaip matai.

Kol ji apdėjo Vinco koją vaistais ir aprišo, Stonienė vis raudėjo:

⁴²sopulys — skausmas. [przypis edytorski]

— Juto mano širdelė nelaimę! Kaip tik pradėjo temti, vis maniau sau, kodėl tas Vincukas negrįžta... Vis tarsi kas stumte stumė eit veizdėti. Kaip jis, nabagas, parsivilko taip toli su tokia koja!

Vincukas nieko nevalgė ši vakarą. Silpna jam buvo, galvą sopėjo, širdį pyko nuo garsiųjų Pleikienės vaistų. Išgėręs vandens stiklą, užmigo.

Bet nuolat buvo nuo didelio skausmo. Ant rytojaus galvą mažiau beskaudėjo, bet koją kur kas didžiau. Negalėjo išverti nedejavęs. Tečiaus pabudęs, tuojau pamanė apie savo akių ir paklausė motinos:

— Mamyte, ar pašėrei bėruką ir šėmargę? Ar gerai pašėrei?

— Pašėriau, pa! Nebijok!

— Ar pagirdyti neužmiršai?

— Kurgi užmirši?

Paskui paprašęs paduoti iš savo skrynelės suvyniotuosius į popierėlį pinigus, išėmė kapeiką ir padavęs ją Kazei, liepė eiti į dvarą pieno.

— Aš nebegaliu, turi tu eiti, juk Elzytė nebus be pieno.

Stonienė džiaugėsi suvalgius Vincukui pistorėlių kopūstų su mėsa. Atėjo Pleikienė. Vincukas skundėsi koja, sakė daugiau gelią, bet ji pasakė:

— Tai nieko nekenkia! Visados taip iš pradžios. Tai, mat, vaistai įeina į kaulus. Reikia vėl pridėti.

Apdėjo vėl ir išėjo. Bet Vincukas netikėjo jos daktaravimu. Juto jis koją sopant kaskart didžiau, įdėjus Pleikienei, pasišaukė motiną ir prašo:

— Mamyte, aš nenoriu tos Pleikienės! Nė ji išmano ką, nė nieko! Iš kur ji gal ką mokėti? Prasta boba, nė ji skaityti moka, nė ji žino, kaip reikia gydyti. Verčiau nueik pas panelę ir paprašyk vaistų. Ji duos gerų, tuojau pagysiu. Nueik, mamyte!

— Bėgsiu, bėgsiu tuojau! Žinoma, panelė gėriau išmano.

— Tuojau neik, po pietų nueisi, juk dabar panelė vaikus moko, sugaišinsi.

Vincuko mintis nulėkė į dvarą, į taip jam pažįstamą kambarį, kur jie mokėsi. Ką dabar vaikai ten dirba? Gal, panelė pasakoja jiems apie kryžiuočius, o jis neišgirs. Ir reikėjo jam tą koją persikirsti! Bjaurybė alksnis, nenorėjo, mat, pasiduoti... Vis tiek, nukirsiu aš tave, išgijęs! Kažin dabar kiek reiks gulėti... Kada tuos šatrus reiks iškirsti, kada suvežti... O kiek dienų turės išbūti nesimokęs! Neduok Dieve! Kiek viso ko panelė pripasakos vaikams, o jis nieko iš to nežinos.

Ir dabar skaudžiau dejavo vargšas Vincukas, ir nuo kojos sopėjimo, ir nuo tų liūdny minčių.

Tuojau po pietų Stonienė nuėjo į dvarą. Vincukas laukė jos pareinant labai nekantriai: jam dideliai skaudėjo koją, ir tikėjo, kad pridėjus panelės vaisto tuojau atleis. Ilgai netrukus parėjo motina, kartu su ja ir panelė krepšiu nešina. Vincukas nesitikėjo, jog panelė pati ateis jo prilankyti ir labai apsidžiaugė.

— Atėjau ligo aplankyti, — tarė panelė įėjus į trobą. — Sveikas gyvas, Vinceli! Kaip gi yra su tavo koja? Visokių, mat, nelaimių atsitinka ūkininkant, ką padarysi! Nagi parodyk, pažiūrėsiu, ar gerai moki kirsti.

Vincukas šypsojo, nors koją labai skaudėjo. Panelė taip visados mokėjo linksmi ir juokingai kalbėti. Ji atrišo visus skurlius ir pamačiusi visą koją apdėtą mėšlais, net rankomis suplojo.

— Ak Dieve Visagalis! Kaip neskaudės, kaip nesopės! Prikrovė visokių bjaurybių, prikišo pilną žaizdą visokių sąšlavų, ir nori, kad koja išgytų! Ak jus, galvočiai! Visų didžiausias daiktas, kad žaizda būtų tyra; verčiau nieko nedėti, kad neturite ko, nekaip tokias bjaurybes kišti, tik daugiau užsikrečia žaizda nuo tokių vaistų.

Išėmus iš savo krepšiuo šilto vandens butelį, išliejo į bliūdėlį ir nuplovė grynitelaičiai koją ir pačią žaizdą. Perkirsta buvo gana giliai, bet tiktai pats raumuo, kaulas paliko nesugadintas.

— Oho! Kirsti moki, ponas ūkininke! Tečiaus nieko bloga nėra, kol vesi — išgysi... Ne, be juokų: nebijok, greit užgis tavo žaizda; tik žiūrėkite, nedėkite jokių bjaurybių! Varykite šalin visas tas savo garsiąsias daktares!

Apibarstė žaizdą kažin kokioms dulkelėmis, apdėjo vata ir stipriai apvyniojo baltais skarmalėliais, kuriuos buvo su savimi atsinešusi. Visą dirbo taip švelniai, jog Vincukas

Daktarė

Rūpestingumas, Gydymas

mažne nieko nejuto. Didžiai pasistebėdamas žiūrėjo įsiai, kaip greitai ir vikriai dirbo jos laibi piršteliai apie jo koją. Rodėsi jam, jog jau dabar nebeskauda taip. Pabaigus su koja, panelė pridėjo ranką prie ligonio galvos ir tarė.

— Karščio turi, turbūt daug kraujo išbėgo tau vakar, pavargai ir sušilai. Gerti nori, ką? Štai atnešiau gėrimo, o čia šit obuoliai, gal mėgsti...

Išėmus viską iš krepšiuo, padėjo ant skrynios, prie lovos. Paskui, pavadinusi vaikus, išdalijo jiems po vieną obuolėlį.

— Jums tik po vieną, Vincukui daug, matote kiek! Bet neimkite nuo jo, vaikai, jis, mat, serga, jis turi geriau valgyti, kad greičiau išgytų.

Vaikai, pabučiavę į ranką, vėl įlipo į kerčią. O Vincukas įmanė kojas jai išbučiuoti už tokį gerumą. Stonienė nuo savęs norėjo dėkoti, bet panelė neleido.

— Nėra už ką, kas čia? Juk ir aš noriu, kad mano Vincelis kuo greičiausiai pagytų! Kaipgi! Geriausias mano mokinys, nuobodu mums ir mokytis be jo.

Vincelis, girdėdamas taip save giriant, rauda iš didžio džiaugsmo. Nedrąsiai balseliu atsiliepė:

— Ir aš noriu veikia išgyti... Veikia pradėti mokytis. Taip mėgstu mokytis... Panelė tokius gražius daiktus pasakoji... Taip norėjau veikia išgirsti apie tuos kryžiuočius, o gal jau tamsta šiandien pasakei vaikams?...

— Nesakiau dar, bet turėsiu pasakyti rytoj ar poryt, juk ir kiti vaikai nori išgirsti. Bet tau, Vinceli, aš taip pat pasakysiu; rytoj ateisiu apžiūrėti vėl kojos ir pasakysiu, gerai?

— Gerai, panele, dėkui! — tarė Vincukas.

Panelė išeidama paėmė kartu Stonienę, nes žadėjo dar atsiųsti vaistų imti į vidų.

Vaistai labai sugelbėjo Vincuką. Išsiprakitavo per naktį ir ant rytojaus pabudo daug sveikesnis: galvos nebesopėjo, valgyti norėjo, koją, kad ir tebesopėjo, bet nebe taip baisiai, kaip vakar. Ir daug linksmesnis buvo, gulėjo sau ir laukė, kad kuo greičiausiai ateitų tie pietūs ir kad panelė atbėgtų. Tarpais rodėsi jam, jog panelė neateis: ar svečių atvažiuos, ar kokia kita bus kliūtis — ir nebegalės jo aplankyti... Ir nepasakys jam, ką prižadėjo. Ir prašė Dievo, kad atitolintų visas kliūtis. Belaukdamas gėrė skanų saldų gėralą su aviečių sultimis ir graužė obuolius. Bet jis ne vienas naudojosi tais skanėtais; davė gerti po truputį sulčių visiems vaikams, paskui obuolius padalijo. Kazė nenorėjo imti, sakydama, kad pats turįs visus suvalgyti, nes sergąs, o ji esanti sveika, bet Vincukas įkišo ir jai. Juozukas su Elzytė nė truputį nesigynė: pagrobė obuolius, sugraužė tuojau, lyg voveraitės. Vincuko baimė pasirodė tuščia: tuojau po pietų atėjo panelė vėl su krepšiuo ant rankos. Visų pirma apžiūrėjo koją, paklausė, ką beveikia ligonis, paskui atsisėdusi prie lovos ant suoloelio, tarė:

— Dabar, Vinceli, ausis ištempk, pasakosiu apie kryžiuočius.

*

Lietuviai turėjo daug kaimynų: iš vienos pusės buvo rusai, iš kitos lenkai, iš trečios vokiečiai. Iš vokiečių buvo žinomi tuomet lietuviams užvis kryžiuočiai (kryževiai). Jie dėvėjo ilgus, baltus apsiaustus, ant kurių buvo išsiūtas juodas kryžius. Tie kryžiuočiai buvo baisiausi Lietuvos neprieteliai. Be paliovos užpuldinėjo jie lietuvius, degino Lietuvos miestelius, griovė pilis, daug žmonių užmušdavo, daugybę varydavo su savim į savo žemę ir liepdavo jiems dirbti sunkiausius darbus. Kryžiuočiai būtinai norėjo atimti nuo lietuvių visą žemę, kad visa Lietuva jiems priklausytų. „Tada — galvojo jie sau — išnaikinsime mes visiškai bjaurybės lietuvius, paversime juos vokiečiais ir lietuvių nė vardo nepaliks“. Bet mūsų protėviai buvo ne mulkia! Gynė savo tėvynę ligi paskutinio kraujo lašo. Užmušus vokiečiams tėvą, atsisodavo muštis sūnus, kritus sūnui — išeidavo vaiko vaikas. Ir taip ėjo metai po metų, o lietuvių vis mušėsi ir mūsėsi su kryžiuočiais, liejo ir liejo kraują už savo tėvynę, kad tik nereikėtų atiduoti tiems neprieteliams nė mažiausio savo brangiosios Lietuvos sklypelio. Kažin, ar yra nors vienas mūsų žemės laukelis, kurs nebūtų sušlakstytas to mūsų narsiųjų protėvių krauju .

Ant sienos tarp lietuvių ir kryžiuočių stovėjo viena pilis, vadinamoji Pilėnai. Viskas ten buvo taip sutaisyta, kad kryžiuočiai negalėtų jos sugriauti: pilis buvo pastatyta ant kalno, aplinkui buvo aukšti mūrai, prie mūrų gilus griovys. Pilėnuose gyveno narsus kunigaikštis; turėjo daug kareivių, visokių ginklų ir sergėjo, kad kryžiuočiai neipultų

Rūpinimasis, Gydyimas

Legenda, Tėvynė

į Lietuvą. Vieną sykį kryžiuočiai užpuolę užmušė tą kunigaikštį ir pagavo jo mažą sūnelį, Margelį. Paskui, nusivedę vaikinaį pas save, augino jį norėdami iš jo padaryti vokiečių, kad paskui kartu su jais — užpildinėtų savo tėvynę, Lietuvą, ir pajautų savo brolius-lietuvius.

Pilėnuose pasiliko Margelio motina, kunigaikštienė *Rida*. Buvo tai labai narsi moteriškė. Vyruį pražuvus, atsistojo į jo vietą ir, kaip jis, gynė tėvynę nuo kryžiuočių. Tarė ji, kad tie neprieteliai bus užmušę jos sūnų, ir dar smarkiau puolė ant jų.

Tuo tarpu Margelis augo sau pas kryžiuočius, nieko apie savo tėvynę nežinodamas. Niekas jam nieko nesakė, kad jis yra lietuvis; vokiškai kalbėjo, vokiškai meldėsi. Iš pradžios ilgu jam buvo be savo motinos, namų ir pažįstamų, bet pamažu užmiršo viską. Taip praėjo keliolika metų. Užaugo Margelis visas jaunikaitis, gražus, aukštas, geltonplaukis. Jau netrukus kryžiuočiai ketino jį su savim į karą vesti lietuvių mušti. Ir būtų nelaimingas vaikinasis palikęs brolių būdų būdų užpuolęs lietuvius ir gal savo tikrąją motiną užmušęs. Tačiau kitaip atsitiko, ir bjaurybės kryžiuočiai neturėjo to džiaugsmo.

Vieną sykį kryžiuočiai, užpuolę lietuvius, parsivedė vėl daug belaisvių. Tarp jų buvo vienas iš Pilėnų, vardu *Šventasis*. Pristatytas tarnauti kryžiuočiams, dažnai susitikdavo su Margeliu ir pažino, jog tat yra jų kunigaikštis, kryžiuočių pagautas. Tarnaudamas jam, galėjo dažnai kalbėti su juo niekam negirdint. Ir ėmė sakyti Margeliui, jog jis yra lietuvis, Pilėnų kunigaikštis; kalbėjo apie jo motiną, tokią nuliūdusią vieną pasilikus. Margelis, išgirdęs tai, tarsi iš kokio baisaus sapno pabudo. Pajuto savyje lietuvių kraują, pajuto širdyje savo tikrosios tėvynės Lietuvos meilę. Kryžiuočių pradėjo neapkęsti, supratęs jų visas šunys. Bijodamas, kad kryžiuočiai nelieptų jam eiti kartu muštis su lietuviais, apsimetė sergąs. Ir iš tikro iš to didelio nerimo ir širdies skausmo, sublogėjo, suliesėjo, išbalo. Kryžiuočiai, išsigandę, norėdami jį palinksminti, patarė jodinėti kas dieną. Margelis labai mėgo tuos jodinėjimus, nes imdavo visados kartu su savimi Šventąjį už tarną, ir jodinėdami kalbėjosi juodu tarp savęs apie Lietuvą. Šventasis dainavo lietuvių dainėles, pasakojo, kokia Lietuva graži, atmindavo Margeliui užmirštuosius lietuvių kalbos žodžius. Vieną sykį sutiko juodu jauną mergaitę. Buvo ji taip pat lietuvi, kryžiuočių pagauta, vadinosi *Laimulė*. Mėlynakė, skaistveidė, kaip lelijėlė, laibutė, kaip lėndrė, labai ji patiko Margeliui. Ir paskui dažnai juodu susitikdavo kur nors krūmuose ir kalbėjosi lietuviškai, Šventasis gi žiūrėjo, kad niekas nepamatytų.

Ir sutarė juodu bėgti į Lietuvą. Vieną dieną išvažiavo. Margelis ir Šventasis, išvažiavodami pasiėmė Laimutę ir nuėjo. Siena, mat, buvo netoli, ir jiems pasisėkė išbėgti ir laimingai nujoti lig Pilėnų.

Kas gal apsakoti kunigaikštienės Ridos džiaugsmą! Manė, kad sūnus seniai nebe-
gyvas, o čia pamatė jį sveiką, narsų ir tokį gražų! Džiaugėsi ir kareiviai ir aplinkiniai žmonės, pamatę savo kunigaikštį. Tuojau iškėlė Margelis su Laimute vestuves ir pakėlė tokį pokylį, kokio dar nebuvo niekas matęs. Rida pakvietė daug aplinkinių žmonių, liepė pastatyti ant kiemo ilgiausius stalus visoko prikrautus, išnešti alaus bosus, ir visi valgė, gėrė, linksminosi per kelias dienas.

O kryžiuočiai tuo tarpu pamatė, kad Margelis pabėgo, įpyko baisiai. Skubiniai surinko kareivius ir puolė ant Pilėnų. Tuoj pasibaigus vestuvėms, lietuviai pamatė iš visų pusių neprietelius. Tuojau Margelis liepė atsistoti prie mūrų ir gintis. Baisus buvo karas! Kryžiuočiai draskė mūrus, šovė, dūrė, o lietuviai taip pat nepasiduodavo ir gynėsi kaip įmanydami: metė žemyn į kryžiuočius akmenų krūvas, pylė verdantį vandenį, dūrė kalavijais tuos, kurie arčiau buvo užlipę. Margelis visur buvo, mokė, ragino, žudė neprietelius. Rida valdžią sūnui atidavusi, pati su Laimute ir kitomis moteriškėmis, rūpino, gydė sužeistuosius.

Kad ir visaip gynėsi lietuviai, kad ir visaip stengėsi, tačiau negalėjo apveikti priešininkų. Kryžiuočių, mat, buvo daugiau. Jau sugrovė jie vieną mūrą ir puolė prie antro. Lietuviai turėjo atsitraukti. Tada Margelis susiprato nebeatsiginsiąs nuo priešininkų. Sušaukė visus likusiuosius dar gyvus kareivius ir taip pasakė:

— Bėda mums, broliai! Nieko neveiksime, nebeatsiginsime! Kryžiuočiai tuoj tuoj įsilauš į pilį. Ne mūsų tat kalčia, žinoma, mes nesigailėjome savo kraujo ir gynėmės, kiek galėdami. Bet reikia lig galo būti narsiems. Kryžiuočiai įsilaužę suims mus visus ir padarys savo vergais. Broliai, argi mes sutiksime vergauti? Argi mes vergausime tiems neprieteliams? Mes, liuosi lietuviai?!

Legenda, Tėvynė

Kareiviai, lyg vienas vyras, sušuko:

— Nevergausime! Lietuviai niekam nevergavo ir nevergaus! Liuosi gimėme ir liuosi norime numirti!

Ir moters, susirinkusios ten pat, taip pat sušuko:

— Ir mes nenorime tarnauti kryžiuočiams! Ir mes mirsime liuosos!

Margelio liūdnas veidas prašvito.

— Na, nepasidžiaugs vokiečiai, mūsų pilį įgavę! — sušuko jisai.

Ir tuojau moteriškės ir seniai, kurie negalėjo mušti kryžiuočių, pradėjo vilkti medžius ir krauti ant kiemo laužą. Paskui moters nešė visa, ką tik kas turėjo brangaus, ir dėjo ant laužo. Dėjo šilkinčius rūbus, dėjo aukso žiedus ir auskarus, dėjo sidabro indus, dėjo gintarų saitelius — viską, viską, kad vokiečiams nieko nepaliktų. Sudėjusios, uždegė laužą.

Paskui ėmė krauti kitą, didelį. Ilgai krovė, ir jau bebaigiant krauti, atbėgo kareiviai nuo mūrų šaukdami, kad kryžiuočiai griauną jau mūrą ir netrukus įeisią. Tada prasidėjo baisus daiktai. Motinos, surinkusios savo vaikus, bučiavo juos ir verkdamos dūrė juos ir negyvus metė ant laužo. Uždarusios visus, lipo ant laužo kartu su savo vyrais. Užlipę vyrai dūrė pačias, o paskui kišo sau kalavijus į šonus. Ir ant laužo augo ir augo vis kūnų krova. Ant galo užlipo kunigaikštienė Rida ir pati sau įsidūrė kalaviją į pat širdį.

Pasiliko tiktai Margelis ir Laimutė. Margelis, būdamas pilies kunigaikštis, turėjo ant pat galo apleisti savo vietą. O Laimutė būtinai norėjo numirti kartu su mylimuoju vyru. Graži, kaip žiedas, išbalusi, lig lelija, stovėjo ji šalia Margelio ir drebančiomis rankomis padėjo jam uždegti laužą.

Paskui užlipo ir juodu. Ir uždarė Margelis savo mylimiausiąją Laimutę... Turėdamas ją, nebegyvą jau, viena ranka, antrąją įsikišo sau kalaviją į krūtinę...

Kryžiuočiai, įsigrūdę į pilį, rado laužą visą liepsnose. Ir jų kietos širdys, matant toki narsumą ir karžygiškumą, susigraudino ir nusigando.

Taip tai gynė tėvynę kitąsyk mūsų protėviai, Vinceli! Taip kitąsyk lietuviai mylėjo liuosybę! ..

XII

Pleikienė supyko pamačiusi pas Stonienę panelės vaistus. Pasakius Vincukui, jog nuo panelės vaistų jam geriau pasidarė, ji tarė apmaudinga:

— Na, na, pamatysi! Bus tau geriau! Didelis daiktas, kad čia tuojau tau žaizdą užgydys, o visą ligą į kaulus įvarys! Nuo mano vaistų būtų dar paskaudėję koją, bet užtat iš kaulų būtų išvaryta liga. O dabar, pamatysi: koja užgis, bet skausmas į kaulus įsimes. Atminsi mano žodį!

Vincukas šypsodamas klausėsi tų žodžių ir nemaž nesibijėjo. Ėjo vis geryn ir geryn. Ilgu jam buvo lovoje, norėtų atsikelti ir pavaikščioti nors po trobą, bet panelė pasakė, būtinai reikią pagulėti kelias dienas, tad veikiaus išgysias. Todėl kentėjo. Greit užmiršo ir apie nuobodumą: paėmė skaityti knygelę, kurią jam buvo atnešusi panelė. Buvo ten parašyta apie tėvynės meilę. Vincukui taip ji patiko, jog užmiršo ir apie skausmą, ir apie tai, jog gulėti nuobodu, tik vis skaitė ir skaitė, sėdėdamas į priegalvį atsirėmęs. Skaitė apie tai, kas tat yra tėvynė, kaip reikia ją mylėti, kaip dėl jos darbuotis; buvo ten ir apie tai, kaip senovėje mūsų protėviai mylėjo tėvynę ir tarnavo jai, ir kad mes, būdami jų vaikai, turime sekti jų pavykslą, jog žmogus, kurs savo paties nauda tesirūpina ir savo tėvynės nemyli, yra lyg gyvulys, kursai savo motinos nepažįsta paaugęs, ir tiktai rūpinas, kaip paėsti ir pagerti. Pavargęs beskaitydamas, Vincukas atsiguldavo ir užmerkęs akis galvojo apie tai, ką buvo perskaitęs. Neapsakomai malonu ir linksma jam rados žinant dabar, kas yra jo tėvynė, ką reikia dirbti, ją mylint. Jis jau nebebus, kaip tas gyvulys, nesirūpis tik, ką pavalgys, jis nori būti, kaip tie senovės didvyriai, kurie taip mylėjo tėvynę, jog net savo galvas už ją dėjo; dabar žinosis esąs lietuvis ir turįs mylėti ir ginti savo kraštą ir savo krašto žmones. Kaip būtų malonu eiti į karą su tokiais didvyriais! Užsidėtų ant galvos tokį spindintį varinį šalną, kaip Margelis, kad turi ant to paveikslo, kurį rodė panelė, prisikabintų prie šono aštrų kardą, pasiimtų į ranką smailią raguotinę ir sėdęs ant bėro žirgelio patrauktų su kitais kareiviais ant priešininkų... Kad muštų, tai muštų! Neatiduotų nė mažiausio tėvų žemės plotelio, gintų tėvynę, kaip Margelis savo pilį ligi gyvas... Jau jis tiems bjaurybėms kryžiuočiams parodytų!.. Bet kur dabar eisi, su kuo kariausi?! Nebėra

Legenda, Tėvynė

Gydymas, Tėvynė,
Pamąstymai

jau nė tų narsiųjų kareivių, nė tos galingosios tėvynės, nieko! Knygelėje parašyta, jog dabar kitokiui būdu reikia tėvynei tarnauti, jog ir dabar kad ir nekariaujant ir nesimušant galima padaryti tokią pat naudą tėvynei, kaip anieji senovės didvyriai kad padarydavo... Jis jau žinosis ką darysias...

— Mokysiu būtinai vaikus, pats prasimokęs geriau; mokysiu juos, kaip reikia mylėti tėvynę ir jai tarnauti... Tat jau ir bus iš manęs nauda! O per visą savo amžių, kiek tai vaikų galėsiu aš išmokyti, oje!

Ir vėl skaitė toliaus knygelę, ir vėl paskui mąstė. Jo mintys lėkė į anuos tolimuosius senovės laikus, kada Lietuva buvo tokia galinga ir plati; atsiminė visus garsinguosius karalius ir kunigaikščius, kurie senovėje valdė Lietuvą.

Panelė rodė jų paveikslus, Vincukas prisižiūrėjo į juos gerai, ir dabar jie stovi jo akyse, kaip gyvi. Štai Gediminas — kurs apie geležio vilką sapnavo ir Vilniaus miestą pastatė; štai Kęstutis — širvu žirgu vedinas, gražius plieno šarvus užsimovęs, ant pečių puikią lokeną užsimitęs — tas pats Kęstutis, kurs gražiąją Birutę, prastą Palangos mergelę, pasiėmė už pačią, o štai ir Vytaudas... Tasai visų gražiausias: jaunas ir gražus, galvą variniu šalmu apsidengęs, ant jos kyši ilga erelio plunksna, rankoje turi šviesų kardą, su kuriuo grūmė neprietelius. Ir dainoje, kurią jis išmoko, pasakyta:

Ten Vytaudas didis garsiai viešpatavo

Ir pikto kryžiuočio sulaužė ginklus...

Panelė sakė, kad Vytaudas buvęs visų Lietuvos karalių garsiausias; prižadėjo paskui daug daug apie jį pasakyti, bet jis dar maža ką apie jį nežino. Kad kuo greičiausiai pasakytų! Vytaudas jam visų didžiausiai patinka — toks gražus ir taip jo visi priešininkai bijojo!

— Kiek tai, mat, garsingų vyrų yra buvę Lietuvoje! Numirę, turbūt, pamatysime juos visus antrajame pasaulyje... Atėjus mūsų vėlėms tenai, gal jie paklaus: „Mes gynėme tėvynę visą savo amžių, o kuo jūs jai tarnavote?“. Neduok Dieve, kokia gėda būtų, kad reiktų atsakyti: „Nė mes žinojome, kas ta tėvynė, nė mes jai tarnavome!“. O Jergutėliau! Ne! Aš jau tos gėdos nenoriu!...

Ir taip sau mąstė Vincukas per kiauras dienas, lovoje gulėdamas ir sėdėdamas. Bet skrajodamas senovės laikuose ir antrajame pasaulyje neužmiršo tečiaus ir kasdieninio gyvenimo. Dažnai siuntinėjo Kazę į tvartą, liepdamas pagirdyti bėruką, pakreikti šiaudų, užkišti šieno; klausinėjo nuolat, ar neužmiržo pažerti šėmargės ir avies; ir nors motina ir Kazė veizdėjo ir šėrė, vis jam rodėsi, jog nebe taip, kaip jis pats, jog bėrukas suliesės per jo ligą.

Sekmadienį vėl atbėgo panelė. Perrišdama koją, paklausė:

— Ar skaitei knygelę, mano atneštą?

— Perskaičiau jau tris sykius, — atsakė Vincukas.

— Oho! Greitai! Matyt, jog patiko, ką?

— Kur nepatiks!

Vincukas norėjo pasakyti, kas jam taip patiko, bet neišdrįso.

— Gerai, kad patiko — sakė panelė, — bet to negana; ji ne vien tam parašyta, kad patiktų, reikia daryti taip, kaip ten parašyta.

— Aš ir noriu taip daryti — atsiliepė nedrąsiai Vincukas. — Žadėjau prašyti tamstos, kad mokytumei mane ne tik tą žiemą, bet dar antrą ir gal dar ilgiau... Norėčiau mokyti kitus vaikus mūsų sodžioje... Žiemą galėčiau...

— Ar matai, koks tu gudrus! Taip greit išradai sau darbą tėvynei tarnauti!

— Vyras mano Vincelis! Kurgi aš tavęs nenorėsiu mokyti, Vinceli! Jok man pačiai didelis džiaugsmas mokyti tokį gerą gabų vaikiną, kaip tu. Labai gerai tavo sumanyta, vaikeli; mokydamas atneši tėvynei nesuskaitomą naudą. Bet, kad nauda būtų kuo didžiausia, reikia tau pačiam daugiau žinoti, todėl mokysiu tave per kokias tris žiemas; tada jau būsi toks mokytojas, kad bus miela, malonu!

Vincukas, šypsodamas iš didžio džiaugsmo, bučiavo panelei rankas, dėkodamas už prižadėjimą mokyti. Panelei išeinant, paklausė dar:

— Panele, ar aš jau galiu atsikelti?

— Ne, balandėli, pagulėk dar porą dienų, aš jau pasakysiu pati, kada reikės!

Vos tik pradėjo temti, atbėgo berniukai iš sodžios, kaip buvo susitarę pereitą savaitę.

Tėvynė, Didvyriai

Rūpinimasis

Matyti, patiko jiems labai Vincuko pasakojimas, nes ne tik nė vieno nestigo iš būrelio, bet dar nauji du prisidėjo. Net Pleikių Antaniukas nepasiliko namie. Vincukas, pamatęs jį, nusijuokė:

— Ar matai tiktai, ir Antaniukas yra! Ko gi tu atėjai, Antaniuk? Jog sakei — neverta esą klausyti tokių niekų, kažin kieno pramanytų!

Antaniukas sugėdintas, bet nenusileisdamas, tarė:

— Et, kartais galima dėlto pasiklausyti... Ką gi daugiau dirbsi!

Visų pirma vaikai pradėjo klausiti Vincuko, kaip jam ta nelaimė su koja atsitiko. Vincukas pasakojo visa, kaip buvo. Berniukai jo dideliai gailėjosi.

— Et — sušuko Antaniukas, — rodos, ūkininkas vadiniesi, o kirsti dėlto nemoki! Tai kam kirtai į koja? Toks čia ir kirtėjas, ne į medį kerta, bet į koja!

— Atsitinka tokia nelaimė ir geriausiems kirtėjams — atsakė Vincukas.

— Ajau! Kodėl gi aš neįsikirtau niekados? O kiek kartų kirtau!

Vincukas atminė, ką panelė sakė, kad negražu yra pačiam save girti. „Tegu kiti giria tave, jei ką gerai darai, o tu pats nesidingok kažin koks gudragalvis esąs, nes visados atrasi pasaulyje žmogų, kurs geriau už tave padirbs tą patį daiktą” — taip buvo sakiusi panelė. Bet nieko nepasakė jau Antaniukui, nenorėdamas bartis.

Prisišnekėję vaikai nutilo, ir Vincukas pradėjo apskinėti apie Margelį. Kaip manydamas piešė kryžiuočių bjaurumą, lietuvių drąsumą, Margelio pasišventimą; taip gražiai sakė, tarsi pats ten buvęs ir viską matęs. Vaikiukams tas pasakojimas patiko dar didžiau už pirmąjį.

XIII

Tuo tarpu atėjo seniai laukiamas, linksmas atsitikimas. Pirmadienio rytą, Vincukui pabudus, Stonienė, kuri jau seniai brudėjo po trobą, pasakė linksmu balsu:

— Pas mus balius šiandien, Vinceli! Įspėk koksai?

— Aa! Bene šėmargė vedė? — sušuko Vincukas.

— Taigi? Kad žinotumei, toks didelis, gražus veršis, šėmargis kaip ir motina.

— O, Jerguteliau! Ar ir su žvaigždele ant kaktos, kaip motina?

— Neapžiūrėjau taip jau labai — atsakė juokdamasi Stonienė.

— Vaikai, vaikai! — šaukė Vinockas — kelkitės! Šėmargė vedė!

Vaikai iššoko iš lovų, ir apsidarę tuojau nulėkė į tvartą veršiuko žiūrėti.

Kiek paskui buvo kalbų apie tą veršiuką, kiek pasakojimų! Kazė tvirtino, kad mažą karvelė turinti kairę koja baltą, Juozukas, kad — dešinę; susibarė iš to ir bėgo kelis kartus į tvartą žiūrėti, kieno teisybė. Elzytė sakė vis:

— Kaip būtų gelai, kad tas velselis visados toks mazas pasilikėtų!

Bet dar daugiau džiaugėsi vaikai, jog dabar „pienelio bus, kiek tik norėsime!”. Putra būsianti balta balta, mamelė išvirianti košės ir valgysią jie sau su pienu. Kokia ta šėmargė gera — stebėjosi visi — kaip gudriai pataikino atvesti prieš Kalėdas, nenorėjo, mat, kad jie per šventes pasnikautų!

Vincukas negalėjo beišverti lovoje. Motinai esant, nenorėjo keltis bijodamas, kad neleis, bet Stonienė tuojau išėjo kažin kur į sodą, tada Vincukas ėmė darytis.

Panelė sakė pasėdėti dar porą dienų, bet, šėmargei vedus, nė panelės žodžiai nebegalėjo jo suturėti. Kaip gi! Veršis čia pat po nosimi ir jis jo nepamatys tuojau! Apsidaręs, raišiodamas, nes koja primynus dar skaudėjo, nuėjo į tvartą. Vos atidarė duris ir įėjo, bėrukas, lyg nujausdamas, atkreipęs galvą linksmam sužvengė. Tada Vincukas užmiršo ir apie veršį ir nuėjo stačiai prie bėruko. Apkabinęs jo kaklą, glostė, bučiavo nasrus.

— Bėrelis mano, mažilėlis, balandėlis! — kalbėjo jam — Ir tu pasiilgai manęs, kaip aš tavęs, geras mano žirgelis, geras! Nešėriau tavęs, mat, sirgau! Koją persikirtau, turėjau gulėti... Kad žinotumei, bėreli, kaip buvo skaudu! Norėjau labai pas tave ateiti, bet negalėjau niekaip, niekaip!

Bėrukas, tartum suprasdamas savo pono kalbą, glaudė galvą prie Vincuko krūtinės, laižė jam rankas.

Kada jau atsidžiaugė savo mylimuoju bėruku, tada tiktai nuėjo prie karvės. Apveizdėjo gerai veršį, paglostė dar paskui avį ir išėjo pasivaikščioti ant kiemo. Norėjo visur užteiti,

Namai, Džiaugsmas

buvo pasiilgęs kiekvienos kertelės; rodėsi jam, jog kažin kaip ilgai jų nematė. Tečiau koja dar skaudėjo, ir kad blogiau nepasidarytų, sugrįžo veikiai į trobą.

Kartą pavaikščiojęs, nebenorėjo Vincukas sėdėti troboje, ir ant rytojaus nuėjo į dvarą ant lekcijų. Eidamas tarė sau: „Už poros dienų, kojai geriau pagijus, reikia būtinai eiti į mišką ir baigti kirsti šatrus; gal užsnigs, parvežti galima bus. Šatrai namie jau baigėsi”.

Panelė nustebo pamačiusi Vincuką. Tuojuo pasakė, jog verta jam už ausies pasukti, kad neklauso, bet Vincukui pasakius, jog labai pasiilgęs mokytis, nusijuokė ir dovanoją šit nepaklusnumą. Pasibaigus lekcijoms, panelė tari:

— Esate paklusnūs, mano vaikai, ir noriai mokotės, todėl noriu jums padaryti per Kalėdas džiaugsmą. Sumaniau padaryti vieną pasilinksminimą: čia, tame pačiame kambaryje, pritaisysime visa, kaip reikia, pakviesime daug vaikų ir jaugusių žmonių, jie atsisėdę ir atsistoję veizdės ir klausys, o jūs, išėję į tam tikrai pritaisytą čia vietą, sakysite eiles, padainuosite, ir ant galo sutaisysite gyvuosius paveikslus. Gyvuosius paveikslus taip padarysime:

Sakysim, padarysim paveikslą. Štai kaip šitas knygoje yra nupaišytas: Margelis besikalbąs su kryžiuočiu. Jūsų vieną aptaisysiu Margeliu, antrą kryžiuočiu, barzdą pritaisysiu — visiškai, kaip čia nupaišyta, paskui atsistosite taip, kaip tie čia stovi, ir stovėsite nesijudindami; prieš jus bus sukurta tam tikra ugnis, apšvies jus ir visi žiūrės, kaip išrodo. Bus, kaip koks paveikslas, iš tolo žiūrint. Tilt reikia nesijudinti, kaip jau sakiau, kad tikrai lyg paveikslas išrodytų. Na, ką gi? Ar norite taip padaryti, ar ne?

— Norime, norime labai! — sušuko visi kartu.

Kur jie nenorės! Net akys visiems pradėjo žibėti iš džiaugsmo ir didelio įdomumo, kaip ten viskas bus. Vincukas sušuko:

— Aš norėčiau labai būti Margeliu!

Panelė prasijuokė.

— Ar žinai, Vinceli, tu verčiau būsi kryžiuočiu! Pasiūdysiu tau tokį baltą apsiaustą juodu kryžiumi...

— O, fui, — panelyte, nenoriu kryžiuočiu būti. Tokie bjaurybės!...

— Tai tu tiktai geru žmogumi nori būti, matai koks! Jei visi taip norės, tai kas bus kryžiuočiu?! Bet nežinau dar, kas kuo persidarys, dar pamatysime.

Tik jūsų bus per maža. Tu, Vinceli, atvesk savo Kazę ir ją padarysime kuo nors. Jūs kiekvienas galėsit dar pakviesti į tą vakarą, ką tinkami.

Kitiems vaikams liepė panelė atvesti tai sesytę, tai brolių. Visi su džiaugsmu prižadėjo. Paskui kiekvienam paskyrė eiles, kurias reiks tame vakare pasakyti.

Tą dieną vaikai sugrįžo namo labai sujaudinti. Vincukas, įėjęs i trobą, tuojuo apsakė visa, ką panelė buvo jiems sakiusi. Kazė labai nudžiugo, jog ir ją panelė apdarys ir įstatys į gyvuosius paveikslus. Stonienei taip pat buvo įdomu, kas tat yra tie gyvieji paveikslai, nes nebuvo jų savo amžiuje mačiusi; prižadėjo Vincukui eiti žiūrėti kartu su mažesniais vaikais.

— Žinau, ką dar pakviesiu! — sakė Vincukas. — Pakviesiu visus tuos vaikus, kurie ateina sekmdieniais apsakymu kklauptis. Esu sakęs jiems apie kryžiuočius ir apie kitus daiktus, tai tegul savo akimis pamato, kaip jie išrodė. Tai džiaugsis!

Taip jam patiko tas panelės sumanymas, taip norėjo greičiau pamatyti tuos paveikslus, jog laukė Kalėdų, lyg kokios didžiausios laimės. Jau visai nebetoli buvo Šventės, o jisai kasdiena mąstė: „Kad greičiau ateitų, kad greičiau!”.

O laikas ir lėkė, tarsi sparnuotas. Prieš Kalėdas prisirinko daug darbo, taip Vincukas nė justi nejuto, kaip diena ėjo po dienos. Prikirto šatrų ir sulaukęs sniego suvežė juos. Turėjo paskui daug darbo su paplautu paršu, kol abudu su motina apsvilino, supjaustė. Tiktai papjautų patsai nedrįso: jo geroji širdelė negalėjo nieko nuskausti. Stonienė paprašė kaimyno ir tasai padarė galą jų balčkiui⁴³. Visa šeimyna buvo tada užimta: Juodkas su Elzyte išpūtė sau pūslę ir, įsidėję kelis žirniukus, barškino per kiaurą dieną; Kazė padėjo motinai pjaustyti mėsą ir dirbti vėdarus ir dešras. Linksmas buvo tat darbas: balčkis pasirodė labai riebus, todėl visi džiaugėsi, per visus metus galėsią valgyti skanią košę su spirgučiais ir šutienę su užkulu.

Dvare panelė taisė viską tam vakarui. Siuvo ir siūdino apdarus, matavo juos nuolat

⁴³balčkis — balta kiaulė. [przypis edytorski]

vaikams; Vincukas kelis sykius vadžiojo Kazę, nes ir jai reikėjo kažin kas pamatuoti. Vaikai labai stropiai mokėsi kiekvienas savo eiles, kad neapsiriktų, sakydami tokiai daugybei žmonių klausant. Neduok, Dieve, kokia gėda būtų! Vincukas po dešimtį sykių per dieną atsakydavo savąsias ir taip išmoko, jog ir per miegus, rodos, būtų galėjęs pasakyti.

XIV

Bet žinomas daiktas yra, jog ne iš vieno džiaugsmo tesusideda žmogaus gyvenimas; kaip dienai pasibaigus, užstoja naktis, taip po džiaugsmo kartais ateina tuojau ir nuliūdimas. Ir Stonių vaikai, prityrę tą savaitę tiek džiaugsmo, gavo pajusti ir širdies skausmą. To nuliūdimo priežastis buvo veršiuko pardavimas. Atvažiavo žydas iš Užvenčio, apeizdėjo veršiuką ir ėmė lygtis. Lygosi, lygosi pusę dienos; davė pusantrą rublio, paskui vis po 5 kapeikas dėjo, važiavo iš namų ir vėl — grįžo, peikė veršiuką, kaip imanydamas, sakydamas esant liesą, padvėsiant tuojau, mažą kaip katę, bet matydamas, jog Stonienė nenuleidžia nė kapeikos nuo pastatytosios kainos, davė galų gale du rublius. Vaikai visą laiką skersomis į žydą žiūrėjo, ir nors žinojo, jog reikia veršiuką parduoti, prašė Pono Dievo, kad žydas neduotų, kiek motina nori, kad dar nors porą dienų pabūtų. Pamatę, jog žydas jau susilygo, nubėgo į tvartą, paskutinį sykį paglostyti dar savo veršelio. Glostė, vadino jį visokiais gražiausiais vardais, o žydas atėjęs, tuojau pagrobė jį ir sūrį. Šis kojas, įmetė į šlajas. Šlajose maža buvo šiaudų, nepatogu buvo veršeliui, jo galvelė gulėjo žemiau už kojas; žydas nesirūpino visiškai, ar bėdinam gyvuliui skaudu; įsimetė, ir tiek, kaip kokį akmenį. Nabagėlis veršiukas liūdnomis akimis žiūrėjo į vaikus, šėmargė bliovė tvarte. Vaikams taip susopo širdį, jog apsilieję gaudžiomis ašaromis nubėgo į trobą. Ir Vincukui gaila buvo, bet lig ašarų nepriėjo.

Neilgai lindėjo vaikai, tą pačią dieną sulaukė visi didelio džiaugsmo. Šileikis parvažiavęs iš Luokės atnešė Stonienei pranešimus, iš kurių ji patyrė, jogei pačioje yra jai iš Amerikos pinigų ir laiškas. Tuojau ant rytojaus nuvažiavo į Luokę tų pinigų atsiimti. Speigas buvo stiprus, sniegai girgždėjo po kojomis; nežiūrint į tai, vaikai nuolat bėgo iš trobos veizdėti, ar neparvažiuoja motina. Vincukui bebruzdant po tvartus ir kiemą, įbėgo bėrukas, visas šarmotas. Vincukas puolė prie motinos, vaikai išbėgo iš trobos, o Stonienė linksmu veidu tarė:

— Kad žinotumėte, vaikai, ką tėvelis parsiantė! Gana, gana!

— Ką, mamele? Parodyk! — prašė Vincukas.

— Palauki eisiu į trobą, sušalau kaip šuo. O tu tuo tarpu nukinkyk bėruką, paspėsi dar pamatyti!

Vincukas, kaip tik galėdamas, skubėjo nukinkyti bėruką. Pastatęs jį tvarte ir užmetęs šieno, nubėgo į trobą.

— Žiūrėk, ką tėvelis parsiantė! — tarė Stonienė, paduodama jam fotografiją.

Vincukas žvilksčiojo. Štai, ant storo popieriaus, kaip gyvas, stovėjo tėvelis ir veizdėjo i Vincuką savo geromis akimis. Tik apsidaręs labai ne taip, kaip namie kad vaikščiojo: juodi ilgi šarkai, iš po kurių kabėjo laikrodžio grandinė, balta perkarą⁴⁴ ir perkaklis⁴⁵, vienoje rankoje turėjo aukštą, apskritą skrybėlę, antroje skėtį. Ponas — ir gana! Vincukas žiūrėjo, žiūrėjo. Graudu jam pasidarė ir taip ilgu be tėvelio, taip ilgu... Viską, rodos, atiduotų, kad tik pamatytų jį patį, gyvą, ne ant popieriaus. Bet kartu ir palinksmėjo, jog tėvelis taip apsidaręs, kaip koks ponas, jog gerai jam, matyti, toj Amerikoje.

— Šit dar gromata⁴⁶ yra, Vinceli — tarė Stonienė.

Vincukas paėmė laišką. Nebereikėjo dabar bėgti į Šileikius.

Vincukas pats pradėjo ją skaityti pamažu, tarpais drebančiu nuo sujudimo balsu: „Pradedu savo gromatą žodžiais Viešpaties Dievo — Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus — laukdamas nuo jūsų atsakymo — Ant amžių amžinųjų, amen — Aš, Petras Stonis, rašau gromatą pas savo mieliausios prisiekos ir vaikelių, apznaimindamas⁴⁷ jums, kad esu iš Dievo malonės sveikas ir linksmas. Dabar kloniojuos geros sveikatos tau, ma-

Namai, Liūdesys

Laiškas

Laiškas, Ilgesys

⁴⁴perkara — perkelinė krūtinė su apykakle, seniau nešiojama prie kostiumo. [przypis edytorski]

⁴⁵perkakis — kaklasaitis. [przypis edytorski]

⁴⁶gromata — laiškas. [przypis edytorski]

⁴⁷apznaiminti — duoti žinoti apie ką nors, pranešti. [przypis edytorski]

no mieliausia Ona, ir linkiu visokių mylistų⁴⁸ nuo Dievo. Bučiuoju tavo baltas rankes ir vaikelius bučiuoju apkabindamas po tūkstantį kartų. Kartu su ta gromata gausite 30 rublių, iš tų pinigų prašau tavęs, mieliausia mano prisiekėle, nunešk du rublius ant mišiu, kad Dievas visus mus išlaikytų sveikatoje; už kitus nusipirk, ko reikalaus. Nesigailėk nupirkti Kalėdoms, ko reikia, sutaisyk vaikeliams geras kūčias, kad paminavotų⁴⁹ mane valgydami. Vincukui nupirk balakaniuką, jo jau pasenęs labai; reikia apdaryt mūsų gaspadorių. Fotografiją vieną atiduok broliui, kitą sau pasilik, o trečią duok Vincukui už tai, kad pats parašė jau pas mane. Naujienų pas mus nėra didelių; darbo vis tebeturiu, sunkiai reikia dirbti, užtai užmoka gerai, nieko netrūktų, tik ilgu be jūsų. Ką girdėtis pas jūsų? Tegų Vincukas parašo, dar atrašykite greit, ar gavote pinigų ir fotografijas”.

„Dabar kloniojuos geros sveikatos broliui Povilui ir brolienei, ir Lileikiams, linkėdamas visokių loskų nuo Pono Dievo. O dabar nebeturiu ko džiugiau rašyti, pasilikite sveiki ir linksmi, mano aplankyti. Bučiuoju tavo baltas rankes, mano mieliausioji prisiekėle Ona, bučiuoju visus vaikelius: Vincuką, Kazę, Juozuką ir Elzytę. Klausykite motinėls, o Vincelis tebūnie toks gaspadorius, kaip buvęs. Su Dievui atrašykite greit».

Stonienė verkė, vaikai klausėsi išsižioję; pačiam skaitytojui ašaros žibėjo akyse.

— Mažylėlis tas mano! — raudėjo Stonienė. — Mat, neužmiršta mūsų, iš savo sunkaus darbo atsiuntė! Rytoj reikės nuvažiuoti į Užventį nusipirkti šio to, ir mišioms duosiu nuėjus į kleboniją. Nuvažiuosi kartu, nupirksiu ir tau šarkeliams milo, duosime pasiūti. Juk jau trys dienos tėra ligi švenčių, paskui nesuskubs.

— Galime mauti rytoj! — atsakė Vincukas, įdėdamas laišką atgal i kuvertą.

Paskui išsirinko sau vieną fotografiją, suvyniojo ją atsargiai į baltą popierių, kurį kažkada buvo gavęs nuo panelės, ir įsidėjo į savo skrynelę. Nė apsaugoti negalėjo, kaip džiaugėsi, kad tėvelis jam paskyrė vieną fotografiją. Ir kokia tat laimė buvo, kad galėjo jau pats skaityti laiškus! Nebereikėjo nieko prašyti, galima buvo ne vieną sykį tikrai išgirsti, bet nors šimtas sykių, kada sau nori, ir gali skaityti. Taigi ir skaitė tą pačią dieną bene dar tris sykius. O vietas, kuriose tėtušis rašė apie jį, kiekvieną sykį dar atkartodavo po kelis kartus, žodžiai tie jį kelte kėlė aukštyn. Tėvelis ir šarkus jam liepė nupirkti... Kaip gerai! Apsivilks eidamas į dvarą, į tą vakarą. Bet staiga atėjo jam į galvą: o kuo apsiliks Juozukas? O Elzytė? Kazė turi gerą jupele, bet tuodu apdriškė vaikščioja, o juk reikia būtinai ir jiems nueiti į dvarą, tiek gražybių ten pamatys! Susimąstė valandėlę... „Žinau jau, kaip padarysiu!” — tarė sau :

— Nė man tų šarkų taip reik, nė kas, dar mano senieji nesuplyšę, o už tuos pinigų paprašysiu mamaitės, kad nupirktų jupele Elzytei ir kokią čerkasą šarkeliams Juozukui, rytoj duosime pasiūti ir turės Kalėdoms į dvarą.

Taip ir padarė; ant rytojaus, prieš išvažiuojant į Užventį, pasakė motinai savo nusprendimą. Motina sutiko ant jo noro ir įdavė siūti rūbus Elzytei ir Juozukui. Prieš kūčių dieną panelė atleido vaikus ant švenčių visai savaitei lig Naujųjų Metų. Vincukas, turėdamas dabar daugiau laiko, rašė tėvui laišką.

Norėjo būtinai pats visą laišką parašyti. Pa mažu rašė, bet daug labai prirašė, ką tik norėjo, viską įdėjo.

XV

Atėjo galų gale ta seniai laukiama antroji Kalėdų diena. Panelė buvo įsakiusi, jog tie vaikai, kurie prisidės prie gyvųjų paveikslų, turi ateiti į dvarą anksčiau, o visi kiti, kurie tik veizdės, tesusirenka sutemus. Sulaukė motinos iš bažnyčios, ir Vincas su Kaze, pavalgę pietus, nubėgo į dvarą. Įėjęs į savo mokomąjį kambarį, Vincukas vos jį bepažino. Buvo visiškai permainytas. Vienas kambario galas buvo atskirtas uždanga, kuri kabojo ant drūtos vielos, taip, jogei lengva buvo ištraukti arba sutraukti. Už uždangos buvo padarytas iš lentų paaukštinimas. Visas tas galas buvo papuoštas labai gražiai: ant lentų paklotos buvo paklodės, pasieniuose pastatytos jaunutės žalios eglėlės. Likusioji kambario dalis buvo pristatyta suolų ir kėdžių, ant kurių turėjo sėdėti tie, kurie ateis veizdėti ir klausyti, kas bus už tos uždangos. Panelė su savo seserimi ir dviem broliais, parvažiuavusiais iš mokslų ant švenčių, sukinėjosi po kambarį, dar šį tą taisydama.

⁴⁸mylista — malonė. [przypis edytorski]

⁴⁹paminavoti — atminti. [przypis edytorski]

Paskui abi panelės, paėmusios mergeles, nuvedė jas tam tikrai apsidaryti. Darė taip, kaip kitados dėvėta lietuvių.

Apsegė jas žaliais dryžais sijonėliais, baltais marškinėliais plačiomis rankovėmis, juodomis strukelėmis (kiklikais⁵⁰ su klostymais aplinkui); pririšo baltai-raudonas prijuostėles, ant kaklo pakabino gintarų šniūrelius; paleido plaukus, ant galvų uždėjo rūtų vainikėlius. Mergelės žiūrėjo į didelį veidrodį, kybantį ant sienos, stebėjosi, negalėdamos pačios save pažinti; taip jos pačios sau patiko, jog negalėjo atsitraukti nuo veidrodžio, vis tik, rodos, žiūrėtų ir žiūrėtų be galo. Berniukai taip pat turėjo apsitaisyti vienodai — pilkais miliniais drabužiais ir naginėmis.

Tuo tarpu sutemo; pradėjo rinktis žiūrėtojai. Kambarys buvo nemažas, bet prisirinko tų žiūrėtojų tiek, jog nė vienos kerčios tuščios nebeliko. Vieni sėdėjo, tie gi, kuriems nebuvo suolo, stovėjo. Atėjo visi dvaro kumečiai su savo vaikais, ir iš aplinkinių sodų atbėgo vaikai su motinomis, kai kurie su tėvais. Ne tik vaikams, bet ir jaugusiems žmonėms įdomu buvo pamatyti, kokias ten kamedijas rodys tame dvare. Atėjo ir ponas su ponia, ir klebonas su kamendoriumi, ir atsisėdo priešakyje, prieš pat uždangą. Abudu ponaičiai atsistojo prie uždangos — atitraukti jos, kada reikės. Tada panelė įsivedė vaikus pro antras duris tiesiai už uždangos, ir sustatė gražiai į būrį, nustačiusi pati atsistojo viduje. Ponaičiai nutraukė uždangą, ir būrelis uždainavo:

Lietuva, tėvynė mūsų, tų didvyrių žemė,
Iš praeties tavo sūnus te stiprybę semia,
Tegu tavo vaikai eina vien takais dorybės,
Tegu dirba dėl naudos tau ir žmonių gėrybės,
Tegu saulė Lietuvos tamsybes prašalina,
Ir šviesa, ir tiesa mus žinksnius telydi.
Tegu meilė Lietuvos dega mūsų širdyse,
Vardan tos Lietuvos vienybė težydi.

*

Iš pradžios vaikams labai nedrąsu buvo, tiek žmonių prieš save pamačius. Balsai skambėjo silpnai, drebėdami, bet, girdėdami panelę drąsiai dainuojant, įsidrąsino ir jie, ir graži daina plaukė balsiai, skambėdama lyg vargonai. Pabaigus, ponai ir kunigai ėmė ploti delnomis, šaukdami: „Bravo! bravo! Dar kartą! Dar kartą!“. Vaikai, pamatę ponus taip darant, pradėjo ir patys rankomis ploti; pasidarė didelis triukšmas. Nutilus visiems, dainininkai dar kartą padainavo tą pačią dainelę.

Pabaigus ponaičiai užtraukė uždangą, ir pradėjo taisyti gyvąjį paveikslą. Pasirodė «Vaidilaitės».

Iš žiūrėtojų nedaug kas nežinojo, kas per paukštis tos vaidilaitės; todėl, prieš padarant tą paveikslą, panelė atsistojusi ant aukštumėlės, prie uždangos, paaiškino visiems, jog vaidilaitės buvo tat tokios mergaitės, kurios senovėje, kol dar lietuviai buvo stambeldžiai, šventąją ugnį sergėjo. Lietuviai, mat, stambeldžiai būdami, kūreno ugni savo dievaičiams ant garbės; ta šventoji ugnis rusėjo⁵¹ keliose vietose, kaip antai ant Šatrijos kalno, ant Birutės kalno Palangoje. Kad ugnis niekadų nė valandėlei neužgestų, prižiūrėjo ją vaidilaitės. Pašventusios savo gyvenimą tarnauti dievaičiams, jos apsižadėdavo niekadų netekėti, gyveno prie tos vietos, kur rūko ugnis, ir sergėjo ją paeiliui.

Pabaigus panelei savo kalbą, pasikėlė uždangą, ponaičiai uždegė tam tikras bengalines ugnis, kurios apipylė raudona šviesa visą aukštumėlę už uždangos, ir žiūrėtojų akimis pasirodė gražus paveikslas. Buvo tat tankus eglėlynas; viduryje tuščia vieta, toje vietoje aikštėjo sudėtas iš plytų aukuras, ant jo rusėjo ugnis. Aplink aukurą susirinko šešios vaidilaitės: viena stovėdama prie pat aukuro, metė į ugnį medžio pagalį, antra atsistojusi po egle susimąstė, įsmeigusi akis į tolybę — rasis, manė apie savo namelius, kuriuos turėjo

⁵⁰kiklikas — trumpas be rankovių drabužis. [przypis edytorski]

⁵¹rusėti — pamažu degti, smilkti. [przypis edytorski]

pamesti, pasišvęsdama dievaičiams; kitos sėdėjo ant žemės aplink aukurą. Visos buvo baltiteliaičiai apsidariusios, žaliais rūtų vainikėliais ant galvų. Mergaitės, panelės išmokytos, labai gerai vaidino tą paveikslą: stovėjo, lyg negyvos, nėviena nė pirštu nepajudino, nė akimis nemirktelėjo. Iš tolo išrodė, tarytum čia negyvi žmonės, bet gražus paveikslas. Tarp žiūrėtojų pakilo šauksmai, visi ėmė šnibždėti:

— O Jergutėliau, kaip gražu! Kaip gražu! Mamaite, veizdėk, veizdėk, kaip ugnis rūksta!

— Kokios gražios tos vaidilaitės! Ak tu, Dievuliau, sakau tiktai!

— Mamele, žiūrėk, be ne mūsų Kazė ta, kur stovi po egle? — Klausė motinos Juozukas.

— Kažin! Gal ir Kazė... Sunku pažinti, taip pasipuošusi. Nuo tos raudonos šviesos viskas kitoniškai išrodo, gražiau.

— Ir reik, mat, taip stovėti, kaip negyvoms! Kaip tik paveikslas koks!

Vaidilaitės taip visiems patiko, jog visi tik žiūrėtų ir žiūrėtų. Bet neilgai tegalėjo džiaugtis jomis. Po kokių dviejų minučių nusileido uždanga ir uždengė paveikslą.

Netrukus vėl pasikėlė, ir nedrąsiai žengdamas išėjo Vincukas savo eilių pasakyti.

Buvo apsidaręs taip pat, kaip ir pirma, kada dainavo, pilkais miliniais drabužiais ir baltais autais su naginėmis, net išbalo nuo didžio susijaudinimo. Baimės paimtas užėjo ant aukštumėlės. Pažvelgus į kambarį ir pamačius tiek žmonių ir visų arčiaus ponus ir kunigus, jį apleido paskutinė drąsumo kibirkštis. Norėjo atgal bėgti nuo aukštumos: jam rodėsi, jog viską užmiršo ir nė žodžio iš savo eilių nebegalės pasakyti. Bet buvo taip baisu tik trumpą valandėlę. Tuojau, susirinkęs visą savo drąsumą, pradėjo kalbėti išpradžios truputį drebančiu balsu, paskui kaskart drąsiau :

Myliu aš tėvynę,
Šalį didžiavyrių,
Kur žyd išsiplėtus
Tarp žaliųjų girių.

Myliu aš senelių
Kaulus čia pasėtus:
Jie turtas tėvynės
Mano numylėtos.

Man meilūs laukeliai,
Kai puikiai žaliuoja,
Ežerai kai šniokščia.
Upės tyvuliuoja.

Tinka man darželiai,
Myliu kožną žiedą,
Myliu paukštužėlius,
Kur sodnelyj gieda

Meili man kalbelė,
Nors vargdieniai šneka.
Ogi tos dainelės,
Kur girdėti teko,

Kaip dūšiai malonios,
Kaip širdin įsmenga!
Neužmiršt jų niekas,
Kam girdėti tenka.

Meili man šalelė,
Ir meilus namelis,

Pasirodymas, Džiaugsmas

Kur gyven močiutė,
Brolis ir tėvelis.

Myliu aš tėvynę,
Myliu ir mylėsiu,
Nors ir dėl tos meilės
Daug ką nukentėsiu.

Gražiai kalbėjo Vincukas savo eileles; matyti buvo, jog žinos ką kalbą, jog tikrai jaučia taip, kaip sako, myli savo tėvynę ir mylės ją visados. Stonienei, girdint, kaip gražiai kalba jos sūnus, net ašaros sužibo akyse: veizdėjo ji savo Vincuką ir džiaugėsi, džiaugėsi. Kunigams ir ponams taip pat, matyti, labai patiko eilės, nes pabaigus jam sakyti, plakė delnomis ir prašė, kad dar sykį pasakytų. Vincukas turėjo atkartoti.

Paskui buvo vėl paveikslas: „Gediminas pas Krivaitį”.

Vėl žaliavo miškas. Kunigaikštis Gediminas atvažiavo pas Krivaitį pasiklausti, ką reiškia jo sapnas apie geležinį vilką. Kiek tolėliaus du tarnai turėjo jo arklių, jis gi patsėjo prie vyriausiojo kunigo. Ant galvos blizgėjo jam varinis šalmas su gražia plunksna ant viršaus, krūtinę dengė geležiniai šarvai, prie aukštų batų spindėjo aukso pentinai, pašonėje kabėjo ilgas kardas aukso kotu. Krivaitis, pamatęs atvažiavus kunigaikštį, išėjo jo pasitikti, ir dabar štai atsistojęs po egle laukia Gedimino. Jis senas jau buvo ir žilas; ilga balta barzda buvo apsupusi jo veidą, ilgais, baltais rūbais, apsijuosęs ilga, ilga juosta, jis panašus buvo į baltą balandėlį; rankoje turėjo ilgą, lenktinę lazda.

Labai visi nustebė, pamatę tame paveiksle arklių. Buvo tat nedidelis panelių arkliukas, papratintas vaikščioti ir po kambarius. Tarsi suprasdamas visą valandos didybę, stovėjo įsiai romus, tik kelis kartus neiškentėjęs pamojo uodega.

Po to paveikslas sakė vėl eiles viena mergaitė, paskui gi pasirodė „Kęstutis, sutinkąs Birutę”.

Kęstučiu buvo Vincukas, Birutė gi — panelės mokinių viena — Marelė. Ir Kęstutis, kaip Gediminas, buvo visas geležimi apsidengęs; ant jo pečių kabėjo puiki lokena, prie šono kardas ir saidokas su vytomis (strėlomis); sėdėjo ant žirgo, pabalnoto spindinčiu balnu. Jodamas pamiške, sutiko gražią Birutę ir, jos grožybės apžavėtas, sustabdė žirgą ir nustebusiomis akimis žiūrėjo į ją, tarsi nežinodamas pats, ar žmogų turi prieš save, ar kokią dangaus dievaitę. Jaunoji Birutė — liuosai paleistais šviesiais plaukais, ant kurių žaliavo rūtų vainikėlis, žaliai dryžu sijonu, balta prijuostėle, baltais lyg sniegas marškiniais, suspaustais žalia strukele, auksiniais gintarais ant kaklo, visa graži lyg rožė — sutikusi netikėtai kunigaikštį ir matydama įsmeigtas į save jo akis, paraudo, akeles žemyn nuleido — ir stovėjo taip prieš Kęstutį nedrįsdama į jį pažvelgti, turėdama rankoje lauknešėlį, kuriame nešė savo broliams-žvejams pietus.

Puikus tat buvo paveikslas! Vincukas prikabinta tamsia barzda labai mandagus išrodė, Birutė gi buvo tokia graži, jog atsižiūrėti negalima buvo.

— Motinėle, veizdėk! — šnibždėjo Elzytė. — šit Vincelis ant žirgo! O Jergutėliau, kokio barzda.

— Gana, gana, sakau! — girdėti buvo iš kito kambario galo. — Ir reikėjo taip sutaisyti! Visai kaip toje dainoje apie Birutę:

Ant balto kaklo gintaro šniūrelis,
Ant gelsvų kasų rūtų vainikėlis.

— O ir Kęstutis taip pat, ar atmenate?

Ant širvo žirgo, po lokio kalpoku,
Su šviesiu ginklu, su ragu, saidoku.

— Bet ir ta Marelė tokia graži, kaip tiktai tikroji Birutė!

— Graži Birutė, graži! — kalbėjo ponai ir kunigai. — Nenuostabu, kad Kęstutis ją pagavo!

Pasirodymas, Džiaugsmas

O Marelės motina, kur sėdėjo pirmose eilėse ir girdėjo tuos pagyrimus, augte augo iš džiaugsmo, įmanė užlipti ant aukštumėlės ir sušukti, kad visi girdėtų:

— Veizdėkite, štai aš esu tos gražiosios Birutės motina! Tat mano duktė taip į Birutę panaši!

Ketvirtas paveikslas buvo: „Žemaičių krikštas”. Vėl aplinkui sustatytos buvo eglės, viduje stovėjo kunigaikštis Vytaudas. Aukso karūna žibėjo jam ant galvos, ant pečių kabėjo ilgas raudonas karališkasis apsiaustas; dalijo jisai baltus rūbus tuoj krikštytiems žemaičiams, o tie prieš jį klūpojo. Šalia kunigaikščio stovėjo kunigas balta kamža⁵² apsilvilkęs, iš antros pusės tarnas laikė didžią krūvą baltųjų rūbų.

Vytaudu buvo Vincukas. Sunku ir apsaityti jo laimę, apsidariusio tuo didžiuoju Lietuvos karaliumi, apie kurį jis taip dažnai mąstydamas, kurį taip mylėjo ir kurs jam didžiaus už visus kitus patiko. Pasididžiudamas stovėjo jisai, žibėdamas aukso karūna ir rimtai žiūrėdamas į klūpančius po jo kojomis berniukus ir mergaites, lyg tikrasis karalius į savo pavaldinius.

Kunigu buvo Valdžiukas, nedidelis berniukas, panelės mokinys, visados labai gyvas; pakykęs, pirmas prie visokių «štukų». Bet kada jį panelė aptaisė kunigu, staiga taip persimainė, kad negalima buvo pažinti, jog tat yra tas pats Valdžiukas. Tylus, rimtas sėdėjo kambario kerčioje, kur jį panelė pasodino, savo balta kamža, aukso stula⁵³ ant kaklo, aukšta juoda kepure ant galvos, laikydamas aukso kryžių rankose. Aplink jį, kambaryje, vaikai ir panelė juokėsi, kalbėjo besidairydami, bet jis nė sykio nė nešypterėjo, tik pakėlęs akis aukštyn, stovėjo, lyg koks šventasis. Marelė, visados labai linksma ir didelė juokdarė, pamačiusi jo toki rimtumą, priėjo ir pabučiavo į ranką, tardama:

— Ką beveiki, kunigėli?!

Valdžiukas ir tada nieko: davė ranką, kaip tikras klebonas, ir vėl sėdėjo žiūrėdamas į kambario lubas. Taip pat stovėjo ir paveiksle ir visiems labai patiko.

— Ar matote, vaikai — kalbėjo kažin kokia moteriškė — tas Vytaudas buvo mūsų geradaris, išmokė mūsų protėvius tikrąjį Dievą garbinti!

— Mamyte, ar tat buvo mūsų karalius, tas Vytaudas? — klausė vaikas.

— Mūsų, mūsų, kaipgi! Ar matai, kas tų apdarų gražumas, gana, gana!

— Panelė sakė dabar, jog Vytaudas visiems davinėjo tuos baltus rūbus, kas tik apsikrikštijo...

— O Jergutėliau! Kiek tai jam tų rūbų reikėjo! Juk tiek žemaičių yra!

— Kas tat yra karaliui! Ar jis, tari, neturėjo iš kur!

— Bet ir išstovėk tu man taip, nė akimi nepajudinus! — kalbėjo vėl kažin kas.

— O kunigėlis, kunigėlis koksai! Kaip tik tikras! Ir stulą tur, ir kamžą, žiūrėkit!

Valdžiuko motina, veizdėdama į sūnų, mažne verkti pradėjo. Kas per laimė pamatyti kunigėliu nors gyvajame paveiksle!

— Žiūrėčiau ir žiūrėčiau visus metus — kalbėjo ji savo kaimynei. — O gal Dievas ir duos, gal ir paliks kunigėliu!

Ant galo pasirodė «Aušra». Vaikų būrys sėdėjo ant žemės, visi skaitė knygeles ir laikraščius, aplinkui juos, ant žemės buvo išmėtyta visa krūva knygų. Už jų aukštai stovėjo moteriškė, visa balta, ant galvos jai žibėjo graži žvaigždė, aukštai iškeltoje rankoje turėjo degantį švyturį. Linksmi šypsodama žiūrėjo į skaitančius vaikus. Puikus tat buvo paveikslas! Panelė išaiškino, jog pradėjus žmonėms skaityti knygas ir laikraščius — kaip tie vaikai ten kad skaito — Lietuvai išauš laimės aušra. Žmonės apsišvietę bus geresni, doresni, turtingesni, visiems bus geriau gyventi, visi bus laimingesni.

Pasibaigus paveikslams, vaikai susirinkę ant aukštumėlės, vėl sudainavo. Įsidrąsinę jau dabar visiškai, dainavo pilnu balsu, ir daina skambėjo skardžiai, kilo aukštyn, siūbavo...

Kur banguoja Nemunėlis,
Kur Šešupė miela plaukia.
Ten Lietuva mano brangi,
Tenai širdį mano traukia.

⁵²kamža — baltas bažnytinis drabužis. [przypis edytorski]

⁵³stula — katalikų dvasininkų apeiginė ilga juosta. [przypis edytorski]

Ten darželyj pinavijos,
Ten mergelės, kaip lelijos,
Ten šalelė daug gražesnė,
Juoda duona ten gardesnė.

Lėkčiau, lėkčiau, kad galėčiau,
Paukščio sparnus kad turėčiau:
Ten atrasčiau tarp savųjų
Daug grožybių aš saldžiųjų.

Vakaras buvo pabaigtas. Žiūrėtojai pradėjo kilti ir eiti namo. Kunigai ir panelė, įsima- išę tarp žmonių, klausinėjo, kaip jiems patiko gyvieji paveikslai ir kuris visų didžiausiai. Vieni tvirtino, jog visų gražiausias buvęs Kęstutis su Birute, kiti jog — Vytaudas. Bet visi vienu balsu gyrė visus paveikslus, sakydami, jog taip buvo gražu, taip gražu, kad ir apsakyti negalima. Dėkojo labai panelėi už taisymą ir pakvietimą.

— Na, vaikai — tarė panelė atsisveikinantiems vaikams — neužmirškite ką matę; atminti, jog Vytaudas apkrikštijo žemaičius, neužmirškite, kas buvo Kęstutis ir Birutė, ir Gėdiminas. Ar neužmiršite?

— Neužmiršime! — šnibždėjo vaikai nedrąsiai.

Vaikus, kurie priklausė prie gyvųjų paveikslą, panelė sutūrėjo dar. Išėjus visiems žmo- nėms, nuvedė juos į valgomąjį kambarį ir, susodinusi už stalo, savo papratimu juokavo.

— Vincuk, sėskis čia, ant pirmosios vietos! — tarė, rodydama jam krėslą stalo gale. — Vytaudas turi sėdėti visu aukščiausiai. Toks mandagus buvai aukso karūna ir karališkuoju apsiaustu, dabar reikia jau atiduoti tau garbę kaipo karaliui! — Vaikai juokėsi.

— O Birutėlė prie Vytaudo! — komandavo panelė. — Sūnus vyresnis už motiną... bet ką padarysi, kad jau taip išpuolė!

Vaikai gėrė arbatą, valgė pyragą su sviestu ir sūriu, graužė pipirninkus⁵⁴, obuolius. Panelė gyrė juos, kad gražiai dainavo, gerai stovėjo paveiksluose, nesijudindami, taip, kaip buvo įsakiusi. Prižadėjo už tat kada nors vėl tokį pat vakarą sutaisyti. Galų gale vaikai, prisivalgę ir prisigėrę, prikimštomis obuolių ir pipirninkų kišenėmis — reikėjo parnešti seserims ir broliams — atsisveikino su panelė ir išėjo namo.

Ir ilgam ilgam laikui pasiliko žmonių atminime visas tas vakaras. Ilgai, Ilgai vaikai, vakarais apie ugnelę susirinkę, kalbėjo apie tuos gražius paveikslus ir minėdavo; kokią gražią karūną Vytaudas turėjo, koks paikus buvo kunigėlis, kaip nesakomai šviesiai žibėjo žvaigždė ant „Aušros“ kaktos.

XVI

Žiema baigėsi. Jos geležinės, šaltos rankos, kurios taip stipriai ir ilgai spaudė žemę, nusilpnėjo, atsileido. Papūtė šiltesnis vėjas iš vakarų pusės, aukso saulytė šilčiau ėmė žibėti ant dangaus. Teisybė, kartais nė iš šio, nė iš to, stiprus speigas suspaudė viską, bet buvo tat jau paskutiniai žiemos pasistengimai. Lyg senelis, norėdamas pasigirti prieš jaunuomenę esąs tvirtas, užsivertęs vargais negalals maišą ant pečių, panešęs jį kelis žingsnius, tuojau meta pavargęs: taip ir žiema, pasenusi, nenori pasirodyti esanti senelė — kiek galėdama spaudžia dar geležinėmis rankomis, pučia šalčiu... Bet senelė — jauna nebebus: bematant ims žibėti saulė — ir žie mos vieko nebeliko. Tai vėl pamanyš — pradės pustyti, berti sniegus, lyg per Kalėdas, kol dar jauna tebebuvo. Papūs papūs ir nustos, nes tai nebe tos dienos, vieko nebėra. Adistar⁵⁵ kaip senelė, kuri atsiminusi jaunas dienas, eina šokti, apsisuks kelis kartus, patrypčios, bet tuojau pradeda skaudėti į kojas — ir eina sau gulti.

Ką nedarė, kaip nešokinėjo senutė-žiema, nieko nepadare, turėjo mirti. Į jos vietą ėjo pavasaris.

Linksmiau žvirbliai pradėjo čirškėti ant trobos, ir varnos lyg linksmiau ėmė šokinėti po kiemą. Vieną dieną Vincukas, bėgęs iš kiemo į trobą, sušuko:

— Vaikai, žiūrėkit, žąsys lėkia!

⁵⁴pipirninkas — sausainis su aštriais prieskoniais. [przypis edytorski]

⁵⁵adistar — kaip tik. [przypis edytorski]

Vaikai išpuolė iš trobos ir pamatė ilgą juodą virvę plaukiant miškų linkan. Iš to didelio džiaugsmo, kad pavasaris jau arti, pradėjo bėgioti po kiemą; bet greitai, sušalę, subėgo atgal į trobą. Ir Vincukas džiaugėsi su kitais. Džiaugėsi, kad vaikai galės sau bėgioti per dienas, nebešals, kad nebereiks tiek šatry. Šerdamas šėmargę kalbėjo jai: „Neilgai beėsi sausą šieną ir šiaudus, šėmargėle! Išėisi sau į ganyklas, skinsi geltonus žiedelius ir žalitelaitę žolelę! Tai bus skanu! O paskui pieno daug mums duosi — daug, daug!”

Tik savo bėruko negalėjo padžiuginti pavasariu. Kas jam per džiaugsmas iš to! Per žiemą maža tesidaravo, retkarčiais iš miško šatry parveš, į malūną ar turgų nuvažiuos — ir visas darbas. O dabar — arti, akėti, mėšlą vežti... Kas ir suskaitys visa! Pasibaigs jam atilsis. Vincukas su dideliu gailėsiu glostė minkštus savo mylimojo arklio nasrus ir, lyg norėdamas paguosti jį ir save, tarė:

— Nebijok, bėreli! Ne labai tau bus sunku, nes juk gerai tave žiūrėjau, esi riebus, kaip pono arklys. Ką padarysi, reikia darbuotis!

Ir jam pačiam štai artinasi sunkus darbymetis. Bet jis nenusimena. Džiaugiasi dar, kaip bus gerai! Išėis į laukus, kaip koks ūkininkas, pats sau ponas. Ars, akės, sės — viską dirbs, kaip tėvelis. O kaip paskui sužaliuos laukai — tai bus džiaugsmo! Ir vien pamanęs apie tat, tuoj tarėsi esąs suaugęs ūkininkas, pakėlė galvą aukštyn ir norėjo, kaip tėvelis, uostus ranka perbraukti...

Bet, kadangi tų uostų nė pėdo dar nebuvo, pakrapštė tiktai sau panosę. Tuojau tečiaus apėmė jį baimė, ar mokės visus darbus atlikti... Arti ir akėti niekas, bet su sėjimu — Dievas žino...

Ta baimė kankino labai mažą ūkininką. Taip troško pats apsidirbti savo laukus, jog ir pasakyti negalėjo. Ir dar vienas daiktas neleido Vincukui pilnai džiaugtis artimu pavasariu: buvo tat supratimas, jog, prasidėjus darbams laukuose, nebegalės mokytis dvarė. Panelė sakė ateiti sekmadieniais, ji duosianti knygų pasiskaityti, galėsią parašyti po truputį... Žinoma, sekmadieniais galės pasiskaityti, galės ir eilių pasimokyti, ir parašyti, bet vis jau nebe taip bus, kaip dabar. Tiek nebesimokys, nebegirdės tokių gražių panelės pasakojimų... Tiktai rudeni begalės vėl tęsti toliau savo mokslą. Ir užėjo jam noras, kad tas pavasaris ir vasara greit greit pereitų, paukščiu pralėktų.

Veždamas į malūną kviečių puspūrį supikliuoti Velykų pyragams, Vincukas galvojo apie savo mokslą. Vieną žiemą tevaikščiojo į dvarą, bet kiek visoko išmokė jį panelė! Rudeni juk nieko dar nemokėjo, žinojo tiek, kiek visi tie sodžiaus berniukai, o dabar ir skaito taip greit ir rašo, ir apie viską tiek žino! Kokius ilgus laiškus jau parašo savo tėveliui. Pilną lakštą prirašo. „Vis dėlto esu jau mokytas!” — tarė sau.

Bet tuojau atėjo jam į galvą, jog tik prieš tuos berniukus moka jis daug, nes jie visai nieko nemoka, o prieš panelę, duokime, ką jis?! Nė dešimtos dalies to nemoka, ką ji.

Atsiminė, ką panelė sakė, jog mokytas žmogus niekad nesididžiuoja savo protu, nes supranta, jog pasaulyje yra tokia daugybė mokslų, kad žmogus jų visų apimti negali. Jis nesididžiuoja, bet vis dėlto malonu, kad žino šį tą. O pasimokęs dar antrą žiemą ir trečią — galės jau gerai mokytis sodžiaus vaikus... Juk jie nieko nemoka ir nežino, jiems ir to, ką jis žinos, bus labai daug.

Bevarydamas bėruką per purvynus, atsiminė Vincukas, ką panelė pasakojo apie Vytaudą. Seniai laukė jis didžiai nekantriai išgirsti apie tą savo mylimąjį Lietuvos didvyrį, dabar dar didžiau, pats buvęs juo gyvajame paveiksle. Sakė panelė, kaip Jogaila, didysis Lietuvos kunigaikštis, Vytaudo pusbrolis, įdėjo Vytaudo tėvą Kęstutį ir patį Vytaudą į kalėjimą. Bijojo, mat, kad juodu su žmonių pagalba, kurie tuodu kunigaikščius labai mylėjo, nenumestų jo nuo sosto ir patys nepradėtų viešpatauti Lietuvoje. Ir ne tik įdėjo į kalėjimą, bet liepė dar savo dėdę Kęstutį pasmaugti.

— A Jergutėliau! — sušuko Vincukas. — Pasmaugti kunigaikštį Kęstutį! Argi tat teisybė? — Panelė patvirtino liūdnu balsu.

— Argi jau visai nebuvo kas apginąs?! Aš jam būčiau parodęs, tam bjaurybei Jogailai! Būčiau jį užmušęs, būčiau jį patį pasmaugęs! — šaukė jisai labai sužadintas.

— Visa nelaimė, kad tavęs dar pasaulyje tada nebuvo — nusijuokė panelė.

Jam akys ašaromis pasruvo. Niekados jis nesitikėjo, kad tas Kęstutis, kurs jam taip patiko, apie kurį tiek girdėjo nuo panelės, kaipo apie geriausiąjį, teisingiausiąjį kunigaikštį, būtų numiręs tokia baisia mirtimi, ir dar nuo lietuvio, nuo savo brolavaikio rankos.

Ūkis, Darbai, Nerimas

Tėvynė, Pamąstymai

Bėdinas tas Kęstutis! Tas pats kunigaikštis, kurs sutiko Birutę ant jūros kranto, kurs taip mylėjo savo žemaičius, kurs be paliovos veikė piktuosius kryžiuočius... Tas pats! Toks narsus, toks geras... ir štai koks jo galas! Taip galvojo vis Vincukas, net kiti vaikai, pamatę jo didelį gailėsį, pradėjo juoktis. O mažasis Staselis tarė švelnesiuodamas:

— Ir ko čia taip gailies? Bene tavo dėdė jis buvo!

— Kvailys jisai — tarė sau Vincukas — rodos, kad tiktai dėdės tegalima gailėtis. Ko ten nuo jo norėti, mažas dar vaikas. Bet ir kiti vaikai, nors ir daug vyresni, nejaučia taip, kaip jis. Patyrė Vincukas, jog ir jo mylimąjį Vytaudą toks pats galas laukė. Ir tą kunigaikštį būtų nužudęs Jogaila, kad ne vienos lietuvės pasišventimas. Buvo taip: Vytaudas sėdėjo užrakintas toj pačioj Krėvos pilyje, kur ir Kęstutis. Jo pačiai kunigaikštieni Julijonai leista buvo retkarčiais lankyti savo vyrą. Visados eidavo ji su savo mylimąja tarnaitė. Vieną sykį ėjusi kalėjimą, tarnaitė puolė po kojų Vytaudui sakydama:

— Kunigaikšti, bėk iš čia Jogaila nepaleis tavęs, ir tave laukia toksai galas, kaip tavo tėvo! Apsivilk mano rūbais, išėisi su kunigaikštienne, niekas nesupras ir nepažins, o aš čia tavo vietoje pasiliksiu!

Vytaudas ir jo pati nustebę klausė šitų žodžių. Pagalios kunigaikštis tarė:

— Ar gerai pagalvojai, ką sakai? Man gal ir pasisektų išbėgti, bet kas bus su tavimi, ar žinai? Tave kankins ir nužudys. Negaliu priimti tokios aukos.

Bet tarnaitė ant to atsakė:

— Žinau, viešpatie! Bet sunkiausios kančios man yra niekis, kad tik tu būtumei liuosas. Priimk, kunigaikšti, mano auką! Esu bėdina, paprasta mergaitė, mano mirties tėvynė nepajus. O tavęs netekus, tokio galingo didvyrio, kas su ja bus?! Pasigailėk, viešpatie, mūsų tėvynės, pasigailėk Lietuvos!

Ir tol meldė, tol kojas jam bučiavo, kol pagalios Vytaudas sutiko priimti jos auką. Apsivilkio jos rūbais ir išėjo su kunigaikštienne. Buvo jau pavakarė, niekas iš sargų jo nepažino, tarė, kad kunigaikštienė su tarnaitė grįžta, kaip buvo atėjusi. Tokiu būdu Vytaudas, laimingai išsivadavo ir išbėgo pagalbos ieškoti. Kas buvo Jogailos ir jo tarnų įniršimas, kada atėję į kalėjimą, Vytaudo vietoje rado tarnaitė! Visą savo pasiutimą, visą apmaudą nugiežė ant nelaimingos mergaitės. Kankino ją, kamavo ir paskui galvą nukirto. Bet drąsi lietuvė kantriai kentėjo, ligi nenumirusi, džiaugdama, kad nors tokiu būdu tapo naudinga brangiai tėvynei. Jos auka nepaliko tuščia: Vytaudas daugiau už visus kunigaikščius užsitarnavo Lietuvai, jo darbai neišdils, kol gyvuos Lietuva, ir jo vardas nebus užmirštas.

— Kažin, ar aš taip padaryčiau, kaip ta mergaitė — manė toliau Vincukas. — Man rodos, kad padaryčiau... Girdint apie visus tuos Lietuvos didvyrius, apie narsias lietuvaites, skaitant apie tėvynę — toks kartais noras užėina pasiaukoti tai tėvynei! Taip, rodos, norėčiau padaryti ką nors labai, labai didelio, kad Lietuvai būtų iš to nauda ir laimė!.. Kad ir mirtį rasčiau, by tik padaryčiau...

XVII

Prieš verbų sekmadienį (prieš plakamąją dieną) atėjo vėl nuo Stonio laiškas ir pinigai... Rašė jisai, gavęs dar geresnę vietą, daugiau uždirbęs. „Įprantu po truputį čia gyventi — rašė — kad jūs botūmėte kartu, nieko, rodos, neberekėtų. Už tuos pinigus išsikepkite gerų pyragų Velykoms; prašau Onos, kad nesigailėtų nė sau, nė vaikams. Nemanokit, kad paskutiniuosius siunčiu; turiu aš šiek tiek jau susidėjęs visokiems reikalams”.

Kiekvieną laišką nuo vyro aplaistydavo Stonienė gaudžiomis ašaromis. Bet šį kartą didesnė dalis tų ašarų tekėjo iš džiaugsmo. Tas džiaugsmas toks buvo didelis, jog moteriškė būtinai turėjo juo pasidalyti. Taip valandėlę paverkus, nusišluostė ašaras į prijuostės galą ir nubėgo į sodžių pasigirti kaimynėms, koks jos vyras darbininkas, koks geras, kaip nuolat rūpinasi ja ir vaikais. Vincukas taip pat buvo neapsakomai laimingas. Dainuodamas ir švilpaudamas bruzdėjo po savo ūkį; užmesdamas pašarą bėrukui ir šėmargei šnekino juodu meiliausiais žodeliais. Apsišėręs, pagrobė Elzytę, pasiėmė ant pečių ir ėmė bėgioti su ja po kiemą. Mergelė juokėsi širdingai, apkabinusi Vincuko kaklą savo mažomis rankutėmis ir šaukė laibu balseliu :

— Vinceli, Vinceli, kaip gelei! Da, Vinceli! Da!

Namai, Džiaugsmas

Motinai sugrįžus namo ir užkaičius vakarienę, Vincukas, atsisėdęs prieš kaminą, perskaitė dar sykį tėvo laišką ir pradėjo svajoti.

— A je to mano, kaip aš šiandien esu linksmas, kaip linksmas! Matai, mamele, kaip gerai, kad tėvelis į Ameriką išėjo, viskas taip bus, kaip jis norėjo. Dabar turi gerą vietą, už kokių dvejų metų pagriš, krūva pinigų nešinas... A Jergutėlyčiau, kaip bus gerai! Prisipirksime žemės, tą pievos plotelį nuo Vosylienės, galėsime jau tada kokias tris karves iššerti, visą bandą, mamele! O ir arklį antrą reiks pripirkti... Toks ūkis — vienas bėrukas neapdirbs. Reiks pastatyti naują svirnelį — tokį su stulpais priesvirnyje, aukštai iškeltą, kaip Kučinskių!

— Kad tik Dievas duotų sveikatos — tarė Stonienė dūsaudama — viską padarysime! Baisu ir manyti apie tokią laimę, kad neišnyktų!

— Ar žinai, mamele — kalbėjo Vincukas — ko aš dar paprašysiu tėvelio? Pastačius naują svirną, bus daug vietos, visi baldai iš seklyčios, anoje pusėje trobos, galima bus sutatyti svirne, o iš tos seklyčios padaryti kambarį. Pastatytumėm krosnį, sienas išlipyčiau popieriais... Gaučiau jau nuo panelės — būtų ten mano mokykla! Seklyčia nemaža, būtų visiems vietos. Pastatyčiau stalą viduje, aplink jį suolų pristatyčiau, ant sienų pakabinčiau lentynas knygoms sudėti, — taip, kaip tik pas panelę! Niekas ten man netrukdytų mokyti, o kaip gerai būtų!

Širdis drebėjo jam iš džiaugsmo. Buvo taip laimingas, matydamas savo puikiausius svajojimus prisiartinant, jog sunku buvo jam išverti ant vietos. Rodos, išbėgtų į laukus ir šauktų visa krūtine: „Žiūrėkite, klausykite, koks aš laimingas!“

Kazė, skusdama bulves rytojui, taip pat klausėsi atsidėjus, Vincuko kalbos. Kelis kartus Stonienė ėjo iš namų visokiais reikalais ir palikdavo Kazę šeimininkauti savo vietoje. Mergelė dėl tos priežasties labai pasikėlė į didybę, elgėsi visai taip, kaip tikra sena šeimininkė. Dabar, girdėdama Vincuką kalbant apie visokius ūkio pagerinimus, ir ji panorėjo savo ūkiu pasirūpinti. Tačiau, drūktindama kiek galėdama savo balsą, tarė:

— Reiks nupirkti ir naują kubiliuką vandeniui! To jau visai lankai krinta!

— Kaipgi, kaipgi, nupirksime net geležiniais lankais, kad greit nenukristų! — tarė Vincukas juokdamasis.

Kazė džiaugėsi išpildžiusi savo priedermę ir skuto toliaus roputes patyliais. O Vincukas vėl kalbėjo tarytum į motiną, tarytum sau:

— Panelė sakė, jei gerai mokysiuos per visus trejus metus, dovanosianti man pabaigtuvėms Vytaudo portretą ir dar vyskupo Valančiaus... Jis daug, daug yra parašęs knygų — taip pat labai garsus ir geras lietuvis... Bet sakė panelė, tie portretai bus dideli, gražūs... Pakabinsiu juos ant sienos seklyčioj... Mamele, juk gražu bus, ką?

— Kur nebus, vaikeli! Jei tikrai mokysies per trejus metus, tad jau pilnas direktorius būsi.

— Būtinai mokysiuos, mamele! Kad paskui vaikus gelėčiau mokyti! Kad ir kažin kas atsitiktų, to sumanymo tai jau nepamesiu!

XVIII

Didįjį Trečiądienį panelė atleido savo mokinius ant Velykų, atleido ligi atvelykio. Bet Vincukui buvo tat paskutinė mokslo diena pavasarį: tuojau po Švenčių reikėjo eiti į laukus. Širdį suspaudęs sėdėjo jisai per visą lekciją, nuolat galvodamas, kiek tai laiko turi pereiti, kol jis vėl čia atsisės. Liūdna, liūdna! Taipjau jis priprato prie to mokslo, taip pamėgo! Vakaraus, eidamas gulti, vis galvodavo, ką rytoj išgirs nuo panelės, ką rašys; keldamasis rytą, atmindavo vakar girdėtuosius daiktus ir džiaugdamosis tardavo sau: vakar rytą dar nežinojau to, šiandien jau žinau! Taip malonu matyti, jog kasdien vis daugiau žinai, vis daugiau moki. Taip visados linksma būdavo per tas lekcijas! Panelė taip gražiai moka juokuoti, taip puikiai pasakoja, jog trys valandos pereina, kaip viena minutė, ir taip gaila randas, lekcijai pasibaigus! O ir vaikai juokina kartais ir linksmina. Sunku buvo net rašyti Vincukui nuo tų liūdnų minčių, kurių buvo pilna jo galva. Tečiau nors nuliūdęs, turėjo prisijuokti ir šį kartą.

Mergaičių viena, Uršulikė, neparašė, ką jai panelė buvo liepusi.

— Kodėl neparašei? — klausė panelė.

Džiaugsmas, Laimė

— Mamaitė nenupirko „tetratkos“⁵⁶, žada per Velykas nupirkti...

Staiga mažasis Stasiukas, kurs šalia jos sėdėjo, labai pasipiktinęs, sušuko kumščiodamas ją į šoną:

— Uršulike, kaip tu šakai?! Kas tai yra tetratka! Ne tetratka, šakyk — šąša!

Vaikai pradėjo balsiai juoktis iš naujo mokytojo. Stasiukas susigėdino, nežinodamas, ko jie juokiasi. Bet panelė rimtu veidu, nors jai pačiai lūpos drebėjo juokais, priėjo prie jo ir pasakė:

— Gerai, Staseli, kad atmeni mano pamokymus, ir neleidi by — kaip daiktus pavadinti. Tečiau toji Uršulikės tetratka vadinasi lietuviškai ne „šąša“, bet sąsiuvinis. Ar atminsi dabar? Atkartok!

— Šąšuvinis — atkartoją Stasiukas, paraudęs.

Vaikai vėl ėmė juoktis, bet panelė pamojo ranka, kad, nutiltų. Bėdinas Stasiukas negalėjo gerai išarti visų žodžių ir, kur reikėjo s, visados sakė š.

Panelė labai širdingai atsiveikino su Vincuku; sakė, kad turėdamas laiko, visados ateitų, ji duosianti jam knygų, pasakysianti ką nors nauja. Vincukas padėkojęs, prižadėjo ateiti, kaip tik galėsiąs, ir labai liūdnas išėjo namo. Bet tą pačią dieną po pietų dar kartą nuėjo į dvarą kartu su motin. Stonienė būtinai norėjo pati padėkoti panelei už mokymą, ir Vincukas nešė savo mokytojai „pyragą“. Nuo pat Užgavėnių pradėjo jis rinkti kiaušius, savo vištos padėtus, norėdamas juos panelei Velykoms nunešti. Ir dabar štai, sudėjęs juos dailiai į mažą krepšelį, nešė atsargiai, kad nesusikultų. Labai drovu buvo jam ir pagaliaus baisu. Vis galvojo, kaip jis atiduosąs tuos kiaušinius, toks menkas pyragas, taip nedrąsu! Begalvojant, dinktelėjo jam, jog geriausia bus nunešus krepšelį į mokamąjį kambarį ir ten jį palikus. Panelė paskui atras, kada jis jau bus išėjęs — ir nebus tokios gėdos .

Atvykus į dvarą, motina nuėjo į valgomąjį kambarį pas panelę, o Vincukas stačiai į mokyklą. Ir reikėjo tokios nelaimės, kad tenai akis į akį susidūrė su panele. Nebesitverdama gėda, įkišo kuo greičiausiai krepšelį panelei į rankas ir vos pramurmėjęs: „Atnešiau panelei pyragą... Neturiu nieko...“ ir pabučiavęs į ranką, išėjo iš kambario. Panelei, žinoma, buvo labai malonu matyti Vincuko dėkingumą ir gerą širdį, bet pati visoko pertekusi ir žinodama, kad Stoniai neturtingi žmonės, nenorėjo priimti tų kiaušinių; nemalonu jai buvo, kad vaikai per ją patys neturės kiaušių kiek reikiant. Todėl norėjo būtinai atiduoti atgal krepšelį Vincukui. Pradėjo šaukti jį, kad apsistotų, neitų namo, bet Vincukas neklausė: supratęs, kad panelė nori jam atgal atiduoti jo „pyragą“, taip greit išspruko iš dvaro, kad panelė niekur jo neberado. Juokdamasi atėjo su krepšeliu į valgomąjį kambarį ir norėjo jį atiduoti Stonienei.

— Labai džiaugiuos, kad Vincukas atmena apie mane, bet nenoriu priimti, nes šimtą sykių bus man maloniau, kad tuos kiaušius suvalgys vaikai už mano sveikatą!

— Panelyte, ir aš negaliu priimti — tarė Stonienė. — Ką gi man Vincukas pasakytų!

— Taip jisai rinko tuos kiaušius, nabagėlis, taip lesino savo vištelę, kad daugiau dėtų, kad panelei daugiau galėtų atnešti... Padaryk malonę, panelyte, priimk tą mūsų menką pyragą!

Panelė noroms nenoroms turėjo priimti. Bet pastatė sąlygą, kad per šventes Vincukas būtinai ateitų į dvarą pavykauti.

XIX

Didįjį šeštadienį vaikai nuo pat ryto pradėjo klausinėti motinos, kada kiaušius pradės dažyti. Motina atsakė, kad išvirusi pietus užkalsianti kiaušius ir tada dažysianti. Tečiau vaikai nesitenkino tuo atsakymu ir be paliovos bėgiojo paskui motinos ir prisispyrę teriravos. Ant galo, Stonienė užpykusi subarė:

— Liaukitės, vaikai! Jei dar kvaršysite man galvą, pati nudažysiu kiaušius ir jums nė iš tolo prieiti neleisiu, pamatysite!

Elzytė ir Petriukas nutilo akies mirksniu; sutūpę trobos kerčioje, nebedrįso nė kelbėtis balsu, ir tik snibždėjo tarp savęs apie tai, kaip juodu savo kiaušius nudažys.

Kazė taip pat labai mėgo dažyti kiaušinius ir didžiai nekantriai laukė tos valandos, kada prasidės tas dažymas. Ir ji norėjo vis klausyti motinos ir prašyti, kad veikiau pradėtų, bet tarė, kad jai, šeimininkei, nepridera būti tokiai kaip vaikai. Todėl kentėjo kaip galėdama

⁵⁶tetratka — sąsiuvinis. [przypis edytorski]

Dvaras, Padėka

Dėkingumas

Šv. Velykos, Laukimas,
Ruošimasis

ir dar bruzdėdama su motina po trobą sušukdavo retkarčiais ant vaikų, nors tie sėdėjo patyliais, kaip pelės po šluota:

— Cit, vaikai! Neįkyrėkit per daug! Ateis laikas ir dažysime! Dabar tiek darbo yra!

Ir trankiai lakstė po trobą, padėdama motinai valytis ir tvarką daryti visose kerčiose.

Ant galo pagalios atėjo ta laimingoji valanda. Po pietų Stonienė užkaitė vandenį, išvirė kiaušius, pripylė dažyvių į šukes ir pastačiusi ant suolelio vadino vaikus prie darbo. Vaikai atbėgo tekini. Jie kiekvienas turėjo savo vištą ir rinko kiaušius Velykoms nuo pat Užgavėnių; dabar kiekvienas norėjo savo kiaušius pats nudažyti.

— Vaikai — tarė motina — Vincukas savo kiaušius atidavė panelei, kaip gi bus? Reikia jam duoti!

— As duosiu pusę! — atsiliepė Elzytė.

— Visi duos! — pasakė motina. — Padalysime taip, kad visiems būtų lygiai!

Vaikai neprieštaravo. Motinai padalijus kiaušius, prasidėjo dažymas. Ir Vincukas, kad ir ūkininkas, ėmė bematant rašyti karštu vašku raides ant kiaušinio ir parašęs dėjo jį paskui į verdančius svogūnų laiškus. Vaikai pamatę tai ėmė prašyti, kad ir jiems parašytų jų raides. Vincukas parašė visiems, pridėjo dar visokių žiedų ir kitų papuošimų. Vaikai taip gerai dažė, kad netrukus jų rankos paliko gražiau nudažytos už pačius kiaušinius. Stonienė tuo tarpu ėmė iš krosnies pyragus.

Jiems taip besidarbuojant ėjo į trobą sena jau moteriškė, žema, liesa, raudonmargiu sijonu ir pilka algerike, galvą geltonu skepečiuuku apsirišusi. Buvo tat Monika, bėdina sodos vargdienė; negalėdavo sunkiai darbuotis, nes turėjo nesveikas kojas, mokė vaikus poterių per žiemą, vasaros metą vienoje troboje vaikus pažiūrėdavo, antroje pietus išvirėdavo, trečioje ligonį paslaugydavo — ir taip maitinosi.

— Dieve padėk! — tarė jėjusi.

— Dėkui, dėkui! — atsakė Stonienė. — Sveika gyva Monika! Kodėl taip seniai bebuvai pas mus?

— Te, mažilėle, kam čia be reikalo įkyrėsiu žmonėms. Šiandien, tariau sau, nueisiu, gal norėsite į mišparus eiti, išleisiu, prižiūrėsiu vaikus, trobą...

— Ar matai, Monikėle — tarė Stonienė — vieną mintį turėjova. Aš buvau bemananti, kaip tat gerai būtų, kad ateitų Monika mūsų į bažnyčią išleisti! Vincukas turi tau daugiausia dėkoti, kad atėjai. Taip jau trokšta į bažnyčią eiti, o kad nebūtumei atėjusi, turėtų namie pasilikti. Vaikai, mat, bijo vieni būti troboje nakties metu.

Vincukas su Kaze, labai įknibę į kiaušinių dažymą, neklausė iš pradžių, ką Monika kalbėjo su motina; tečiau paskutinius jos žodžius išgirdę suprato galėsią eiti į bažnyčią, ir neapsakomai nudžiugo. Kazė metė net savo darbą ir nubėgo prie motinos klausdama, ar greit eis; paskui pradėjo rūpintis apdarais, ieškoti savo korpelių, skepečiuukų, prijuosčių ir visai užmiršo apie kiaušinius. Petriukas su Elzyte, imdami pavyzdį nuo Kazės, taip pat metė kiaušinius ir nubėgo prie motinos prašyti, kad ir juodu pasiimtu į bažnyčią. Tokiu būdu Vincukas vienas turėjo pabaigti dažyti visus kiaušinius.

— Mamaite, ir mes norime į bažnyčią! — čypė Petriukas, į motinos prijuostę įsikibęs.

— Il as, il as — pritarė Elzytė.

— Eikit, jus, eikit, viščiukai! — juokėsi motina. — Jums geriausia bažnyčia bus lovoje!

— Nepaeina dar kaip reikiant, o mat užsimanė į prisikėlimą eiti!

Petriukas, suraukęs baisiai veidą, pradėjo verkti; Elzytė taip pat žadėjo jam pritarti. Bet Monika sušuko linksmu balsu:

— Ei, vaikai! Ko jums verkti! Mums čia bus geriau namie! Pasidarysime gražų stalą, pasivalgysime rytoj rytą pyragų. Šeiminkausim sau! Kas ten bažnyčioj? Šalta, žmonių daug, suspaustų jus dar!

Vaikai pamažu nusiramino. Tuo tarpu Stonienė plušėjo kaip galėdama po trobą, norėdama greičiau pabaigti savo darbus.

Po kiek laiko viskas buvo pritaisyta Šventoms Velykoms: troba švari, suolai ir langai blizgėjo, kaip auksas; grindys buvo išbarstytos smulkioms, geltonoms smiltimis, stalas užklotas baltitelaitė kaip sniegas staltiese, ant lovų gulėjo margi užtiesalai. Paskui Stonienė apsidarė pati ir apdarė Kazę — taip apsidarė, net iš tolo visa spindėjo! Ištraukė iš savo skrynios gražiausią šilkų skepečiuuką, užsivilkė visų žaliausią sijoną, prisirišo balčiausią, plačiausiai išrašytą prijuostę. Kazė nesitvėrė džiaugsmu, motinai mėlynus karolius jai ant

Šventės, Ruošimasis

kaklo pakabinus, ir nuolat kraipė galvą, norėdama juos pamatyti. Stonienė paėmusi baltą skepečiuką, įdėjo į jį pyrago gabalą, keletą kiaušinių, kąstinio ir druskos, kad kunigas pašvęstų bažnyčioje. Visi vaikai būtinai norėjo, kad jų kiaušinius pašvęstų, ir kiekvienas įdėjo po vieną į ryšelį. Taip prisitaisę ir pasipuošę išėjo į Užventį.

Buvo jau pavakarė. Saulė buvo jau nusileidusi. Vakaruose raudonavo ilga ir plati juosta; iš apačios juosta buvo šviesesnė, aukščiau rausva, dar aukščiau geltona, lyg gintarų karoliai, paskui — žydra, paskui vieninosi su visu dangumi aiškia mėlyna spalva. Skaitus buvo dangus, tarsi ir Viešpats Dievas, kaip geras Šeimininkas, liepė savo angelams jį švariai iššluoti prieš Vėlykas. Tik nuo rytų pusės kybojo du-trys debesėliai — mažučiai, visi nuraudę, lyg iš didelės gėdos, kad prieš tokią didžią dieną drįso sutepti dangaus mėlynę. Oras buvo šiltas ir romus. Grioviuose pakelėje žaliavo jauna, minkšta žolėlė, po kerai, šen ten mėlynavo ir baltavo pirmieji žiedai. Ant medžių sprogo jau pumpurai. Laukai skambėjo nuo vėversių giesmelių. Visur kvėpėjo pavasariu. Vincukui rodėsi, jog visa žemė šį vakarą kitoniška, kaip visados, jog ir ji prisirengusi prie tos linksmiausios šventės ir duoda garbę Viešpačiui už Jo kančias ir prisikėlimą. Buvo jam taip linksma, taip gera. Štai praėjo žiemos šalčiai, darbuosis laukuose, pats ūkininkas... Štai visi sveiki ir linksmi, tėveliui gerai klojasi... Ak, kaip gerai! O dar atminus, jog jau galas pasninko ir rytoj jau prisidroš mėsos ir pyragų sa kąstiniu — širdis jam kuone plyšo nuo didelės laimės ir linksmumo! Įmanytų šokinėti ir dainuoti, kiek galėdamas .

Bažnyčia nebuvo dar labai pilna; padėję ryšelį už krotų, ant mažojo altoriaus laipsniu, nuėjo Stonienė ir vaikai ieškoti sau vietos netoli nuo grabo. Kazė motina sodino į suolą, šalyje grabo, kad žmonės nesumindytų tokios didelės šeimininkės. O pati su Vincuku apsistojo prieš grabą, kad viską gerai pamatytų. Vincukas, pakėlęs akis, pamatė prieš save dvi eiles žalių eglė, dvi eiles žvakių ir lempelių sustatytų ant laipsnių, raudonomis paklodėmis uždengtų, o ten aukštai, aukštai, buvo altorius, ant to altoriaus, tarp žvakių daugybės, stovėjo monstrancija, uždengta mėlynu plonu šydu. Vincukui akis mažne iš kaktos išsoko, bežiūrint. Žvakės žibėjo, mirgėjo, žalios eglės leido kvapą... „Turbūt, danguje taip pat šviesu“ — tarė sau Vincukas — „Tik ten matyti Dievas, o čia neesame verti...“

Iš abiejų šalių monstrancijos, ant altoriaus kažin kas judėjo. Vincukas prisižiūrėjęs pamatė du žalčius, kurie du sukosi vis ratu. Išrodė labai, labai ilgu, be galo, vis rodėsi — sukdamuos slinko aukštyn ir aukštyn.

„Ir kaip čia padaryta! — tarė sau Vincukas — Kaip gražu! Ak žaltys bjaurybė! Sugundinai Ievą, vėdei į nuodėmę, dabar turi suktis be paliovos“.

Bet kas čia?! Zakristijonas užlipo už eglės, uždegė žiburį, ir Vincukas pamatė šalia grabo, prie eglė, pamažu slenkančius paveikslus. Buvo tatau tamsūs šešėliai ant balto lauko: išreikšta ten buvo visa Viešpaties Jėzaus kančia, štai žydai, barzdočiai, kumpanosiai virvėmis, lazdomis muša Jėzų, štai uždėjo Viešpačiui kryžių ant pečių, o čia Jėzus puola kniopščias, čia jau kybo ant kryžiaus, čia gaidys gieda, šalia šv. Petro atsistojęs. Vincukas net išsižiojo žiūrėdamas. Pamažu suprato, jog buvo tat lyg koks malūnėlis; lempai degant viduje, ratas sukosi aplinkui ir pasirodydavo vis nauji paveikslai. Vincukas atsiminė visa, ką buvo mokėsis iš šv. istorijos, ir taip jam pagailo Viešpaties Jėzaus, ir toks dėkingumas rados už Jo kančias, kad net ašaros sužibėjo jo akyse. Tuo tarpu suskambėjo varpelis, išėjo kunigai ant mišparų ir suužo vargonai. Abudu išėjo kartu: senasis klebonas — drūktas ir plikagalvis, blizgančia kapa pečius užsidengęs, ir jaunasis kunigėlis — aukštas, laibas, balta kamža apsvilkęs .

Vincuko širdis taip buvo sujudinta, jog negalėjo žodžiais melstis: puolęs ant kelių, žiūrėjo į tą žiburį jūrą, klausė vargonų graudingų balsų ir tarės esąs danguje. Staiga pajuto kumštelėjimą. Lyg iš miego pažadintas, sudrebėjo.

— Ko taip žiūri? — sušnibždėjo motina — tarytam skaityti nemokėdamas! Pasiimk knygą ir melskis!

Vincukas, ištraukęs iš kišenės knygėlę, ėmė skaityti mišparų psalmes, nelabai tesu-prasdamas jas.

Po mišparų kunigėlis įlipo pamokslo sakyti. Sakė ilgai ir graudingai, bobos verkė balsiai, šluostydamas sau nosis. Vincukas iš pradžių klausėsi atsidėjęs, bet ant galo miegas jį

Šv. Vėlykos, Pavasaris,
Gyvybė

Bažnyčia, Nuostaba

pergalėjo ir pradėjo gerokai snausti. Kazė seniai jau miegojo suole. Pasibaigus pamokslui, Stonienė išvedė ją iš bažnyčios, ir visi nuėjo pas vieną pažįstamą davatką pasnausti.

Ant rytojaus, po prisikėlimo ir mišių, visi grįžo namo, pašvęstais kiaušiais ir pyragais nešini. O paskui... Kas apsakys visas Velykų linksmybes! Balti pyragai su skaniu kąstiniu, margų kiaušinių ritinėjimas, linksmi dainavimai... Visoko buvo! Vincukas kėlėsi labai į didybę, nes mergaitės, žinodamos, kokių gražių dainų jis išmoko pas panelę, prašė pdainuoti ir jas pamokyti. Vincukas dainavo, kiek tik mokėjo ir galėjo, mergaitės ir vaikinai puikiai pritarė — ir dainos graudžios ir galingos skambėjo ligi vėlyvo vakaro po sodžią.

XX

Puikiai išaušo gegužės mėnuo šiais metais: oras buvo šiltas, lietus šlakstydavo tankiai įkaitusią žemelę. Žmonės džiaugėsi, kad metai busią geri.

Stoniai nuo pat pietų sodino roputes. Vincukas vedė vagas, o motina ir vaikai mėčiojo roputes. Vincukas pasididžiuodamas matė, kad jo vagos šįmet daug tiesesnės, ne kaip pereitą rudenį; jau ir Paliulienė nebeturėtų iš ko tyčiotis. Bėrukas ėjo rimtai, mojuodamas galva ir retkarčiais gindamas uodega muses, kurios labai jį erzino. Vincukas žiūrėjo, kaip po žagre atsidendia žemė — juoda, drėgna nuo vakarykščio lietaus; jam rodės, kad roputės kuo geriausiai sudigs. Pamažu bežygiuojant ir bežiūrint vis į tą juodąją žemę, atėidavo jam į galvą visos girdėtosios jo mylimosios istorijos. Jis manė: „Rasit, čia, kur jis dabar aria, kitąsyk Vytaudas yra vaikščiojęs... Gal Gediminas ar Kęstutis... A Jergutėliau, ko ta žemė nėra mačiusi! Kad taip ji galėtų viską apsaugoti! Senutė ji, oi senutė... o dėl to visados jauna, kasmet tokia pat graži; žaliuojanti, žydinti... Ir nukrapštęs žemę nuo žagrės, Vincukas ėmė dainuoti :

«Ar šviečia mums saulė, ar oras aptemęs,
Tu mūsų brangiausia, prabočių šalis...»

Kaip jisai tą žemę mylėjo! Galvojo apie ją, lyg apie gyvąjį padarą, buvo jam lyg koks mylimasis asmuo. „Reikia tave gerai penėti, žemele — tarė sau — kad būtumei soti, kad galėtumei linksma žaliuoti ir gausiai auginti viską. Kaip tėvelis sugriš, nusipirksime daugiau karvių ir arklių, bus daugiau mėšlo ir tave gerai papenėsime! Tėvelis pupirks plūgą tokį, kaip dvare mačiau, tad bus kas kita, tada prisidžiaugsi, žemele, ir sužaliuosi mums javais, kaip miškais!”

— Mamele! — tarė balsu — tėveliui pagrižus, kitamet jau nebe tiek ropučių sodinsime! Du kartus daugiau bus darbo! Na, bet, teisybė, ir darbininkų bus daugiau — tėvelis ir aš!

— Kad tik Dievas sveikatos duotų — atsakė Stonienė, linksmai šypsodama.

Ligpat vakaro darbavosi laukuose. Grįžtant namo, jiems priešais atbėgo Kazė, šaukdama iš tolo:

— Laiškas nuo tėvelio! Paliulis atvežė iš Luokės!

Kaip galėdamas, skubėjo Vincukas nukinkyti bėruką ir bėgti skaityti laiško. „Aš, Antanas Stonis, rašau grometą pas savo mieliausios prisiegos ir vaikelių, pradėdamas šiais žodžiais — Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus — su jūsų atsakymu — ant amžių amžinųjų, amen. Dabar kloniojuos visiems geros sveikatos, ir apzinaiminu, kad esu sveikas iš Dievo loskos, ko ir jums žičių⁵⁷. Būčiau ir linksmas, kad nebūtų ilgu be jūsų. Dėl to sumislįjau: atvažiuokite visi į Ameriką. Uždarbį turiu gerą, Lietuvoje niekadoms tiek negalėsiu užsidirbti, nė teip gyventi. Pamatysite, kaip čia gerai, nepasigailėsite atvažiavę. Yra ir lietuvių, yra kunigų ir bažnyčių, priprasite ir nė jausti nejausite, kad esate taip toli nuo savo krašto. Galėsime čia visi kupetoj kur kas puikiau gyventi, kaip pas mus; gal ir vaikelius galėsime leisti į mokslus. Atvažiuokite būtinai. Nuvalius laukus, parduosi javus ir visą gspadorystę, žemę išduosi ant arendos⁵⁸ ir rudenį galėsite keliauti. Šipkartes aš atsiųsiu. Rašau dabar apie tai, kad galėtumei gerai aprūpinti viską ir prisitaisyti. Kloniojuos dar visiems gentims ir pažįstamiems, bučiuoju baltas rankes mano mielos prisiegėlės ir visus veikelius!”

⁵⁷žičyti — linkėti. [przypis edytorski]

⁵⁸arenda — nuoma. [przypis edytorski]

Žemė, Ūkis, Darbymetis

Žemė, Gimtinė

Laiškas

Stonienė net rankas sopiojo, sušukusi:

— A Jėzau tu, Marijelaite! Ką gi dabar jisai išgalvojo! Tokia kelionė!

Vincukas tylėjo lyg nebylys. Jo veidas pabalo, ir rankos, dedant laišką atgal į kuvertą, drebėjo. Įkišęs laišką į kišenę, pasigrobė kepurę ir sunkiais žingsniais išėjo iš trobos. Nuėjo stačiai ant Ventos kranto ir puolė ant žemės, po senu, įsikerojusiu gluosniu. Visiškai, lig kas būtų jam staiga, netikėtai, mieto per galvą sudrožęs, nieko gerai nesuprato, jokios aiškios minties galvoje...

— Negal būti, negal būti! — murmėjo jo drebančios lūpos. — Argi tai teisybė? — Ištraukė laišką ir vėl ėmė skaityti. Taip, aiškiai stovėjo juodos raidės ant balto popieriaus; aiškiai skaitė vėl: „Atvažiuokite į Ameriką, čia geriau...”

— A Jėzau! kaip gi bus? Kaip bus? — šnibždėjo vaikinai. — Argi dabar imsime ir viską parnešim?... Ir bėruką, ir šėmargę... Viską! O kas bus su laukeliais!... Taip aš juos suariau dailiai, tiek privargau... O sodos berniukai... Kaip aš juos paliksiu, kas juos mokys čia?! Juk žadėjome žemės prisipirkti... Mokyklą gražiai taip įtaisyti seklyčioje... A Jėzau, Jėzau!!

Bėdinam Vincukui širdelę neapsakomai ėmė sopėti, o ašaros, lyg pupos, birte biro iš jo mėlynų akelių.

— Kaip gi tėvas gali to norėti?! Juk tat yra nuodėmė savo tėvynę apleisti!

„Žmogus, kurs išsižadėjęs savo tėvynės, eina ten, kur balčiausia duona, nėra vertas vadintis žmogumi” — atėjo jam staiga į galvą žodžiai iš tiek kartų skaitytos knygelės.

Bematant, jo akys sužibėjo, jis pašoko nuo žemės ir sušoko:

— Ne, aš neisiu! Jei mamaitė ir važiuos — aš pasiliksiu... Aš negaliu... Aš myliu savo žemę ir matau, jog čia mano vieta!

Ašaros nustojo nedėjusios, veidas truputį prašvito.

— Parašysiu tuojau tėvui viską, pasakysiu, jog negalima taip daryti, jog jis turi čionai grįžti... prašysiu, melsiu... gal paklausys!

Toki nusprendimą padaręs, nusiramino ir nuėjo namų linkan, nes jau pradėjo visai temti ir motina laukė jo su vakariene.

Rado ją labai susirūpinusią dėl to laiško. Pamačiusi Vincuką, ėmė raudoti.

— Mamele, ar tamsta nori važiuoti? — paklausė Vincukas rūšiai.

— Kur norėsi, vaikeli, kur norėsi! Tokia kelionė, per jūras-marias į svetimą šalį! Bet jei tėvelis būtinai norės, ką gi padarysi!

— Aš nevažiuosiu, vis tiek! Kaip aš paliksiu visą savo ūkį?... Kaip bėgsiu į tą Ameriką viską čia pametęs?

— Kur gi tu pasiliksi, Vinceli?! Argi ne gaila bus tau mūsų?

Vincukui lūpos pradėjo drebėti.

— Žinoma, gaila. Bet mano vieta — čia!

— Taip, taip! Neduok Dieve, dabar keliauti į tokią tolybę! Nė pažįstamų, nė genčių, nė nieko! Svetimoji žemėje kaulus palaidos, toli nuo tėvelių... — Stonienė pradėjo verkti. Bet Vincukas ėmė ją raminti, sakydamas, jog parašysias tėveliui ilgą laišką, gal paklausys jo, gal mes savo tą baisųjį sumanymą.

Ant rytojaus buvo šeštadienis. Vincukas, lyg pusgyvis, darbavosi laukuose. Kiekvienas žvilktarėjimas į žemę — kaip durte dūrė jam į širdį, atmindamas, jog nori nuo tos žemės atimti, jogei gal paskutinius metus jis ta žeme rūpinasi. Anksti pabaigęs darbą, sugrįžo namo ir atsisėdo rašyti tėvui laišką. Iš palengvo, bet aiškiai, rašė, pasilenkęs ant stalo; iš didelio susijaudinimo akys kartais jam ašaromis paplūsdavo ir nebematė raidžių; šluostė tada jas rankove ir rašė toliau:

„Brangusis Tėvelėli! Labai nuliūdome gavę Tamstos laišką. Juk taip dar neseniai savo laiškuose ir išvažiuodamas į Ameriką sakeisi sugrįšias kaip tik šiek tiek pinigų užsidirbsias. O dabar jau nebenori grįžti ir liepi mums pamesti Lietuvą ir važiuoti taip pat į tą nelaimingąją Ameriką. Liepi parduoti bėruką, mūsų šėmargę ir avelę... Taip man jų gaila, tėvelėli. Gaila pamesti tuos mūsų laukelius, juk tiek čia darbo padėjome... Tėvelėli, ar Tamsta nesupranti, kad nuodėmė yra didelė apleisti savo tėvynę ir eiti į svetimą šalį dėl to, kad geriau valgyti duoda. Tėvynė yra mūsų antroji motina, nes, kaip motina, viską mums duoda. Kad perskaitytumei tas puikias knygeles, kurias duoda man panelė, pamatytumei pats, jog tat yra teisybė ir suprastumei, kad tėvynės savo išsižadėti negalima...

Tat yra vis tiek, kaip kad aš dabar pamesčiau mamytę vieną varguose ir eičiau sau pas kokią poniją, pas kurią man geriaus būtų gyventi” .

„Vienoje knygelėje yra parašyta, kad žmogus, kurs išsižada savo tėvynės, nėra vertas vadintis žmogumi. Sugrįžk, tėveli, aš Tamstai perskaitysiu tas knygeles, tai pats supraš ir pasakysi, kad tat yra teisybė. Amerika mums svetima, ką mes ten veiksime? Mokytis labai mėgstu, bet verčiau čia tiek mokėti, kiek panelė išmokys, nekaip Amerikoje visus mokslus išieiti. Čia aš prasimokęs galėsiu kitus mokyti, kurie nieko nemoka, o ten ir be manęs žmonės mokyti, yra ten kas moko. Aš noriu čia dirbuotis. Kas mokys tuos visus vaikus iš mūsų sodžios, man išvažiavus? Tėveli brangusis, nevadink mus į Ameriką! Grįžk pats! Esame sveiki visi. Daugiau nieko nebegaliu rašyti, nes širdį labai skauda... Aš nė pamanyti negaliu, kad važiuosime į Ameriką! Aš būtinai pasiliksiu, tėveli! Lauksime dabar atsakymo nuo Tamstos, be neišklausysi mano maldavimo, brangiausiasis tėveli! Bučiuojame Tamstai rankas, mamaitė linki geros sveikatos”.

Tamstos sūnus

Vincas Stonis

Ar dėlėi to laiško ar dėl kitų priežasčių Stonis nebešaukė pas save savo šeimynos. Kitą rudenį, pasibaigus dvejiems metams nuo išvažiavimo, sugrįžo į Lietuvą.

Linksmi ir laimingi gyvena jie dabar sau Žalakiuose. Vincukas baigia mokslus pas panelę, kitą žiemą jau pats taps mokytoju. Jau nebe vienas vaikščioja į dvarą, bet su Kazė, kuri taip pat mėgsta labai apie tėvynę klausyti ir skaityti. Vasaros metą dirbuojasi Vincukas su tėvu laukuose kaskart vis geriau ir spėriau. Laukai pasididino, tėvui žemės gabalą pripirkus. Bėrukas gavo draugą — keršuką, šėmargė net dvi drauges — balnugarę ir dobilikę. Vincukas skaito vakarais tėvui gražias knygeles ir tėvas jau suprato, kad jo sūnus gerai padarė, prašydamas jo sugrįžti namo.

Zueriche, 22 — V. 1905.

Sugrįžimas, Tėvynė,
Ištikimybė, Meilė

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z **Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur**.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na **Licencji Wolnej Sztuki 1.3**. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisałyśmy w **Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur**. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/satrijos-ragana-vincas-stonis>

Tekst opracowany na podstawie: Šatrijos Ragana, Vincas Stonis, [Vilnius, „Vilniaus žinių” knygynas], 1906.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Utwór powstał w ramach konkursu „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”, realizowanego za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o konkursie „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”. Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Publikacja parengta įgyvendinant projektą „Wolne Lektury” (<http://wolnelektury.pl>). Skaitmeninė reprodukcija padaryta Fondo „Nowoczesna Polska”/Lietuvos kultūros paveldo — virtualioje erdvėje (<http://www.epaveldas.lt>), pasitelkiant egzempliorių iš bibliotekos kolekcijos. Veikalas sukurtas konkurso, įgyvendinamo 2013 m. bendradarbiaujant su Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerija — „Bendradarbiavimas viešosios diplomatijos srityje 2013” („Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”) ribose. Leidžiama laisvai naudoti veikalą, su sąlyga, jog bus išsaugota aukščiau pateikta informacija, taip pat informacija apie taikomą licenciją, teisės turėtojus bei konkursą. Publikacija išreiškia tik autoriaus pažiūrą, todėl negali būti tapatinama su oficialiomis Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos pažiūromis.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Katarzyna Dug, Marta Niedziałkowska, Monika Bogdziewicz.

ISBN 978-83-288-0786-0

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji**.